

FENOMENO DE INTER- NACIA LINGVO EN RIJEKA

ANTAŭ 100 JAROJ

Gazeto de la Komunuma Esperanta – organizajo – Rijeka

Redaktoro: Damir Rak

Lektoro: Anja Hurčak

ADRESO DE LA REDAKCIO: Esperantista societo
"A. Š. Turković"
Korzo narodne revolucije 2a/III
51000 R I J E K A

Telefono: (051) 34-670

Presita en: "Linija", V. Hofbauer, Rijeka

Kunlaboris: Radoslav Škalamera, Barica Grgurević, Anja Hurčak, Slobodan Vitolović,
Boris Di Costanzo, Gordana Dokmanović, Sanja Bokulić, Viktor Hreljanović,
Anemarija Bačić, Srećko Ulrich, Josip Golčić, Zlatko Vukelić, L. Č.

Fotaj de Rijeka: Viktor Hreljanović (el persona kolekto)
kaj Srećko Ulrich (el Muzeo de nacia revolucio, en Rijeka)

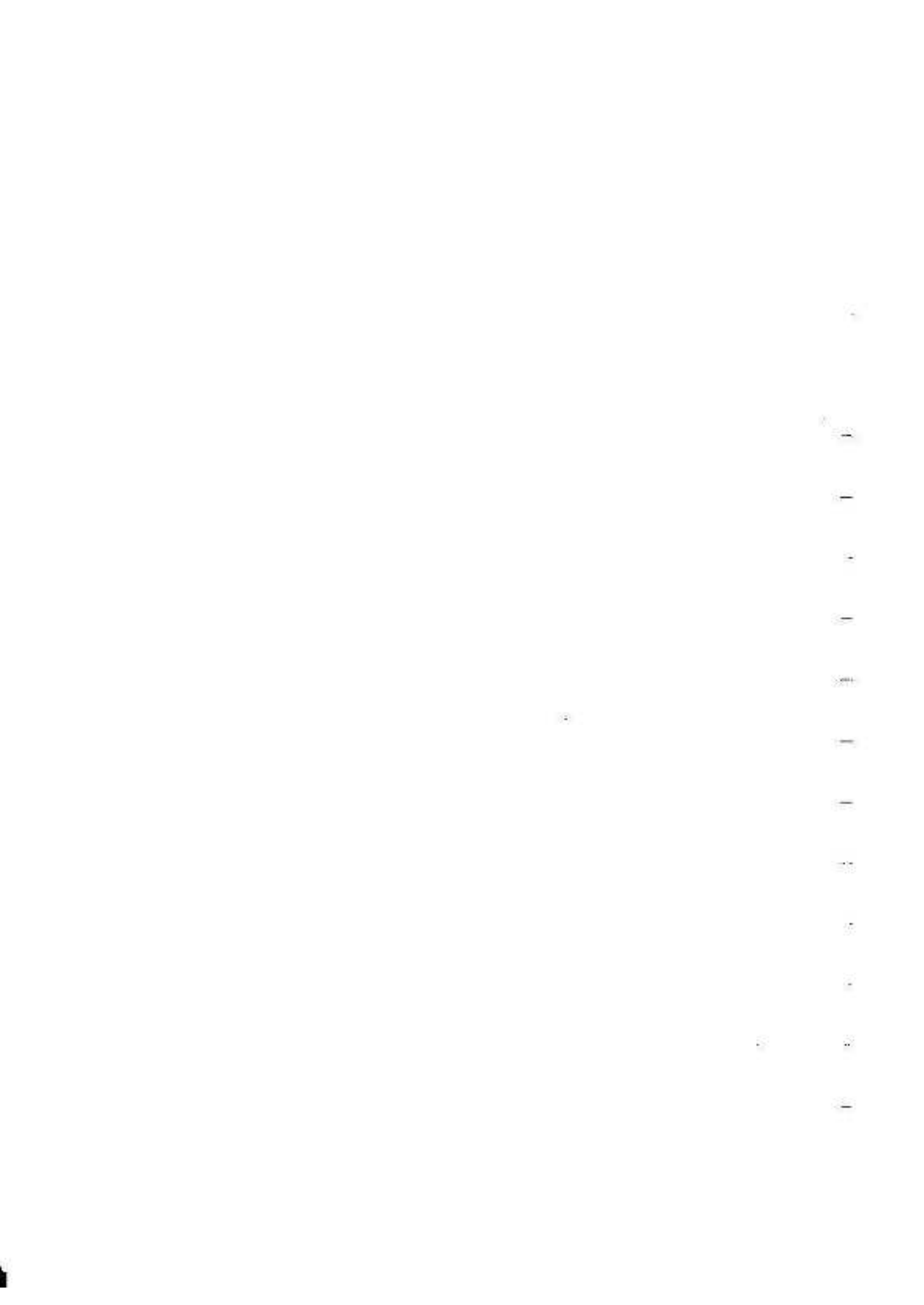
ENHAVO:

PAĜO:

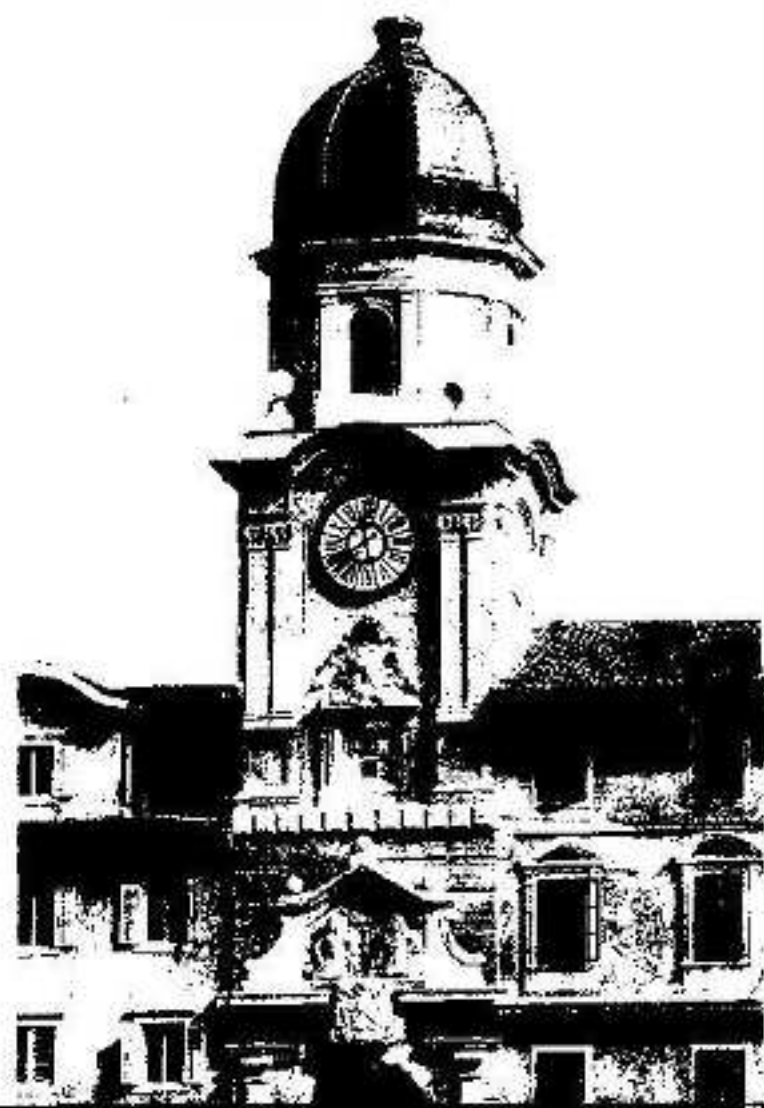
1. Fenomeno de internacia lingvo en Rijeka (unua periodo)	1
2. Imena zaslužna za ŝirenĵe ideje o meĉunardnom jeziku na podruĉju Rijeke i ŝire regije	65
3. Poezio de Zlatko Vukelić	66
4. Gdĵe ima esperantista u rijeĉkoj regiji	66
5. Tĵedan esperanta u Rijeci	67
6. Meĉunardni jezik - zaŝto?	69
7. Finiĝis daŵriga kurso	88
8. Renkontiĝo de esperantistoj el Rijeka kaj LJublĵana ..	88
9. Raporto el Varsovio	89
10. Distribuita lingvo-tredukado - la nova perspektivo por esperanto	92
11. Manifestacio por paco en elementa lerneĵo "Vladimir Gortan"	93
12. Esperanto en Afriko - ŝu utopio?	94
13. Ivan Dolinŝek	96
14. Frakasita la peno de Hitler kapti Titon	99
15. Univerzalni pojmovi na esperantu, engleskom i hrvatsko-srpskom	104
16. Ni konatiĝu kun germana profesoro Rikardo Ŝulco	107

En la sekvanta numero vi povos legi diversajn aktuelajn artikolojn de niaj kunlaborantoj pri: 1. La fenomeno de internacia lingvo en Rijeka, 2. La 44-a Internacia ĵunulara kongreso en Zagreb kaj, interalie, pri la okazinta 73-a UEA kongreso en Roterdamo.

Redakcio

FENOMENO DE INTER NACIA LINGVO

EN RIJEKA

skribis: R. Šturm

Fenomeno de internacia lingvo en Rijeka

LA UNUA ORGANIZO DE ADEPTOJ AL INTERNACIA LINGVO SUR LA
TERITORIO DE LA NUNTEMPA JUGOSLAVIO FONDIĜIS EN RIJEKA
ANTAŬ 101 JAROJ

"Rijeka kroata urbo atestanto de pasinto - De Brseč kaj Vela
Vrata ĝis Mošćenice kaj Ventrinac, de Omišalj kaj Glavotok ĝis Vinodol
kaj Vrbnik kaj Kraljevica, ĉirkaŭ ĉi tiu urbo estas nek unu ŝtono kiu
ne parolus al ni pri sia trojike, sanga sudslava, kroata historio."

(Krlježa, 1952)

Ĝus esperis dezirate atendita nepre necesa "Povijest Rijeke"
(Historio de Rijeka). La unua fojon estas prezentitaj koncize sed
komplete kuradoj de la historio de la urbo sur Rječina. La libro estas
la unua integra historio de Rijeka skribita kroatserbe. Dankon al ĉiuj
ĝiaj verkintoj.

Centjara historio de la ideo kaj de la movado por internacia
lingvo ne povis trovi lokon en tia libro kia estas "Povijest Rijeke".
Tie kie oni intencis ĉirkaŭrigardi la integran vivon de la urbo ekde
ĝia ekesto ĝis hodiaŭ, tie kie oni volis percepti kaj prezenti mil-
jaran vivon kaj ĝin pritaksi en grandaj sintezoj, oni ne povis trovi

lokoj por la movado, kiu ja daŭras jam ion pli ol unu jarcenton, sed kio neniam estis tiom amase kaj influa por ke oni konsideru pri ĝi ion pli serioze, por ke oni donu al ĝi pli videblan gravecon kaj atentemon.

En antaŭparolo de "Povijest Rijeke" estis dirite ke ĝi estas nur probo pri sintezo de la historiaj okazintaĵoj, ke ĝi estas sintezo de la tuta historio de la urbo sur Rječina. Tamen verŝajne ankaŭ en tia historio, en kiu estas emfazita la fakto ke Rijeka estis ĉiam ekde lastaj jarcentoj, aperta, malfermita, internacia urbo - povus almenaŭ iom signifi la fakto ke la unua organizo de la adeptoj de nobla kaj humanisma ideo pri internacia lingvo sur la teritorio de la nuntempa Jugoslavio ekĝermis ĝuste en Rijeka, kaj ke la movado por internacia lingvo en ĉi tiu urbo dum la tuta jarcento ĝis la hodiaŭaj tagoj ĉiam havis kaj simpatiantoj kaj aktivulojn kaj la propran organizon.

Sendube ne bezarde sur ĉi tiu tero, en ĉi tiu urbo ekaperis antaŭ ol alie kaj pli ol alie intereso, kompreno, konsento kaj sentemo por la problemo de la komunikado inter homoj apartenantaj al diversaj lingvoj. Disponemo kaj inklino al internacia interkompreno kaj al internacismo entute ne aperadis nur en la kapoj de izolitaj unuopuloj por kiel universala nobla ideo, vana deziro, fantaziejo aŭ iluzio. Naskiĝis bezono por kuna, organiza agado. Kreiĝis la unua grupo, poste klubo, societo, asocio, ligo.

Dum la lastaj cent jaroj, kiel ankaŭ dum la tuta historio de Rijeka, plurfoje ŝanĝiĝis aŭtoritatoj, potenculoj, regantoj kaj la landlimoj tratreniĝis. En la slavo, kroata urbo regis fremduloj ĝis la fino de

**POVIJEST
RIJEKE**

le dua mondilito. Dum la Previzoro, ekde la Akordiĝo (1867) ĝis la fino de la unua mondilito, en Rijeka sur ĉiu paŝo resonadis kvar lingvoj: kroata, itala, germana kaj hungara. En la kroata gimnazio en Rijeka antaŭ cent jaroj oni lernis kvin lingvojn: po ok jaroj kroatan, latinon, italan kaj germanan, po sep jaroj grekan.

En la historio de Rijeka neevitebla estas la prilingva temo. En kroata urbo dum la mezepoko vivis ankaŭ homoj apartenintaj al diversaj nacioj, el tri lingvoj (kroata, itala, germana), el tri alfabetoj (glagolicea, latina, gotika). Eklezia lingvo de la katedralo en Rijeka estis nur kroata kaj ĝia alfabeto nur glagolicea. Publikaj, komercaj kaj aliaj dokumentoj estis skribitaj en la tiama internacia latina lingvo. Sur kroatan karakteron de la urbo Rijeka neŝan influis la uzo de itala lingvo. La tuta komerco sur Mediteraneo uzis tiam la italan lingvon.

Komence de la deksepa jarcento stabiligis ĉe meristoj kaj komercistoj, sed ankaŭ ĉe urbaj oficejoj kaj inter urbaj konsilantoj la itala lingvo; la latina estis repuŝita el magistrato, sed penetrita en eklezio. La kroata restis la lingvo de la popolo kaj de la privata komunikado en familio. Do: unu afero estis la hejma, gepatra lingvo, kaj dua afero estis la lingvo de komerco, de oficejo. Kaj unu kaj dua vivis apude en la tiama Rijeka, sed la plimulto de Rijekanoj en reciproka komuniĝo uzis la kroatan.

En la dua duono de la dekoka jarcento en la lernejo oni lernis du lingvojn: kroatan kaj italan. Dum la regado de imperiestrino Maria Terezia oni enkondukis la lernadon de la germana lingvo, ĉar oni devigis la administracion, la ĵuristaron kaj la klerigadon uzi la germanan. Tio en Rijeka ankoraŭ pli komplikis la lingvajn kondiĉojn, ĉar la uzo de la itala devis resti netuŝita en mara komerco kaj en komerca floto.

La specifaj cirkostancoj en kiu troviĝis Rijeka en la dua duono de la deknaŭa jarcento formigis apartan komercisten socian tavolon,

kiu estis laŭ la etna fundamento kroata, laŭ la apogo sur la kapitalo kaj politikaj rilatoj hungara, kaj laŭ la lingvo en publika komunikado kaj kulturologiaj karakterizaĵoj itala. Sed la laboristaro en Rijeka estis plurnacia kaj la gvidantoj de la laborista movado devis speciale konsideri pri internacia interligado. En la urbo estis agintaj du denaciigadaj procesoj: italiigado kaj hungarigado. La socialistoj en Rijeka akomodiĝis internaciisme al la kondiĉoj ekzistantaj en la urbo. En ilia agado ili uzis la kroatan, la italan, la hungaran, la germanan, eĉ la ĉeĥan lingvojn. La kroataj elementaj lernejoj estis nuligitaj.

Inter du mondmilitoj la urbo Rijeka sur la dekstra riverbordo de Rječina apartenis al Reĝlando Italio kaj travivadis malfacilan tempon de faŝista regado. Perforte estis forigita ĉio kio povus eĉ en detaloj memorigi al la kroata, aŭ al la slava karakterizo de la urbo.

Rijeka, Mrtvi kanal, ĉirkaŭ 1918/1919.

Elde bibliaj tempoj ĝis hodiaŭ homoj, iam pli multe iam malpli multe, sentis malbenon de lingvaj barieroj. Ekde Descartes kaj Leibniz ĝis hodiaŭ, en iom pli ol tri jarcentoj, estiĝis pli ol 300 provaĵoj

substitui la mezepoken latinan en moderne tempo per iu akceptebla internacia lingvo, kiu kontentigus pli bone la neprajn bezonojn de la mondo en kiu ni vivas, en kiu senĉese kaj ĉiam pli rapide multiplikiĝas ĉiuspecaj kontaktoj inter homoj el diversaj ŝtatoj, popoloj kaj lingvoj.

La grandaj distancoj oni trairas en ĉiam pli mallonga tempo. Novaj trafikiloj kaj komunikiloj (aviadiloj, radio, televizio, satelitoj) ĉiam pli kaj pli alproksimigas homojn. Oni veturas kaj vojaĝas ĉiam pli amase. Marco Polo devis spendi kvar jarojn por la distanco ekde Venecio ĝis Ĉinio, kaj tri jarojn inverse, returne. Tio estis en la 13-a jarcento. Kolumbo per sia karavelo tranavigis Atlantikon en du monatoj. Hodiaŭ oni povas Atlantikon transflugi en 4-5 horoj. La satelito ĉirkaŭflugas la Teron en 90 minutojn. La Granda Popolmigrado daŭris 270 jarojn, ekde kvara ĝis la sepa jarcento. Nuntempe ĉiujare vojaĝas pro plezuro pli ol 200 milionojn da turistoj tra la mondo. Nur en la regiono de Rijeka venadas ĉiujare tri milionoj da fremdaj turistoj, parolantaj diversajn lingvojn... Moderna Babelo.

El tiuj 300 provaĵoj de internacia lingvo preskaŭ ĉiuj restis nur venaj projektoj. La unua kiu transformiĝis en movadon estis Volapük, kies aŭtoro estis Johann Martin Schleyer. Lia libro "Volapük, die Welt-sprache" estis publikigita en la jaro 1880. Per tio komencis nova epoko en la historio de la ideo pri monda lingvo. En 1889, la movado volapükista kulminis: tiam ekzistis 283 societoj, 25 gazetoj, pli ol mil diplomitaj instruistoj, lernolibroj en 25 lingvoj, 384 libroj en Volapük. Post tiu jaro Volapük subite pereis. Kial? Volapük disvastiĝis kaj troviĝis realan apogon kaj praktikan aplikon nur en rondo de la meza kaj eta burĝaro kaj inteligencio. Al la kreskanta laborista klaso necesis facila kaj simpla interkomprenilo. Laboristoj kun simpatio akceptas ideon pri universala lingvo. Pri tio atestas la rezolucio, akceptite dum la Dua Kongreso de la Unua Internacio, sed tiuj simpatioj

ne povis fariĝi io reala rilate la artefaritan, elpensitan, forŝiritan de la vivo Volapükon, des pli estratan laŭ absolutismaj metodoj de Schleyer. Laboristaj kluboj kaj sindikatoj ne povis tion akcepti. Foresto de demokrateco kaj neglekto de naturaj leĝoj pri la evoluo de la lingvo rezultigis disfalon de la tuta movado Volapüka.

Jugoslavio donis senteblan kontribuon al interlingvistiko, al ideo kaj al movado por internacia lingvo. Aŭtoroj de diversaj projektoj de internacia lingvo estis Juraj Križanić, Blaž Kumerdej, Matija Majar, Peter Tomić, Stjepan Ivičević, Mojsije Paić, Jurij Humar, Anton Ertl, Stanislav Škrabec. Kiel volapükistoj kaj verkistoj en Volapük ĉe ni estis Ignac Herman, Mladen Pavić, Avgust Pokorn, kaj, antaŭ ĉiuj Juraj Bauer, kiu jam en la jaro 1885 publikigis gramatikon de Volapük sub la titolo: "Svjetski jezik Volapük".

Juraj Bauer estas la plej grava jugoslava mondlingvano ĝis tiu tempo. En Enciklopedio de Jugoslavio oni povas legi pri li: "Bauer Josip, lingvisto kaj matematikisto (Karlobag, 1848 - Zagreb, 1900). Profesoro pri matematiko ĉe zagreba realko kaj ĉe naŭtiko en Bakar. Unue adepto de internacia lingvo de Schleyer Volapük, poste proponis iujn reformojn en ĝi kaj fine li kreis novan internacian lingvon Spelin, konstruitan surbaze de lingvistika kombinatoriko". En bibliografio oni mencias ĉi tiujn verkojn de Bauer: Svjetski jezik - Volapük, Gramat blefik volapüka plo Koazänels e Serbänels, Sveobći jezik, Sprachwissenschaftliche Kombinatorik, Volapük und meine sprachwissenschaftliche Kombinatorik, Zwei sprachkombinatorische Spiele, Der Fortschritt der Weltsprache - Idee insbesondere meines Weltsprach projektes Spelin, Spelin, Wieder die internationaler Wörter und die Möglichkeit ei er Weltsprache, Verbesserungen und Zusätze zu meinen Weltsprache-Projekte, Prospekt des Spelin-Wörterbuches, Spelin-Wörterbuch.

Bauer estas aparte interesa al esperantistoj de Rijeka. Li naskiĝis en regiono Rijeka, en Karlobag la 22-an de aprilo 1948, kaj li mortis en Zagreb en la jaro 1900. La plej grandan parton el 52 jaroj de lia vivo li travivis en Rijeka kaj ĝia ĉirkaŭaĵo. Gimnazon li vizitadis kaj en la jaro 1866 finis en Rijeka. Ĉe tiu gimnazio li estis jam en la jaro 1867/68 "nemjesni učitelj" kaj instruisto de la latina, itala kaj germana lingvoj. Post la studo de matematiko kaj fiziko en Vieno kaj post farita ekzameno en Graz "por profesoron pri matematiko kaj fiziko en tuta gimnazio" unu jaron li profesoris en Zagreb kaj denove venis al Rijeka kiel profesoro ĉe la gimnazio. Post unu jaro li ankoraŭ unu fojon profesoris en Zagreb, ĉi foje preskaŭ kvin jaroj. El Zagreb li venis al Bakar kie li estis profesoro ĉe naŭtiko ĝis la jaro 1896 (ses jarojn). Kvar jarojn poste li mortis en Zagreb. 27 jarojn, tio estas pli ol duono de lia mallonga vivo, Bauer travivis en sia naskiĝregiono Hrvatsko Primorje, en Karlobag, Rijeka kaj Bakar.

Ĉiuj liaj verkoj estis eldonitaj en Zagreb, kaj sur ĉiuj estis signita Zagreb aŭ Agram, krom sur la lasta el la jaro 1892. Sur tiu lasta lia verko "Spelin-Wörterbuch" estas signita: "Bakar bei Fiume-Zagreb".

En naŭtiko de Bakar en "Matica i sposobnik za učitelje Kr. naučičke škole u Bakru" estas skribita ke profesoro Juraĵ Bauer parolas kroate, germane, itale kaj france, kaj ke li komprenas kaj legas ankaŭ en slovena kaj hispana lingvoj. En tiu "Matica" oni povas legi ankaŭ ke li "estis laŭdita de alta reĝa landa registaro ĉar li dum tri jaroj senpage plenumis bibliotekistan laboron en la reĝa gimnazio en Rijeka, donacinte apartenintan monon al la biblioteko por havigo de novaj libroj".

Juraĵ Bauer kaj lia verkaro influis, interalie, ankaŭ sur la tiam tre signifantan personon kia estis Tomislav Maretić. Slavieto Tomislav Maretić (1854 - 1938) estis la centra figuro de la lingvistiko en Krcatio. Li estis universitata profesoro, redaktoro de Akademio "Rječnik

hrvatskoga ili srpskoga jezika", aŭtoro de "Gramatiko kaj stilistiko de la kroata aŭ serba literatura lingvo", aŭtoro de "Jezični savjetnik" (Lingva konsilanto), tradukinto kroatserben de "Odiseado", "Iliado" kaj "Eneado", prezidanto de Jugoslavia akademio de sciencoj kaj artoj. Sub sugesto de Bauer, Tomislav Maretić en sia parolado antaŭ Jugoslavia akademio dum la solena kunsido parolis pri internacia lingvo. Tiu parolado titolita "Pensoj pri artefarita mondlingvo" (Misli o umjetnom svjetskom jeziku) estis presita kaj eldonita en la jaro 1892 en Zagreb.

Jen la vortoj de Maretić: "Eble iu estonta kulturhistoriisto al kiu ankoraŭ ne naskiĝis eĉ prapraavo de prapraavo skribos en iu sia libro aŭ traktato la jenajn vortojn: ni vere nepovas hodiaŭ al ni imagi kiel iam estis neoportune en la mondo, ĝis ne ekzistis unu universala lingvo. (...) La samtempuloj, kompreneble, primokis kaj priridis la nuran ideon pri artefarita mondlingvo, sed priridoj kaj primokoj ekzistis ĉiam ankaŭ okaze de aliaj inventoj, komenciĝantaj per provoj kaj ne tuj prezentiĝintaj sin en sia plena grandeco. Bona afero en tiu lingvo (Esperanto) estas en tio, ke oni povas per tre malgrandaj ŝanĝoj en sama radiko derivi substantivon, adjektivon kaj verbon."

Marinko Gjiivoje, fama jugoslavia esperantisto kaj aŭtoro de "Historio de Esperanto-movado en Jugoslavio" substrekas kaj emfazas: "Nur kvar jarojn post apero de Esperanto, kaj 17. jarojn antaŭ la apero de la unua lernolibro en Jugoslavio, la plej supera scienca institucio en la lando, Jugoslavia akademio de sciencoj kaj artoj en Zagreb, elmontras intereson pri la ideo de la mondlingvo kaj ankaŭ Esperanto. Tio okazis la 10-en de decembro 1891, kiam ĉe la solena kunsido de la Akademio unu el la plej kompetentaj jugoslaviaj lingvistoj, la universitata profesoro kaj akademiano Tomislav Maretić legis sian valoran studon "Pensoj pri la artefarita mondlingvo", kiu estis publikigita la sekvan jaron en "Rad", la organo de la Akademio.

"Ne estas dubo - diris Maretić - ke la neŭtrala mondlingvo glatiĝas multajn kverelojn kaj miskomprenojn inter la unuopaj pololoj ĉar ili pli bone ekkonus unu la alian, kaj ĝuste en tio kuŝas unu el la plej grandaj bonfaroj de la mondlingvo".

-Por pli ĝuste pritaksi la valoron de konstatoj de meritplena kroata filologo - skribis Gjivoje - ni memorigu ke Esperanto-movado estis tiam spenac en sia komenco (la unuaj esperantistoj en la lando aperis nur kelkajn jarojn pli poste). Post Maretić, kiam la internacia lingvo fariĝis sukca socia problemo, favore esprimas sin pri Esperanto la plej grandaj intelektuloj, politikistoj kaj verkistoj de tiu ĉi lando.

Mi menciis ĉi tie almenaŭ du nuntempaj elsteraj kroataj lingvistoj, universitataj profesoroj kaj ilian rilaton al Esperanto. Unu estas Dubravko Ĝkiljan. En lia libro eldonita en Zagreb 1980 "Rigardo en lingvistikon" (Pogled u lingvistiku) la arteferitaj internaciaj lingvoj ricevis apartan lokon. Esperanton la aŭtoro menciis kiel "tre popularan kaj disvastigitan". La dua estas Dalibor Brozović. En majo 1988 li ricevis grandan rekonon de la centra redakto de la Jugoslavia Enciklopedio "Miroslav Krleža". Mi citas ĉi tie el la artikolo publikigita en "Novi list" de 18-a de majo 1988:

"Objektiva aliro al fenomeno de la lingvo - Sarajevo, la 17-an de majo (Tenjog) - surbaze de la decido de Centra redakto de Enciklopedio de Jugoslavio, en Sarajevo okazigis kunveno de serbokroatistoj pri enciklopedia difino lingvo. Antaŭ la eminenta fakularo troviĝis ĉirkaŭ 5500 liniojn de teksto preparita de Pavle Ivić kaj Dalibor Brozović. Oni konkludis ke la tekstoj de Ivić kaj Brozović havas objektivan aliron al la tre komplika kaj tavoloita fenomeno kia estas la serba aŭ kroata lingvo. Ĉiuj recenzintoj konsentis ke la komplete manuskrito estas eksterordinare valora kontribuo, per kio estas superigite ĉio kio pri tio ĝis nun estis publikigita en enciklopedioj, kaj estis donita ankaŭ la sintezo kian ĝis nun ne ekzistas en literaturo. Unuanime konstato estas ke la tekston skribis sendube la plej eminentaj ekspertoj kaj tial ĝi estas granda akiro por Enciklopedio de Jugoslavio."

Profesoro doktoro Dalibor Brozović estas tre elstara jugoslavia esperantisto, esperantista verkisto, poeto, tradukanto kaj esperantologo. Por la movado de adeptoj al la ideo de internacia lingvo en regiono Rijeka konekte kun Brozović interesa estas unu kuriozaĵo. Dalibor Brozović konatiĝis kun Esperanto en 1940 pere de sia praonklo Milan Miholjević, kiu estis profesoro pri historio kaj angla lingvo en la nautiko de Bakar 1902-1920. Kaj tiu Milan Miholjević estis tre interesa persono. Interalie li havis interesajn interparolojn kun d-ro Zamenhof en Varsovio (pri supersignoj). Marinko Gjiivoje skribis iam ke pri tio publikigos pli vaste Dalibor Brozović.

Kvankam Juraĵ Bauer estis elstara adepto kaj batalanto por internacie lingvo (unue kiel volapükisto kaj poste kiel aŭtoro de Spelin kaj verŝajne postlasis en Rijeka kaj en Bakar iujn spurojn aŭ postsignojn, tamen li mem ne fondis societon aŭ klubon.

Iniciatintoj por fondi la unuan organizon de adeptoj al ideo de internacia lingvo en Rijeka estis Giampaolo Carminati kaj Leopoldo Smoquina. Guste el jaro 1885, kiam en Zagreb estis publikigita la unua libro de Bauer "Svjetski Jezik Volapük" lernolibro skribita en kroat-serba lingvo, Carminati kaj Smoquina komencis en Rijeka preparlaborojn por fondi klubon "Volapük". La klubo "Volapük" estis fondita du jarojn pli poste, en la jaro 1887. Kiun lernolibron ili uzis ne estas facile diveni, ĉu germana, kroata, itala? La lernolibro skribita en itala lingvo pri Volapük estis eldonita apenaŭ en la jaro 1888: "Assio Cattilio, Corso pratico-veloce di Volapük, Trieste - Fiume 1888".

Inter esperantistoj en Rijeka neniam estis iu pli granda interese por esplori historion de Volapük en ĉi tiu regiono. Sed esplorinte historion de unuaj esperantistoj kaj unuaj esperatistaj organizoj, trafoluminte malnovajn gazetojn elirintajn en Rijeka antaŭ la unua mondmilito, mi trovis du foje la mencion de la vorto "Volapük". "La Bilancia", taggazeto de Rijeka en itala lingvo, publikigis la 16-an de februaro 1889 sub la titolo "Musica in piazza" (muziko en placo) ĉi tiun informon: "Domani, incominciando a mezzodì, la banda cittadina si produrrà

in piazza Adamich ed eseguirà i seguenti pezzi musicali: 1.(...). 6. Polka francese Volapük-Komzak." (Morgaŭ, komenconte je tagmezo, la urba muziko muzikos en placo Adamič kaj ĝi efektiviĝos ĉi tiujn verkojn: 6. Franca polko Volapük-Komzak.)

La sama taggazeto el la jaro 1887, la 10-an de novembro alportis ĉi tiun informon: "Volapük. Tutti coloro che si occupano - a Fiume - dello studio di questa lingua mondiale sono pregati di far pervenire il loro indirizzo al signor Giampaolo Carminati." (Ĉiuj okupiĝantaj - en Rijeka - pri la studo de ĉi tiu mondlingvo, estas petataj sendi sian adreson al sinjoro Giampaolo Carminati.)

Nenion plu mi trovis en "La Bilancia" pri Volapük, sed tamen por illustri tiun tempon mi citus ĉi tie ankoraŭ du mallongajn informojn el la jaro 1901 el tiu taggazeto. Unu estas: "Corsi gratuiti di lingua ungherese. Presso la r. scuola ungarica maschile verranno anche quest'anno attivati corsi serali di lingua ungherese." (Senpagaĵ kursoj de la lingvo hungara. Ĉe la reĝa lernejo hungara maskla ankaŭ ĉi jare aktivigos la vesperaj kursoj de la lingvo hungara.). En la sama numero de "La Bilancia" mi trovis informon ke la urbo Rijeka en la jaro 1880 havis 18.000 enloĝantoj kaj 10.000 el ili estis analfabetoj.

En februaro de la nuna jaro venis el Szeged al Rijeka unu letero de d-ro Árpád Rátkai, elstara hungara esperantisto kaj esperantista verkisto. La letero estis sendita al Anjo Hurček, profesorino, esperantistino en Rijeka.

-Esplorante la historion de nia movado - skribis dro Rátkai - mi trovis interesajn detalojn pri Fiume, kaj nun mi informas vin pri tio, kaj samtempe mi petas vian helpon.

Dorsflanke mi skribos koncize ĉiun datumon, kiu mi scias pri la volapukista movado en Fiume kaj pri la Adriatika Ligo Esperantista. Pli multe mi ne scias. Mi interesiĝas pri pliaj detaloj de ambaŭ organizaĵoj, pri la agado de tiutempaj volapukistoj kaj esperantistoj, pri la biografio de la menciitaj aŭ aliaj, ĝis nun ne konataj personoj el

tiuj organizaĵoj. Aparte interesas min ia eventuala ligo inter la du organizaĵoj: ekzemple ĉu iu iama volapukisto post dudek jaroj fariĝis esperantisto?

Mi esperas, ke vi trovos ion, kaj kune kun miaj datumoj Vi eble publikigos artikolon en la loka gazetaro, ja ĝi estas unikaĵo: la unua internacilingva organizaĵo en la teritorio de la nuntempa Jugoslavio estis ĝuste en Rijeka.

La fonto de tiuj volapükistaj datumoj troveblas sporade en la jenaj libroj:

Rupert Kniele: Das erste Jahrzehnt der Weltsprache Volapük,
Ueberlingen, 1889.

Kerckhoffs: Volapük pedipedelas ninöL. Paris, 1889, p.145.

En Fiume jam en la jaro 1885 agadis volapukistoj. Post dujara preparlaboro fondiĝis la unua volapukista klubo en Fiume, en aprile 1887, kiu havis 52 membrojn. Ĝia fondinto kaj prezidanto estis Giampaolo Carminati /laŭ alia teksto Giampaolo/, profesoro. Tiu klubo estis la unua internacilingva organizaĵo de la tiutempa Hungario, kaj la unua internacilingva organizaĵo sur la teritorio de la nuntempa Jugoslavio.

En 1888 aktivaĵoj volapukistoj estis en Rijeka, krom tiu Carminati: Ugo Gherbaz, Enrico Simonich, Luigi Toth, verŝajne ankaŭ ili estis membroj de tiu klubo.

Tiu letero de d-ro Rátkai stimulis kaj instigis min fari iujn esplorojn, serĉante en la libroj, gazetoj kaj dokumentoj atingeblaj en Science biblioteko Rijeka kaj en Historia arkivo en Rijeka. Rezultojn de tiuj ĝismunaj esploroj mi donas ĉi tie. Ili ne estas dikaj kaj multnombraj dokumentoj, sed tamen valoregaj atestaĵoj pri la unua organizo sur tuta nuntempa Jugoslavio. Tiu unuaranga fakto en la historio de la movado ververe estas atentinda ne nur en Rijeka sed multe pli amplekse.

Jen la teksto de la peto de Giampaolo Carminati kaj Leopoldo Smocuina por aprobo de la klubo Volapük:

G^o 17
1887

Inclito Magistrato Civico!

La sottoscritta direzione provvisoria
del "club Volapük" ha l'onore d'invicare
a questo inclito Magistrato Civico lo statuto
in 3 esemplari, affinché venghi approu-
vato dall' autorità competente.

Di quest' inclito Magistrato Civico-

Fiume, 2 maggio 1887

La direzione provvisoria

Giuseppe Scriminà
Presidente

Leopoldo Imoguina
segretario

"Inclito Magistrato Civico!

La sottoscritta direzione provvisoria del "club Volapük" ha l'onore d'inviare a questo inclito Magistrato Civico lo statuto in 3 esemplari, affinché venghi approvato dall'autorità competente Di quest'inclito Magistrato Civico

Fiume, 2 maggio 1887

La direzione provvisoria

Giampaolo Carminati
presidente

Leopoldo Smoquina
segretario"

(Gloria urba Magistrato! La subskribita provizora direkcio de la "klubo Volapük" havas la honoron sendi al ĉi tiu gloria Urba Magistrato la statuton en 3 ekzempleroj, por ke estu aprobita de la kompetenta aŭtoritato de ĉi tiu gloria Urba Magistrato Rijeka, la 2-an de majo 1887 La provizora direkcio Giampaolo Carminati prezidanto Leopoldo Smoquine sekretario)

Ĉi tiun peton la Magistrato forsendis al guberniestro de Rijeka kaj li respondis ĉi tiel:

"Il Governatore Regio di Fiume e nel litorale ungerico croato al Magistrato civico in Fiume

Rimetto a cotesto Magistrato civico gli allegati del suo rapporto d'ito 4. maggio a.c. No 4142 coll'incarico di partecipare alla direzione provvisoria del club "Volapük" che l'istanza, onde poter venir presa in pertrattazione, deve kompletarsi con una traduzione autentica dello statuto nella lingua dello stato nonchè col protocollo della seduta, nella quale fù accettato il progetto dello statuto e fù eletta la Direzione provvisoria.

Fiume li 5. maggio 1887.

Zichy"

(La Rega Guberniestro de Rijeka kaj de marbordo hungara kroata al Magistrato Urba de Rijeka

Mi resendas al ĉi tiu Urba Magistrato la aldonoj de lia reporto datumita la 4-an de majo de la kuranta jaro No 4142 kun la devo parto-

S 17
1887

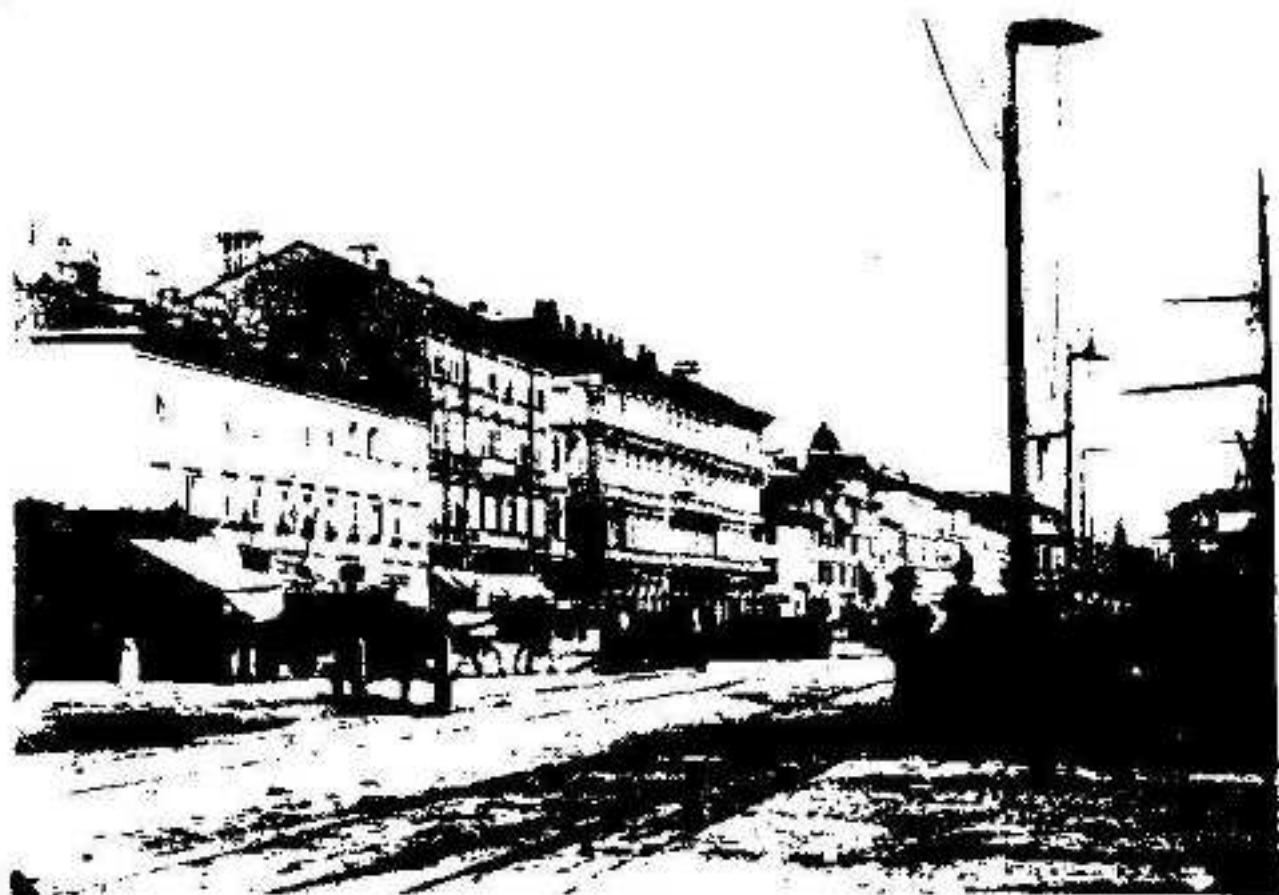
596

Al Magistrato civico
di Firenze

Presento al citato Magistrato civico gli allegati del mio rapporto d'ito 4 maggio a.c. N. 48112 coll'incarico di partecipare alla Direzione provvisoria del club. Volenti che l'istanza, onde poter venire presa in preaccensione, possa completarsi con una traduzione autentica dello statuto nella lingua dello stato, nonché col protocollo della seduta, nella quale fu accettato il progetto dello statuto e fu eletta la Direzione provvisoria.

Firenze li 5 maggio 1887.

Finley

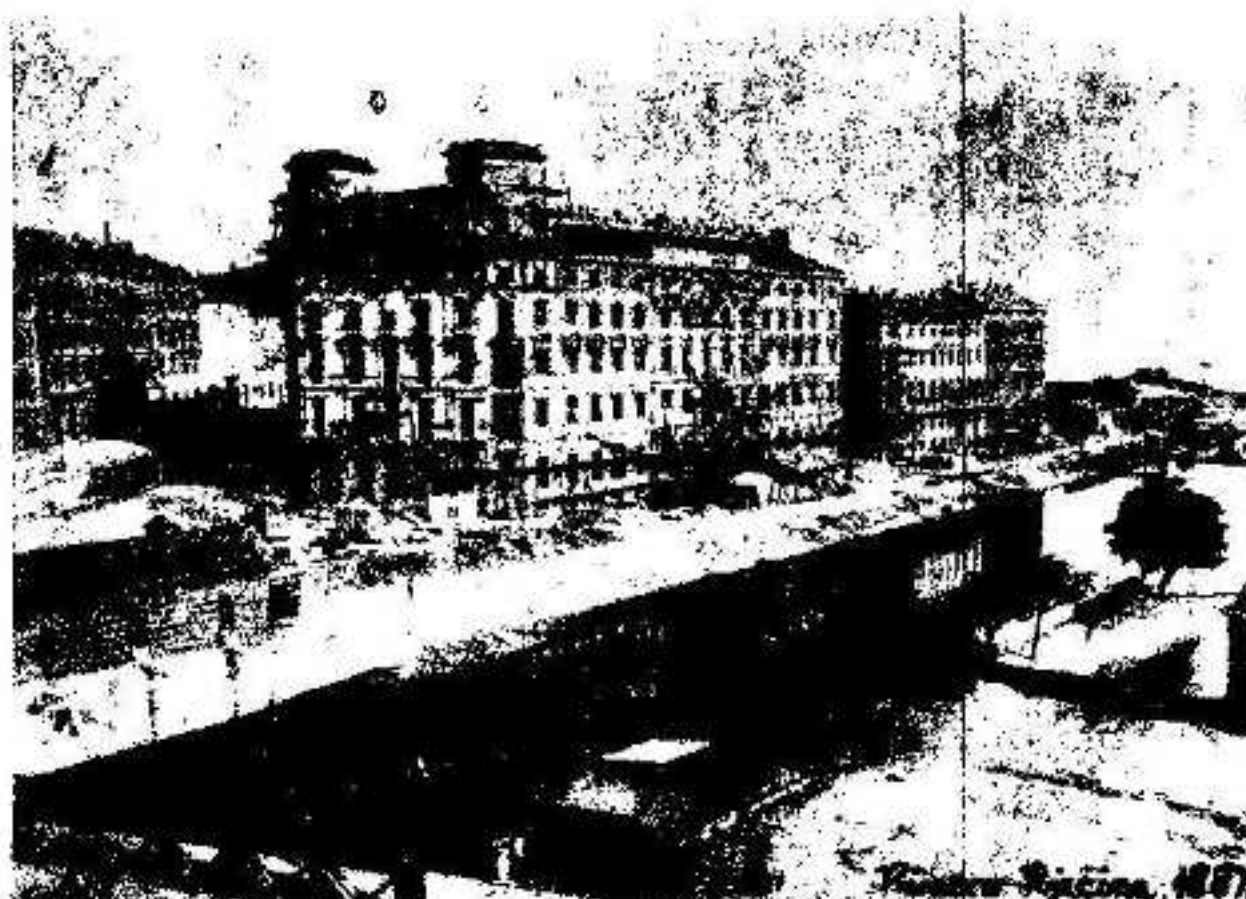
Rijeka, la haveno 1887.

preni al la provizora direkcio de la klubo "Volapük kies peto, por ke ĝi estus povinta veni en pritrakto, devas kompletigi per aĝtenta traduko de la statuto en la lingvo de la Stato kaj ankaŭ per protokolo de la kunsido en kiu estis skceptita la projekto de la statuto kaj elektita la Provizora direkcio.

Rijeka, la 5-an de majo 1887.

Zichy)

Kedsürinde, en Historis arĥivo ne estas trovbla la statuto kaj la protokolo de la klubo "Volapük". nek en itala, nek en hungara (la lingvo de la Stato). Ĉiu kaj kiam kaj kial forprenis tiujn dokumentojn ? Ĉu ili estis forprenitaj post la unua mondmilito eble en Budapeŝt, aŭ ili pereis eble dum faŝisma regado inter du mondmilitoj?

Novos esti interesa ankaŭ ĉi tiu teksto de Urba Magistrato sendita al Guberniestro la 4-an de majo 1887:

"A Sua Eccellenza Il Signor Conte Augusto Zichy de Vásonykeo, Consigliere intimo di Sua Maestá Imperiale e Reale Apostolica, Reale Governatore ecc. ecc. ecc. Fiume

Magistrato Civico Fiume No 4142

Eccellenza!

Si ha l'onore di avanzare alla Eccellenza Vostra, per la ulteriore superiore approvazione lo statuto, accompagnato dalla relativa domanda per la istituzione di una società linguistica dal titolo di "Club Volapük", nel senso che da questa parte nulla osta nei riflessi politico-sociali a tale associazione. Fiume, 4. maggio 1887."

(Al Sua Eccellenza Il Signor Grafo Augusto Zichy de Vásonykeo, Intimo konsilanto de Sua Imperiestro kaj Reĝa Apostolica Maestá, Reĝa Guberniestro ktp.ktp.kto. Rijeka

Urba Magistrato Rijeka No 4142

Ekscelenco!

Oni havas la honoron sendi al la Via Ekscelenco, por pluan superan aprobon la statuton, kune kun la relativa peto por la instalo de lingvistika societo titolita "klubo Volapük" kun mencio ke flanko de Magistrato estas nenie obstaklo al tia asocio en politikaj-sociaj reflektaj. Rijeka, la 4-an de majo 1887.

Kiuj estis nomoj de klubanoj, de tiuj 52 membroj? Mi konas nur kvin el ili laŭnome: Giampaolo Carminati, Leopoldo Smoguina, Ugo Gherbaz, Enrico Simonich kaj Luigi Toth. Laŭ la nomoj la unua estas vera italo, la tri sekvantaj kroatoj, kaj la lasta povus esti kaj hungaro, kaj germano, kaj sloveno, kaj kroato.

Pri Giampaolo Carminati iom pli. Li naskiĝis en la jaro 1843. kaj mortis en Rijeka la 6-an de aŭgusto 1927. El dokumentoj troviĝintaj en Historie Arĥivo Rijeka oni ekscias ke li estis instruisto kaj lernejestro dum 34 jaroj. Kiam li eniris en sepdekan jaron de la vivo, li emeritiĝis. Tio estis en la jaro 1913. Nek unu tagon, dum la tuta lia ofico, li forestis el la lernejo. Post la kvar kaj duono jaroj de servo en popolaj lernejoj en Poreč (Istrio), li venis en la jaro 1881 al Rijeka kie li ekpostenis kiel instruisto de la miksa lernejo en Dronova. La sekvantan jaron li ekpostenis en la lernejo Plase, kaj tie li restis kiel lernejestro preskaŭ la tutan aktivan sian vivon. Ankaŭ lernejskocioj de Tornić, Pehlin kaj de Trščanska ulica estis sub lia estrado. Li havis du filinojn: Cesira kaj Medea.

En popolaj aŭ elementaj lernejoj en Rijeka oni tiutempe forte realigis itelizadon kaj hungarigadon. Nur tri periferiaj popolaj lernejoj havis ekde la jaro 1876 instruadlingvojn italan kaj "iliran" (kroetserban), sed ankaŭ tiuj tri (Dronova, Plase, Kozala) iom post iom estis iteligitaj. Rijeka tiam havis 12 "urbanaj" kaj elementaj maskle virinaj kaj miksa lernejoj. Unua elementa lernejo kun hungara kaj itala instruadlingvoj formiĝis jam en 1876, kaj pli poste ĝi agis nur hungare. Ĝis la jaro 1914 estis fonditaj 8 ŝtataj elementaj, "urbanaj" kaj

superaj, masklaj, virinaj kaj miksaj lernejoj, kaj ankaŭ 6 mezlernejoj ĝenerale kaj fokaĵ. Italigado kaj hungarigado de la kroataj junulero el Rijeka kad de tiu veninta el la ŝirkaŭaĵo estis ĉiam pli forte.

Post la fripona aneksado de Rijela al Hungario (1868) ekkomencis la plej malfacila periodo por la kroata loĝantaro kaj por la kroataj interesoĵ en Rijeka. Laŭ la hungara imperiisma politiko, Rijeka devis ekesti hungara urbo kaj saltotabulo por plian penetron en la Kroatan marbordon. Edukado kaj klerigado en Rijeka estis konstruitaj konforme al fremdeĵ ekonomiaĵ kaj politikaj interesoĵ. Ĝi evoluigis kontraŭ naciajn interesoĵn de la kroata loĝantaro kaj kontraŭ Kroatio el kiu Rijeka apartenis laŭ historia kaj nacia rajto. En edukado estis praktikita akra, perforte denaciiga politiko hungara kaj "autonomista". Guste al italo Garminati estis konfidita kaj komisiita la devo italiigi la kroatan junuleron en suburba komunumo Plase, kie li estis lernejestro de ĉiuj elementaj lernejoj (Plase, Turnić, Pehlin, Trščanska ulica) Li fervore servis al tiu politiko, bedaŭrinde.

Smoukins, laŭ nomo kroatdevena (Smokvica estas ofte kroata nomo), estis ankaŭ fervore servinto de la kontraŭkroata denaciiga politiko en Rijeka. Li estis unu el kvar instruistoj aŭtoroj de la lernolibroj (leĝolibroj) por elementaj lernejoj en Rijeka, eldonitaj en la jaro 1899. Tiuj lernolibroj estas vera ekzemplo de denaciigado, de kontraŭkroata sento kaj de hungara ŝovinismo. (Vidu: Milivoj Ĉop - "Školestvo i prosvjeta u Rijeci od 1918. do 1948. godine", Rijeka - Zagreb 1982).

Unu luma punkto en tiu densa mallumo estis en la oka dekada la laborista gazeto "L'operaio" (La laboristo) ĉar ĝi publikigis artikolojn en itala, hungara kaj en kroata lingvoj. La "plumbaj tempoj" daŭris ĝis la jaro 1899, kiam en Rijekan venis el Dubrovnik Frano Supilo. Kun li komenciĝas subita supreniro de "Novi list", taggazeto en kroata lingvo, ekestonta unu el gvidantaj politikaj organoj de la Monarkio. Poste ni vidos ke "Novi list" rolis senteblan rolan en la komenca vivo de esperantista movado en Rijeka.

Antaŭ ol treiri al Esperanto, ankoraŭ unu detalo por ilustrati la lingvan situacion en Rijeka: ĉi foje unu atestaĵon antaŭ 158 jaroĵ.

Eccellenza!

Si ha l'onore di avanzare alla
Eccellenza Vostra, per la ulteriore superiore ap-
provazione, lo statuto, accompagnato dalla re-
lativa domanda per la istituzione di una so-
cietà linguistica, dal titolo di «Club Volapük»,
col cenno che da questa parte nulla osta nei
riflessi politico-sociali a tal. associazione.

Uomo, 4 Maggio 1887.

Il Dirigente

3
firmato

A Sua Eccellenza

Il Signor Conte Augusto Riechy de Vásonykeo,
Consigliere intimo di Sua Maestà Imperiale e Reale
Apostolica, Regio Governatore ec. ec. ec.

Uomo

En la jaro 1890, vojaŝinte tra Eŭropo, venis al Rijeka kapitano ĉe la Supera stabo de Prusa armeo Otto von Pirch. Pri tiu vojaĝo li publikigis poste siajn impresojn. Jen mallongan citaĵon el lia raporto:

"Bela gastejo apud la poŝtejo akceptis min; tre bone oni estas alleĝata ĉe Toni Cucanić. La kelnero kiu min alparolis en franca lingvo kaj enkondukis min eniri, demandis la ŝlosilon de la ĉambro en itala kaj ordonis en kroata al mia veturiganto depreni me miajn aĵojn. Poste mi parolis germane kun li, ĉar la nia lingvo estas parolata ankaŭ ĉi tie, almenaŭ inter la personoj mezinstruitaj. La popolo parolas kroate kaj malbonan italan."

Sendube la tiama Rijeka estis kroata kaj samtempe iel kosmopolita. Ĝi svarmis per internacia atmosfero kaj diversaj lingvoj: urbo-haveno, fremdaj komercistoj, maristoj.

Volapük post la jaro 1889 agonis kaj malrapide foriris. Ĝis nun estas trovita neniu signo atestanta ian transiron de iamaj volapükistoj en Rijeka al Esperanto.

Inter la unuaj esperantistoj en Jugoslavio oni mencias la nomon de Marija Magdalena Filepić. Tiu nomo troviĝas en la Adresaro de Zamenhof el la jaro 1889 (du jarojn post la naskiĝo de Esperanto) inter la unuaj mil esperantistoj en la mondo, enskribita sub la numero 689. Pri Marija Magdalena Filepić oni scias malmulte. Ŝi ekestis esperantistino kiam ŝi estis 17-jara aŭ 18-jara fraŭlino.

Profesoro ĉe Pedagogia fakultato en Osijek, poeto kaj verkisto, esperantisto Antun Šimunić en sia verko "Obstine antaŭen" mencias ke la taggazeto de Osijek el la pasinta jarcento "Die Drau" informis ke la 30-en de januaro 1890 kapitano Eduard Filepić okazigis infanan aranĝon en kasino de Suba Urbo de Osijek kaj ke lia filino Marija Filepić ĉe tiu aranĝo ludis pianon. Eduard Filepić estis ŝipestro.

De kie Filepić en Osijek? Filepići estas la nomo ĉe unu suburbo de Rijeka. Filepić estas ofta nomo en Rijeka kaj en ĝia ĉirkaŭaĵo. Tiu nomo ne troveblis en Slavonio.

En la periodo de perdo de velsipa floto, en tiu tempo de akra ekonomia krizo, multaj maristoj en Kroata marbordo restis sen laboro, sen ia gajno hejme. La maristoj ne povinte trovi laboron sur marŝipoj, direktiĝis al nordo, sur Danubon, sur riveran navigadon. Ilin allogis la sekureco de la ŝtata servo ĉe tiam jam forta La unua imperiestra kaj reĝa privilegita Danuba vaporŝipa societo, kies sidejo estis en Vieno. En la dua duono de la pasinta jarcento sur la riverŝipoj de tiu societo navigis tri Pilepić-oj, tri maristoj el la Kroata marbordo. Unu el ili estis kapitano Edoard Pilepić. (Ankaŭ la persona nomo Eduard, Edo, estas tre ofta en Rijeka kaj ĝia ĉirkaŭaĵo.) Ĉe DDSG (Donaudampfschiffahrtsgesellschaft - Danuba societo de vaporŝipa navigado) Eduard Pilepić komencis servi la 1-an de aprilo 1865.

Interesa estus ekscii verajn motivojn kiel iu interesiĝas pri internacia lingvo. Kiel okazis ke la marista familio havis inklignon al Esperanto jam en tiuj unuaj ĝiaj jaroj? Maristo konstante venas en kontakton kun homoj parolantaj diversejn lingvojn, kaj verŝajne en tio kaŝiĝas la sekreto kiel li sentas bezonon pri iu universala komprenilo. Tio validas ankaŭ por rivernavigantoj. Sur la riverbordoj de Danubo, ekde Vieno ĝis la enfluo en Nigra maro, oni parolas germane, ĉeĥe, slovake, hungare, kroatserbe, rumane kaj bulgare. Kiu povas ellerni tion de lingvojn? Internacia lingvo ofertas sin kiel la ĝusta solvo.

La kapitano el Rijeka, veninta en tiu tempo al Danubo, sendube scipovis paroli plurajn lingvojn (kroatan, italan kaj germanan kaj eble ankaŭ anglan) sed ankaŭ tio estis nesufiĉe kaj en kelkaj cirkonstancoj neutile kaj neuzeble, ekzemple en Hungario aŭ en Rumanio.

Cu la patro (respektinde urbano de Osijek, okaziginta perinfanaranĝon kaj kies filino ludis pianon ĉe tiu aranĝo) mendis la unuan libron de Zamenhof por si al adreso de sia filino, aŭ la filino (verŝajne gimnazienino) kune kun iu ŝia koleginino aĉetis tiun libron kaj komencis lerni Esperanton, kiu povus tio melkovri post unu jarcento?

Maristoj regule ĉiam havas pli larĝajn kaj pli liberemajn mondriĝardojn ol homoj en profunda, lontana, izolita interlando. Tiel ne mirigas la fakto ke ankaŭ esperantistoj-pioniroj estas troveblaj inter la maristaro. Bons ekzemplo por tio estas la malnova urbeto Bakar en la komunumo de Rijeka, dek kilometrojn malproksime de Rijeka.

Bakar estas konata marista nesto dum pluraj jarcentoj. Ĝi okupas apartan lokon en la historio de internacia lingvo en Jugoslavio. La Marista lernejo (naŭtiko) en Bakar plezumadis elstaran rolon en la vivo de Bakar kaj en ĝia ĉirkaŭaĵo, precipe por ke el ĝi naskiĝis bone edukitaj spertaj "kaphornanoj" (aŭ "hornkabananoj") de jugoslavia maristaro. Serio da famkonataj profesoroj, sciencistoj kaj verkistoj (kelkaj el ili eĉ mondfamaj) laboris kaj prelegis en la naŭtiko de Bakar: d-ro Āndrija Mohorovičić, profesoro de matematiko kaj fiziko, meteorologo kaj tre fama seismologo; Narcis Damin, profesoro, sciencisto kiu akiris mondan renomon en aranelologio; Juraĵ Carić, kapitano, profesoro pri naŭtiko kaj matematiko, pedagogo, verkisto kaj politikisto; profesoro Aleksandar Lochmer, aŭtoro de nia unua angla vortaro; profesoro d-ro Milan Drvodelić, fama vortaristo, ankaŭ li aŭtoro de la angla vortaro... Ili poste mi mencias almenaŭ du glorajn "hornkabananojn", du marajn lupojn el la epoko de velŝipoj.

Kiel esperantistoj, ni havas specifan intereson por iuj elstaraj personoj el la naŭtiko, nome al tiuj kiuj estis pli aŭ malpli ligitaj al la ideo de internacia lingvo. Iliaj nomoj estas: jam konata profesoro Juraĵ Bauer, profesoro Milan Miholjević (ankaŭ li jam menciita), profesoro Milivoj Miholjević, kapitano Branko Širola, inĝeniero Mirko (Ĝmeriko) Schönberger kaj esperanta verkisto Nikolo Hohlov.

Kiam en la jaro 1896, Bauer foriris el Bakar, unu knabo 12-jaraĝa apenaŭ komencis vizitadi la Maristan lernejon. Tamen, eble li konis profesoron Bauer, kaj eĉ eblas ke la profesoro donis al la juna ler-

nante la unuajn nociojn pri lingvo internacia. Tiu knabo estis Branko Širola, kiu pli poste estos grava persono en ĉi tiu priesperanta pri-skribo de Bakar. Sed sekvu ni pacience la kronologian ordon.

Ekde la jaro 1902 ĝis la jaro 1920 en la naŭtiko en Bakar pri angla lingvo kaj pri historio profesoris Milan Miholjević. Li parolis krom kroata, ruse, germane, angle kaj france. Dufoje li vojaĝis al Anglujo studi modernajn lingvojn. Li estis membro de "Društvo hrvatskih književnika" (Societo de kroataj verkistoj). Li kunlaboris en gazetoj kaj revuoj: "Narodne novine", "Napredak", "Great Thoughts", "To Morrow", "Travel" ktp. En Rijeka li publikigis, en la jaro 1914, sian libron "Dojmovi i uspomene" (Impresoj kaj memoroj), kaj en Zagreb en la jaro 1919 "The Yugoslav question with special regard to the Coast of the Adriatic" (Jugoslavia problemo kun speciala rigardo al la Adriatika Marbordo).

Miholjević ne estis esperantisto, sed li konis profesoron Bauer, li estis amiko de du elstaraj pioniroj de la esperantista movado en Kroatio, de Danica Bedeković kaj de Mavro Špicer. La plej interesa fakto por esperantistoj estas ke profesoro Milan Miholjević persone konatiĝis kun Zamenhof. Li parolis kaj diskutis kun Zamenhof pri la tiam tre diskutinda temo: pri supersignoj. Miholjević skribis en sia taglibro pri tiu renkontiĝo. Akademiano d-ro profesoro Dalibor Brozović, por kiu estas Miholjević trioble interesa (kiel parenco, kiel kroata verkisto kaj kiel homo kiu kontaktis kun aŭtoro de Esperanto) eble iam ion skribos pli amplekse pri tiu interesa temo. Milan Miholjević mortis en la jaro 1942 en Zagreb.

Mi jam diris ke la ĉefa persono de la rakonto pri Esperanto en Bakar estas Branko Širola. Li estas tre interesa persono, rara kaj elstara kiel maristo, kiel instruisto, kiel homo.

En la monografio kaj memorlibro "125. obljetnica pomorskog školstva u Bakru" (125. datreveno de la marista lernejo en Bakar), eldonita en la jaro 1974 oni povas legi:

"Politika kuraĝo,scienco spirito,sento pri aparteno al la propra popolo kaj aparte al la regiono de Bakar,forte ligitaĵ ornamas la virojn kiuj saĝe kaj honore evidas la lernejon kaj edukas novajn maristajn generaciojn... Iuj el ili per sia ekzemplo estiĝis modeloj ... Bakar,gasteme malfermita konko,estas ekirpunkto kaj gardanto de la kroata maristara tradicio,muzeo pri memorado de la homoj valoroj kaj ilia ĉiam viva fonto".

Pri Branko Ĉirola tie skribas: "Antaŭ nelonge mortis la lasta juroslavia komandanto de transoceanaj velŝipoj - Branko Ĉirola, la homo kiu en siaj taglibroj postlasis literaturan dokumenton pri iama vivo de maristoj."

En la jaro 1908,li estiĝis ŝipestro de "Contessa Hilda". Tiam li estis la plej juna ŝipestro an la Austria-Hungara Monarkio, kaj "Contessa Hilda" estis la plej granda velŝipo en la komerca floto de la monarkio,unu el la plej grandaj velŝipoj en la mondo de tiu tempo.

Per "Contessa Hilda" li ĉirkaŭnavigis la mondon, pasante preter Horna Kabo (la plej suda punkto de Suda Ameriko), preter tiu plej danĝera punkto en la tuta oceanaro, preter tiu punkto kie blogevas akraj ventegoj tre ofte.Ekzistas en Londono Societo de Kabohornanoj, nome de tiuj gloraĵ maristoj kiuj transnavigis Hornan Kabon velŝipe. Branko Ĉirola estis membro de tiu honora societo.Malmutaj povas diri pri si Kabohornano.Sed,ekzistas ankaŭ unu pli alta rango,por la elito inter Kabohornanoj: Majstro albatroso ("Master albatros").Tiu titolon ricevas nur tiu kabohornano kiu transnavigis Hornan Kabon en ambaŭ direktoj: navigante velŝipe de okcidento orienten kaj inverse de oriente okcidenten. (En la akvoj de Horna Kabo nur la albatrosoj senlace obstine spitas al ventegoj) Branko Ĉirola akiris ankaŭ tiun titolon. Li dufoje ĉirkaŭnavigis mondon preter Horna Kabo, de oriente okcidenten kaj de okcidento orienten.

De 1920 ĝis 1924 li estis instruisto pri na angla lingvo en

la naŭtiko Bakar. Poste li estis ŝipagento en Las Palmas (Kanariaj Insuloj) ĉirkaŭ 15 jarojn. Post la dua mondmilito li laboris en Rijeka, ĉe "Jadroagent".

Branko Ŝirola, krom la kroat-serban lingvon, bone parolis anglan italan, francan kaj hispanan, kaj sufiĉe bone germanan kaj rusan. Elstara naviganto-poligloto.

Kiam mi decidis komenci kolekti materialon por historion de la Esperanto-movado en la regiono Rijeka, elde ĉiuj jugoslavia "kaboĥornanoj" vivis ankoraŭ nur kapitano Ivo Ĉargonja. Tio estis en la jaro 1981 la 27-an de novembro, kiam mi venis en la hejmon de kapitano Ĉargonja en Matulji. Tiam li havis naŭdek ses jarojn. Li naskiĝis la 10-an de aŭgusto 1885 en Tijani.

Jam anticipe mi estis ekscitite pensinte ke mi estos intervjuonta tiel valoran homon, plenan je vivosperto, iaman lernanton de la sama naŭtiko kiun vizitadis Branko Ŝirola, poste la naviganton sur la "Contessa Hilda", poste la kapitanon bona konanton de iamaj vivkondiĉoj en Bakar kaj kiu, verŝajne, povus diri ion ajn interesan pri kapitano Branko Ŝirola.

Mi ne trompiĝis. Estis interesege aŭskulti la unikan vivan atestanton pri la okazaĵoj en la naŭtiko de Bakar komence de la jarcento. Tiu intervjuo estis por mi tre favora ŝanco. Deksep monatoj pli poste, la 1-an de majo 1983 en la aĝo de 98 jaroj Ivo Ĉargonja mortis en Matulji.

Ne estinte ankoraŭ kapitano, sed kiel juna maristo en la jaro 1906 Ivo Ĉargonja enŝipiĝis sur la fieran trimestan barkon de la posedanto el Loŝinj, "Contessa Hilda", per kiu li trifoje ĉirkaŭnavigis Horan Kabon. Li tre bone konis kapitanon Branko Ŝirola.

-Komence de tiu ĉi jarcento - rakontis Ivo Ĉargonja - oni bone sciis en Bakar pri Esperanto, precipe en la Marista lernejo.

Mi mirigitis, preskaŭ ŝokiĝis. Ĉu vere, nur 13 jaroj post la eldono de la Unua libro de Zamenhof, eĉ kvin jaroj antaŭ la Unua Universala

Kongreso (1905.en Boulogne-sur-Mer) la Bakaranoj sciis pri Esperanto?

-Jes.Eĉ oni povus diri ke la lernantoj de la naŭtiko tiam estis dividitaj en du malegalaj grupoj rilate al Esperanto.La malplimulto, grupeto konsistinta el kelkaj kvar-kvin maturantoj el la lerneja jaro 1900/1901,do grupeto de junaj entuziasmoj vigle propagendis Internacian Lingvon kaj fervore levadis demandon pri enkonduko de la instruado de Esperanto.La aliaj naŭtikanoj scivoleme sed pasive atendis kio naskiĝos el tio kaj kiel kondukos la lerneja estraro.

Kiu estis la plej fervora batalinto por Esperanto?

-En la unua grupo plej multe elleviĝis Hreljinano Branko Širola, tiam deksex-jaraĝa,kaj kun li Bakarano Dragutin (Karlo) Mikuličić, tiam dekok-jaraĝa.

Kion tiam opinisi pri ili iliaj kolegoj?

-Ni opiniis tiam - vigle respondis Ĉargonja - ke ili estas iomete frenezetaĵ. Ni opiniis ke ili volis fari la urbeton Bakar kun ĝiaj 2000 enloĝantoj interesan por la tuta mondo.

Ĉu ili havis iun sukceson?

-Kvankam ili estis tre ambiciaj,ili ne sukcesis.La lernejo forĵetis ilien postulon. Ĝi decidis ke tio ne apartenas al la instruado de naŭtikaj studobjektoj.

Dankon al kapitano Ĉargonja por lia atesto.Pripensu,antaŭ tiom da jaroj iuj maturantoj el Bakar korespondis Esperante! Ili ne vekis en tiama ilia batalo, sed tamen la batalo ne estis vana. Poste Branko Širola semis novajn semojn.

Pri Širola kaj pri Bakar oni havas ankoraŭ sufiĉe interesan historion rilate Esperanton, sed pro tio pli poste, ĉar nun kronologie estas la loko kaj tempo por prilumi la situacion en Rijeka kie fondiĝis en la jaro 1907, la unua esperantista organizo sur la teritorio de la nuntempa Jugoslavio.

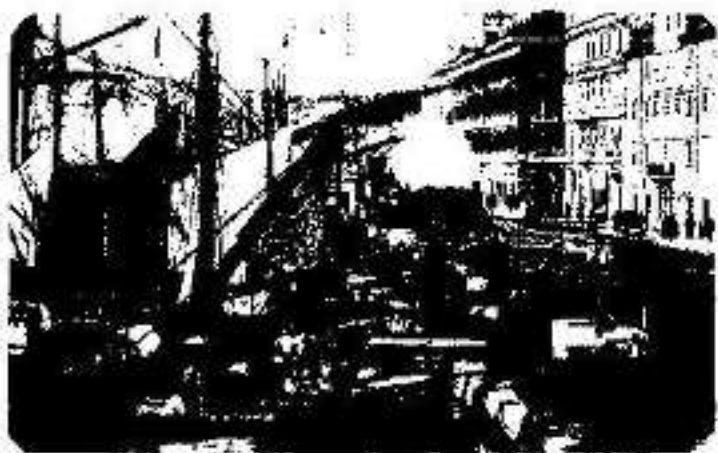
Antaŭ kvar jarojn mi publikigis en "Heliko" sub la titolo "1907.en Rijeka" artikolon kiun mi nun ĉi tie denove aperigas por ke

oni povu al tio aldoni kelkajn novajn eltrovaĵojn, interesajn kaj gravajn. Tiuj novaĵoj estas frukto de esploroj en "Historia arkivo" en Rijeka post mia korespondado kun ĝia mendita d-ro Árpád Rátkai.

La jaro 1907. estas aparte signifa por Esperanto. Tio estas la jaro en kiu finiĝis ĝuste 20 jaroj de la tempo kiam aperis publike la Unua libro pri la lingvo Esperanto. Tio ĉi ĉiĉilona festis la esperantistojn en ĉiuj partoj de la mondo. Finiĝis grava etapo. La unuaj dek jaroj konsistis el senfina, saĝe tute sensukcesa serĉado, sed en la dua deklaro de la esperantismo la longe dormitaj semoj komencis doni la unuan trunketon. En la jaro 1907. en la malferma parolado de la Tria Universala Kongreso, okazinta en Cambridge, d-ro L. L. Zamenhof diris: "Nun ĉi afero staras forte. La glacia tavolo de antaŭjuĝoj de l'mondo estas rompita". En alta idealista tono finiĝis tio bela kongreso kaj tiam unua propaganda periodo de la Esperanto-movado.

Por la Jugoslavia Esperanto-movado la jaro 1907. signifas komencon de la organizita agado.

Pri la unua Esperanto-organizaĵo en Rijeka oni scias tre malmulte en la larĝaj jugoslaviaj esperantistaj rondoj. Ĝis nun pri tio estis skribite tre mvere, tre malre. La kialo estas tre simpla: neniu ĉi nun trovoluntas la dezetejn aperintajn en Rijeka antaŭ la unua mondmilito serĉante informojn pri Esperanto.

Rijeka, antaŭ 80 jaroj

Ĝi tio mi malkovras kaj priskribas informojn pri Esperanto publikigitajn en la taggazeto "Novi list", en Rijeka, en la jaro 1907. Ĝi sub presita referaĵo mi traferis antaŭ la komisiono pri informado kaj eldonado de la 1. Kongreso de jugoslaviaj esperantistoj en Skopje loka. Antaŭ de la referaĵo mi eldonis kiel mian kontribuon al la kongresaj dokumentoj.

Sen la referaĵo:

Esperantismo en Jugoslavio

Komencoj antaŭ 76 jaroj

Esperanto-societo en Rijeka fondiĝis la 28-an de septembro 1907.

En presita dokumento por la 21-a Jugoslavia Esperanto-kongreso (Škofja Loka, 25.-27. 11. 1983.) en "Enkonduka parolado" de Dušan Popović, prezidento de JEL, la unua frazo tekstas ĉi tiel:

"Ĉi-jare ni festas 75-jariĝon ekde la ekesto de Esperanto sur la teritorio de la nuntempa Jugoslavio".

La lasta frazo de la unua paragrafo enhavas ĉi tiun aserton: "...Ekde mil-naŭcent-ok fondiĝis ĉe ni unuaj Esperanto-organizaĵoj..."

Historia fakto estas ke en Rijeka la unua Esperanto-organizaĵo naskiĝis la 28-an de septembro 1907., do antaŭ iom pli ol 76 jaroj. Tiu evento estis publike registrita, en la tiama taggazeto "Riečki novlist" la 3-an de oktobro 1907. Ĉi tiel:

"Konstituiranje esperantistiĉke grupe

Esperantistiĉke skupština od prošle subote (tio estas sabato, 28.9.07.- rimarko de R.S.) bijaše mnogobrojno posjeĉena. Barun L. Orczi otvorio je skupštinu jednim esperantistiĉkim govorom, što je izvelo izvrstan dojam. Utemeljila se je "Adriatika Ligo esperantista", kojoj će biti zadaća, da širi medjunarodni jezik, esperanto, u zemljama oko jadranskoga mora. Prvi je uspjeh lige, što je ona stvorila na Rieci jednu sekciju sa imenom "Fiumana Esperantista Grupo", koja će imati za svoj djelokrug Rieku i okolicu. U upravu za "Adriatika ligo Esperantista" izabrani su: barun L. Orczi, kao predsjednik; inženir E. Kitić, kao tajnik; Rikard Rack, blagačnik, dočim je uprava za "Fiumana Esperantista Grupo" sastavljena od gg. E. Springheta kao povjerenika, B. Gilića, kao tajnika, A. Schnetza, kao blagačnika i A. Schlemers, kao bibliotekarsa. Mjesečna taksa iznaša 80 fil., dočim se kod upisa imade da plati taksu od 2 K. Tko želi da se upiše kao član, može se obratiti jednostavnom dopisnicom na gosp. Rudolfa Gilića, Via della Riva br. 2, ili na članove uprave, koji nose internacionalan znak esperantista (zelenu zvijezdu sa 5 krakova)."

La unuaj esperantistoj en Rijeka regule renkontiĝis en la tria etaĝo de la domo kie tiam (kaj kie ankaŭ hodiaŭ) troviĝis la apoteko sur la Korzo.

Laŭ tiu teksto klare videblas ke ne nur unu, sed du organizaĵoj fondiĝis tiutempe en Rijeka: "Adriatika Ligo Esperantista" kaj "Piu-mana Esperantista Grupo".

El la enhavo de la gazetinformo oni konkludeblas ke la unuaj esperantistoj en Rijeka datiĝas verŝajne kelke da jaroj antaŭ la fondaĵo de la publike registrita societo. Tion asertas la fakto ke barono M. Orzi malfermis la asembleon per esperantlingva parolado, kies rezulto estis "eksterordinara impresio" de la aŭskultantaro. Pri tio ke tiu dato (nome 28.9.07.) ne estis absoluta komenco, provas ankaŭ diversaj aliaj faktoj.

Inter fondintoj troviĝis Teodor Kovács, pri kiu oni nekontesteble scias ke li esperantiĝis jam en la 1904. jaro kaj tiam eklaboris por Esperanto en Rijeka (vidu "Enciklopedion de Esperanto", unua eldono, paĝo 303). La unua kursgvidinto de la Esperanto-kurso startinta la 22-an de decembro 1907 estis Rijekano inĝeniero E. Mibić. Memkompreneble, supozeblas ke almenaŭ gvidinto de la kurso, do instruisto, tre probable jam posedis iujn esperantlingvajn sciokn antaŭ la fondiĝo de la societo.

Ekde la komenco de la jarcento

Ii jam publikigis (en "Tempo", 4/81) aserton ke la unuaj Esperantaĵ verdaj fajreroj en la regiono Rijeka (precipe en Bakar) datiĝas ekde la komenco de nia jarcento. La ideo pri internacia lingvo havis en ĉi tiu regiono fervorajn adeptoj jam en la tempoj de Volapük. Konata volapukisto estis profesoro Juraj (Gjuro) Bauer, profesoro de matematiko kaj fiziko unue en la gimnazio en Rijeka kaj poste en la puĝtiko en Bakar. Tiu profesoro, parolinta ses lingvojn, eldonis en la jaro 1888 (do, unu jaron post la spero de Zamenhof Unua libro) sian projekton de lingvo "Ĝpelin". Pri tio oni ne bezonas ĉi tie pli amplekse eksplikadi, sed utile estas tion almenaŭ menciigi nur por konstati ke antaŭ pli ol 76 jaroj la ideo pri internacia lingvo estis en Rijeka bejmgita kaj sufiĉe forte enradikigita.

Tio signifas ke tiam en Rijeka ekzistis ne nur simpatiantoj kaj amikoj de la ideo, ne nur kelkaj seriozaj, sobraj, negocaj personoj bone sentintaj nebran bezonon de iu internacia komunikilo, sed ankaŭ ke tie ekzistis aktivaj esperantistoj, parolinte, pli aŭ malpli bone Internacian Lingvon. Barono D'Orczy estis verkis en Esperanto kaj dum la avara Universala Kongreso en Dresden, en la jaro 1908. lia nomo estis menciita inter premiitoj de la Tria konkurso ĉi tiel: "V-k. no 14 - Barono L. D'Orczy, Fiume". (Tiamtempe urbo Rijeka nomiĝis itale, germane kaj hungare: Fiume) "La solena disdono de tiuj premioj okazis en Dresden la sebaton 22. de Aŭgusto, je la tria posttagmeze sub la prezido de D-ro Zamenhof". (Vidu "La Revuo", 3-a jaro, No 1 (25), Septembro 1908.).

Poste D'Orceza fariĝis Idisto, kaj unu el la ĉefaj kunlaborantoj de "Progreso", oficiala organo "di Unione di l'Amiki di LI, Paris". (vidu "Bibliografion de Internacia Lingvo" de Petr E. Stojan, paĝo 502).

Sur la batalŝipo

Ekde la unuaj tagoj de E-societo en Rijeka ĝia membro estis Josip Šikić, privata oficisto, esperantiĝinta ĝuste en la jaro 1907. Josip Šikić naskiĝis, vivis kaj mortis en Rijeka. Li mortis en 1966. Dum la militjaroj 1914-18 li, kune kun trieste samideano Zucco, propagandis Esperanton inter maristoj diversnaciaj sur la batalŝipo "Zrinyi", kie estis gvidata E-kurso. (Vidu: "Koncizaj biografioj de jugoslaviaj esperantistoj" de Marinko Gjiwoje, Zagreb, 1968).

"Riečki novi list" publikigis en du jaroj, en la jaro 1907 kaj en la jaro 1908 serion de deknaŭ informoj, raporto kaj artikoloj pri Esperanto!

Marinko Gjiwoje en sia "Historio de Esperanto-movado en Jugoslavio", Zagreb, 1965, sur la paĝo 4 skribis: "La unuaj E-grupoj sur la teritorio de la nuna Jugoslavio estis en niaj ĉelimaĵ urboj Vršac, fondita en la jaro 1904 de profesoro Pál Tholt, kaj zude en Rijeka unu jaron poste" (do en la jaro 1905).

Kiuj estis la unuaj esperantistoj

Se ni komprenu la vorton "fondita" nur kiel priskribon de la fakto pri la ekzisto de la grupo, kaj ne nepre ke estis fondita organizaĵo, tiam ni devus serĉi pli poste la veran organizaĵon, publike rekonitan kaj registritan: la organizaĵon kun sia prezidanto, sekretario, kasisto, kursgvidanto kaj bibliotekisto, kun administra komitato, kun regula membrokotizo ktp. Ni serĉu la veran organizaĵon kun laborprogramo, kun klaraj konceptoj pri la agado por la disvastigo de E-movado. Ĝuste tia organizaĵo formiĝis kaj fondiĝis en Rijeka la 28-an de septembro el la jaro 1907.

Laŭ la informoj de fratoj Marcel kaj Josip Šikić el Rijeka, atestintoj kaj ĉestintoj de la fondiĝo, Marinko Gjiwoje en sia "Kisto-

rio" skribis (paĝo 4): "En Rijeka estis fondita E-grupo jam en la jaro 1907 en la kadro de la Societo de Privataj Oficistoj. Inter aliaj tie aktivis kiel delegito de UEA Teodor Kovács, hungardevena fervojoficisto esperantisto de 1904, gvidante kursojn, skribante multajn artikolojn kaj farante prelegojn inter la stenografoj kaj fervojistoj".

Laŭ la menciitaj nomoj, videblas nacie diversigitte konsisto de la unuaj esperantistoj en Rijeka, Josip kaj Marcel Šikić, Rikard Rak, Egidije Kibić kaj Rudolf Gilić estis kroatoj, L. D'Orczy kaj Teodor Kovács (1879-1961) hungaroj, Egidio Springhet italo aŭ furlano, Antonio Schlemmer kaj A. Schnetz germanoj aŭ italigitaj germanoj. Laŭ profesio la fratoj Šikić estis privataj oficistoj ĉe komerca firmao Kateljan (vino kaj oleo), Rak oficisto ĉe urba magistrato, Kibić inĝeniero ĉe ŝipfarejo "Danubius", Gilić verŝajne privatoficisto ĉe komerca firmao de sia patro (pogranda vinvendado), Orczy kaj Kovács fervojoficistoj, Springhet juĝisto ĉe urba magistrato, Schlemmer bankoficisto.

En sia "Historio" Marinko Gjivoje skribis (paĝo 5) tiun ĉi sian pritakson:

"Unu el la ĉefaj fontoj por la unuaj komencoj de Esperanto ĉe ni estas la gazetoj, kaj precipe la E-gazetoj. La lokaj gazetoj multe kontribuis al la progreso de la E-movado. Inter la unuaj pli gravaj priesperantaj artikoloj aperintaj en niaj naciaj gazetoj, mi menci tiujn en "Sloboda" kaj "Velebit" (Split) majo 1908, poste felietonon pri Esperanto, aperinta en konata kroata gazeto "Obzor", la 22-an de aŭgusto 1908, per kiu la iniciatinto de la E-movado en Kroatio Mavro Spicer atentigis la vastan publikon pri la esenco, pri la alta ideo, pri la beleco kaj facila ellernebleco de la "Internacia Lingvo".

Grava rolo de "Novi list"

Bedaŭrinde, Marinko Gjivoje se havis envidon en "Riečki novi list". En antaŭparolo al sia "Historio de Esperanto-movado en Jugoslavo" Marinko Gjivoje skribis ke tiu lia verko estas frukto de la 15-jara esplora laborado. La reto de kvindek kunlaborantoj el la tuta

lando belgis al Gjirokastrë en la kolektado kaj kontrolado de dokumentoj kaj getaloj. Tamen, neniu trafolumis la kolektojn de "Riečki novi list".

Por la historio de la E-movado en Jugoslavio "Riečki novi list" estas gravega. Ĝi estas tre grava fonto de multaj tre interesaj faktoj pri Esperanto. "Riečki novi list" la unua inter tiamaĵ kroataj gazetoj propozendis Esperanton. Multaj gazetojn elnombris Harinko, sed "Riečki novi list" li eĉ ne menciis.

Kion (arunden) faris "Novi list" por Esperanto en la jaro 1907? Ni menciis ĝi tie nur la titolojn de la informoj pri Esperanto en "Riečki novi list" en la jaro 1907:

- la 27-an de septembro - Krug esperantista na Rieci,
- la 28-an de septembro - Esperant,
- la 3-an de oktobro - Konstituiranje esperantističke grupe,
- la 15-an de oktobro - Reĝto o esperantu (artikolo el 50 linioj),
- la 22-an de oktobro - Esperanto (artikolo el 12o linioj 1),
- la 15-an de decembro - Esperanto u vesili (50 linioj sur la 1.pĝ)
- la 17-an de decembro - Esperantističko društvo (6 linioj),
- la 20-an de decembro - Tko ŝeli oĉiti "Esperanto" (12 linioj).

Do, en periodo de nuraj kvar monatoj de la jaro 1907. ek pri-esperantaj artikoloj. Ververa fortaĵa kampanjo pere de "Riečki novi list" por Internacia Lingvo! Tie "Riečki novi list" ne ĉesis, sed plue daŭris en la jaro 1908. Jen nur la titoloj:

- la 9-an de januaro - Niunana Esperantista Grupo,
- la 9-an de marto - Niunana Esperantista Grupo,
- la 18-an de marto - Niunana Esperantista Grupo,
- la 10-an de junio - "Ifigenijs" u Esperantu (40 linioj),
- la 24-an de junio - Esperanto (60 linioj),
- la 8-an de septembro - Cudo od jezika,
- la 27-an de septembro - Esperanto (sur la unua paĝo),
- la 11-an de oktobro - Esperanto u nas (sur la unua paĝo) artikolo subskribita de Mavro Špicer).

- la 17-an de novembro - Predavanje o Esperantu (sur la unua paĝo, 40 linioj),
- la 4-an de decembro - Praktična obuka u Esperantu (sur la 1. pĝ),
- la 31-an de decembro - Društvo i tečaji hrvatskih esperantista (120 linioj sur la unua paĝo!).

En 16 monatoj 19 artikoloj

Do, en la jaro 1908. "Riečki novi list" publikigis dekunu artikolojn pri Esperanto. Ekde septembro 1907. ĝis la fino de la jaro 1908., en nuraj 16 monatoj "Riečki novi list" skribis pri Esperanto deknaŭ fojojn. Kial?

Kiel ĝuste "Novi list" estis iniciatinto inter ĉiuj kroataj taggazetoj, kaj entute inter ĉiuj tiamaj gazetoj aperintaj sur la teritorio de la nuntempa Jugoslavio? Kial ĝi estis antaŭulo, propagandinto de Esperanto, anticipanto inter la tiamaj gazetaro? Memkompreneble, tial ĉar la cirkonstancoj, la kondiĉoj, la oportunecoj estis tiam favoraj al Esperanto en Rijeka, en la tiamaj urbo Rijeka. Kaj "Riečki novi list" honeste registradis la faktojn pri la progresema Esperanto-movado, kaj estis ankaŭ la fakto ke en la tiamaj Rijeka relative frue ekeksistis esperantistoj.

"Novi list" estas la plej aĝa inter ĉiuj nunaj jugoslavaj taggazetoj. Ĝia fondinto estis Frano Supilo, kaj la unua numero aperis en Rijeka la 2-an de januaro 1900 sub la nomo "Novi list". (De tiam ĝis hodiaŭ la gazeto ŝanĝadis nomen: en la jaro 1907 en "Riečki novi list" en la jaro 1923. "Primorski novi list", en la jaro 1924. "Novi list", kaj "Sušački novi list", en 1932. "Novi list", en la jaro 1947. "Riječki list" kaj ekde 1964. ĝis nun denove "Novi list") ("Politika", Beograd, fondiĝis en la jaro 1904, do kvar jarojn post "Novi list".)

Kia gazeto estis "Novi list"

"Novi list" de Supilo troviĝis an la unuaj linioj de la larĝa politike fronto batalinta por la detruo de la tiranio. "Novi list"

propagandis kroat-serban konkordon. "Novi list" estis la vera anticipanto de la "nova kurso", anticipanto de la tiutempa plej prudenta politiko, nome de politiko de Kroat-serba koalicio, fondita je la fino de la 1905. jaro. En la jaro 1904. "Novi list" estis eldonita potage en 5.000 ekzempleroj. "Novi list" estis legita en tuta Kroatio, sed ankaŭ Vieno kaj Budapeŝto atente observadis kion diras kaj kion mensaĝas la gazeto de Supilo. Ĉar tiu fama gazeto estis konata batalinto kontraŭ oficialaj mensogoj, kontraŭ ŝovinismaj antaŭjuĝoj kaj kontraŭ partiana politikaĉo.

Franc Supilo (kaj lia "Novi list") en la jaro 1907. akre batalis kontraŭ la klerikalismon, kontraŭ la "autonomistoj" en Rijeka (fijumanski autonomaŝi), persekutintoj de ĉio kroata kaj jugoslava. En la kroata parlamentejo en Zagreb (hrvatski Sabor) Supilo batalis kontraŭ kroataj ŝovinistoj naciistoj "frankovci". En Budapeŝta parlamentejo li batalis kontraŭ la hungarecigo en Kroatio, kaj ĉiam kaj ĉie li batalis kontraŭ subpremado de ĉiuj popoloj en Aŭstria-Hungaria Monarkio flanke de imperia Habsburga Vieno kaj reaktiaj grafoj el Budapeŝto.

Do, "Novi list" gvidita de Supilo estis ne nur iu loka gazeto, sed forta voĉo aŭdinta en ĉiuj centroj de tiama Aŭstrio, Panonio kaj Balkano.

Aparta pozicio de Rijeka

Aparta estis specifa tiama pozicio de Rijeka. Tiu kroata urbo tiam ne apartenis al Kroatio, sed rekte al Hungario. En Rijeka estis hungara guberniestro. Suŝak jam apartenis al la banusa Kroatio (banske Hrvatska). Ĉio okcidente de Rijeka (ekzemple Opatija) apartenis rekte al Vieno, al Aŭstrio. Rijeka troviĝis en la imperio Habsburga, sub la guberniestro hungara. Enloĝantoj de Rijeka kaj de ĝia ĉirkaŭaĵo estis Kroatoj, sed en la urbo vivis ankaŭ multaj italigitaj civitanoj, nemultaj italoj, tre malmultaj aŭstrogermano kaj kelkaj miloj da ve-

nintoj, ŝtatoficiatoj, fervojistoj, komercistoj ktp hungaroj. Tiutempe aŭdeblis en Rijeka krom la kroata lingvo, ankaŭ itala, kaj germana, kaj hungara. Tiutempe en Rijeka aperadis ĉiutage ses diversaj taggazetoj: kroatlingvaj, itallingvaj kaj hungarlingvaj. Estis tiam en ĉi tiu urbo multaj disvastigintoj de malamo inter popoloj: laŭ la antikva "Divide et impera".

Kial en ĉelimaj urboj?

Marinko Gjiĵoĵe, kiel mi jam menciis, skribis ke la unuaj E-grupoj sur la teritorio de la nuntempa Jugoslavio estis en niaj ĉelimaj urboj. (Vrŝac, Maribor, Rijeka. En pli posta tempo oni elkovris ke ankaŭ Osijek apartenas al tiuj ĉelimaj E-pioniroj.) Ŝajnas ke tio estas tute normala fenomeno. Ĉar tie kie oni ne konas internaciajn rilatojn, internacia lingvo estas superflua. Malproksime de la limo, popolo kiu ne estas nacie miksite ne sentas rekte nebran ĉiutagan bezonon de interkomunikado en iu alia ol sia propra lingvo. Ĝi simple ne sentas la problemon, ĉar ĝi ne kontaktas kun alinacianoj. Tute alia afero okazas apud ĉelimaj regionoj kaj ĉelimaj urboj. Tie preskaŭ regule vivas miksite loĝantaro, miksite nacie kaj lingve. Tia situacio prezentas ĉiam fruktodonan fundon por disvastigo de konscio kaj intereso pri la bezono de internacia interkomprenilo. Sufiĉe rememori la fakton ke la ideo pri Internacia Lingvo (kaj ankaŭ pri la Interna ideo) naskiĝis en la kapo de Zamenhof ĝuste kiel rezulto de lia propra vivosperto, dum li vivis en Bjalistoko, en tiama Polujo sub cara Rusujo, en la urbo kie miksiĝis judoj, poloj, germanoj kaj rusoj. En la konata letero al N. Borovko pri la deveno de Esperanto, Zamenhof rakontis ke la cirkonstancoj de lia infaneco tre akcelis la formiĝon de ideo pri internacia lingvo. Li skribis ke en lia naskiĝa urbo, enloĝata de kvar popoloj, kun kvar diversaj lingvoj, ĉiuj popoloj vivis en konstanta reciproka malamo. Jam estante knabo, li decidis ke tiu ĉi situacio povus esti forigebla per kreo de iu neŭtrala lingvo. Superflujaj estus pliaj vortoj, ĉar

Ĉio estas konata kaj klarigita en la riĉa literaturo pri ekesto de Zamenhofs lingvo.

Grava fakto

Konklude, mia opinio, emfazindas kaj ĉiam memorindas la signifoplena, grava, asociiva, plensenca fakto ke Internacia Lingvo kaj ideo trovis la unuan neston sur la teritorio de la nuntempa Jugoslavio en urbo Rijeka. Ni povas digne kaj fiere konstati ke nun, en la tempo de la 21-a jugoslavia Esperanto-kongreso, ni emfazas la 76-an jaragon de esperantismo en Jugoslavio, aŭ, eble pli trafe, la 76-an datrevenon de komence de la unuaj publike organizitaj poresperantaj societformaj agadoj sur la teritorio de la nuntempa Jugoslavio.

Rijeka, la 18-an de novembro 1983.

La letero de d-ro Árpád Rátkai, jam parte citita, estis en ĉi lastaj monatoj nova motivo por esploro de iuj donitaĵoj kiuj koncernas la unuajn tagojn de la Esperanta movado en Rijeka. En tiu letero de la 2-a de februaro 1988, li skribis, interalie:

"En junio 1907 fondiĝis en Fiume Propaganda Komitato de Fiume, kiu ŝanĝis sian nomon en septembro 1907 al Adriatika Propagandejo Esperantista, kaj en novembro 1907 al Adriatika Ligo Esperantista. Ĝia sidejo estis Corso 18.III, t.e. la loĝejo de ĝia prezidanto, barono Lajos Orczy. Ĝia vicprezidanto estis Henrik Centis /aŭ Sentis ?/, verŝajne profesoro /de franca lingvo ?/, kaj Edward Springhet, kemiisto.

La prezidanto barono Lajos Orczy en sia letero 1908-06-15 aperinta en la centra Ido-organo "Progreso" en Parizo anoncis sian eliron al la Internacia lingvo Ido. Tamen, lia idistiĝo eble ne estis definitiva, ĉar en januaro 1909 li fariĝis komitatano en la esperantista organizaĵo La Verda Standardo Hungara Esperantista Asocio, en Budapeŝto. /Tamen, tio ne signifas nepre lian transloĝiĝon al Budapeŝto./"

D-ro Rátkai aldonas ankaŭ tion:

"Cetera: henrik Bentis estis profesoro en Grenoble kaj estis elstara esperantisto, aŭtoro de pluraj libroj en E. Mi konjektas, ke li kelkajn jarojn dungigis en Riume por instrui la francan lingvon, kaj la nomo "Bentis" estis nur preseraro."

Antaŭ ol komenti kaj respondi al starigitaj demandoj, ni diru kiu estas d-ro Rátkai. Li estas universitata profesoro en Szeged, doktoro pri filologio, historiisto. Elstara nuntempa hungara esperantisto. Kiel esperanta verkisto li skribis en "Esperanto, La internacia lingvo - Sciencaj aspektoj, Berlin, 1979 "Klasika sistemo de la internacia lingvouzo" kaj "Problemoj de la movadhistoriaj esploroj". En la libro "Strategiaj demandoj de la E-komunumo", Varsovio, 1984, li skribis "Deklaritaj celoj de la hungaria Esperanto-movado". En "Miscellanea interlinguistica", Budapeŝto, 1980 li skribis "Sistemo de la transnacia lingvouzo" kaj "Fruaj socialismaj konceptoj pri la lingva futuro de la homaro". En "Sciencaj komunikaĵoj", julio 1975, Budapeŝto, li skribis "Friedoj de nia movadhistorio kaj la nuntempa alternativo". En "Eszeperato" Magazin, julio, 1974, li skribis "Pioniroj de la socialismo kaj la lingvoproblemo". Li skribis ankaŭ "La laborista-esperantista movado en Hódmezővásárhely kaj la agado de János Nedgyesi", Vasárhelyi Tanulmányok, 1974.

D-ro Rátkai sendis al mi fotokopiojn de du paĝoj el "La verde standardo" No 5 (23) februaro 1908, oficiala organo de Hungarlanda Esperanto-Societo. Tiu gazeto eldoniĝis en Budapeŝto ekde oktobro 1907 ĝis la jaro 1915. La fotokopiojn mi reproduktas ĉi tie. Tiuj du paĝoj donas la nomoj de "Adriatika Esperantistoj". Tre interese: 37 membroj kun nomoj kaj antaŭnomoj, kun adresoj, kun profesioj ...

D-ro Rátkai informis min tre amplekse pri Tódor Kovács. Ankaŭ tio estas inda publikigi ĉi tie.

En la "Historia arkivo Rijeka" mi trovis la faskon pri "Adriatika Esperantista Ligo". Bedaŭrinde ankaŭ en tiu ĉi kazo mankas multaj dokumentoj, sed ankaŭ la ekzistantaj, restintaj, estas valoregaj.

Grato. Tinn talenton mi neujam havis, kaj mi timogas ĝin atingi kiam mi aliras jarojn, ĉi fariĝas malŝpirita te fenesca, kaj mi timogas ke mi mortos kiel saĝulo.

Marbriano. Vi sonorigu por miĝi ŝilpen en la fajron: vi penso min frostigas. (Ĉi aldas ekster la bruno de sonorileto.)

Grato. Ne estas bezeda. Ĉi sonorigas de la porde. kaj via proceso alvenas.

Marbriano. Ni ridu ĉi estas la standardo kaj presope vi veldi vendi.

Grato. Ne mi decidis ĉiĝi.

(Partigita.)

ADRIATIKA KRONIKO

Redaktejo: BARNORD I. DORCZY pres. de A. L. E.

Kunlaboranto: E. MIHIC H.

Adriatika Esperantistoj.

1. Bruno L. d'Orcey, Susak, Villa Kuziel 1.
2. Egidio Milich, Fiume, Piazza-Straças 77.
3. Edarado Springbet, Fiume, Corso 19, III.
4. Raoh Rikardo, Fiume, Via Operai 4.
5. Galié Kudelfo, Fiume, Via della Riva 2, I.
6. Schütz Adolfo, Susak, Koficevo keratiste 3.
7. Schlammer de Antonio, Fiume, Via delle Pile 4.
8. Pedronio Carlo, Fiume, Banca di credito.
9. Largendorf de Gallo, Fiume, Casa Zanoni, Piazza Elisabetta.
10. Sebelligoi Rodolfo, Fiume, Danubiana.
11. Saberevic P. enjehelino, Fiume, Corso.
12. Fogel Giovanni, Fiume, esp. parte Ujguro-Croata.
13. Coedis Enrico profso, Fiume, Via Gioiella numero 1.
14. Pincherla Vittorio, comere, Fiume, Corso, Casa Isabella.
15. Gilie Bosnia, Fiume, Via della Riva 2, I.

16. Vajlericich France, Fiume, comerciante.

17. Bellan Gustavo, Susak, villa propria.

18. Miskulu Ludmila Fiume unuasha scuola Fern. Via Ciottide iof.

19. Corossiez Ilgenio, Fiume, Via della Sabura.

20. Karstl Giuseppe, Fiume, Via del Pino 6.

21. Badak Dinko, Fiume, Parmacia Catti.

22. Catman Antonio, Fiume, Via Ciottide inf. 1, III.

23. Prosser Tullio, Fiume, esp. mail Ujguro-Croata.

24. Hauener Ignazio profso, Fiume, Giussico.

25. Walhuschang Dante, Fiume, Via Gasella 2.

26. Saplux Francesco, Fiume, Via Lavarolo 4.

27. Huchhausner Teodoro, Fiume, fabrica ciao.

28. Lasale Sidredo, Fiume, Via del Pino 6.

29. Sclizer Giovanni, Susak, Casa Ruato 9.

30. Milenti Rodolfo, Fiume, Danubiana.

31. Farrigona Gice, Fiume, Danubina.

32. Zecchini Corrado, Fiume, Duxubina.

33. Kovács Teodoro, Fiume, Via Operai 12.

34. Russich Giovanni, Fiume, Quale 119.

35. Pionelli Giuseppe, Fiume, Danubiana.

36. Serdov Romanide, Fiume, Danubiana.

37. Keller Guglielmo, Abbazia.

ULMONDA KRONIKO

ELIASTAS O. DAVITOV

Esperantista Klubo en Rukteny, per ĉi ni enkondukas al vi la ĝojon de la 25-a jaro de la 20-a jarcento. Ni dankas al ĉi tiu klubo pro ĉi tiu ĝojon de la 25-a jaro de la 20-a jarcento. Ni dankas al ĉi tiu klubo pro ĉi tiu ĝojon de la 25-a jaro de la 20-a jarcento.

Ni dankas al ĉi tiu klubo pro ĉi tiu ĝojon de la 25-a jaro de la 20-a jarcento. Ni dankas al ĉi tiu klubo pro ĉi tiu ĝojon de la 25-a jaro de la 20-a jarcento.

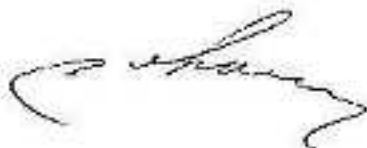
P. 27
1907

Si ha l'onore di sottoporre a codest'Inclita Carica per l'ulteriore incitro all'Eccelso reg. Governo l'istanza del comitato promotore alla costituzione della "Adriatiko Ligo Esperantista" tendente a conseguire l'approvazione al progetto degli statuti sociali, riportando che a parere della scrivente, con riguardo agli scopi statutari della costituenda società, nulla potrebbe ostacolare l'approvazione degli statuti ed all'ammissione del funzionamento della detta società. -

Dalla Sezione di Pubblica Sicurezza

Vinse, li 13 Dicembre 1907

in allegati:-

All'Inclito
Magistrato civico

Jen kvar tiujn dokumentojn:

"Si ha l'onore di sottoporre a codest'Inclita Carica per l'ulteriore inoltre all'Eccelso reg. Governo l'istanza del comitato promotore alla cestituzione della "Adriatika Ligo Esperantista" tendente a conseguire l'aprovazione al progetto degli statuti sociali, rapportando che a parere della scrivente, con riguardo agli scopi statutari della costituenda societá, nulla potrebbe ostare all'approvazione degli statuti ed all'ammissione del Funzionamento della detta societá.

Dalle Sezione di Pubblica Sicurezza
Fiume, li 13 Dicembre 1907"

(Oni havas honoron submeti al ŝi tiu Glora Ofico pro la pluan liveradon al la Alta reĝa Registro la petskribon de la komitato iniciatinta fondiĝon de la "Adriatika Ligo Esterantista" intencanta skiri la aprobon de la projekto de la societaj statutoj, raportante ke laŭ la opinio de la skribinto, koncerne la statutaj celoj de la konstituenda societo, nenio obstakleblas al la aprobo de la statutoj kaj al permeso de la ekfunkciado de la menciita societo.

De la Sekcio de Publika Sekureco
Rijeka, la 13-an de decembro 1907)

Do, la polico denis sian opinion. Sur la originala dokumento, skribita skribmaŝine, videblas mane skribita "12 allegati" (12 aldonoj), sed el tiuj aldonoj nenis spuro. Domaĝe, ĉar ni ne havas eblecon legi statutojn, nek ekscii ion ajn plu: ekzemple iujn nomojn, aŭ eble diskuton ĉe la preparlaboroj.

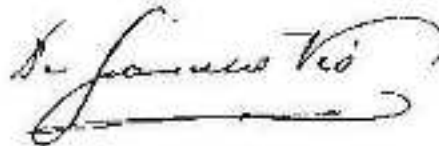
Eccellenza!

ny. all.
Si ha l'onore di proseguire all'Eccellenza Vostra gli uniti statuti e protocolli della "Adriatica Ligo Esperantista" per la desiderata approvazione ministeriale.

DAL MAGISTRATO CIVICO

Fiume, 19 dicembre 1907

IL PODESTA

A Sua Eccellenza

Il Signor Conte ALESSANDRO NAKO de NAGY-SZENTMIKLOS, Consigliere Intimo di Sua Maesta Imperiale e Reale Apostolica, Regio Governatore, ecc. ecc. ecc.

La sekvinta dokumento estas tre mallonga:

"Ekscelencol

Oni havas la honoron daŭrigi el la Via Ekscelenco la statutojn kaj la protokolojn de la "Adriatika Ligo Esperantista" por la deziderata aprobo ministeria.

La Urba Magistrato
Rijeka, la 19-an de decembro 1907
La urbestro D-ro F. Vic"

La urbestro sendis la statutojn kaj la protokolojn al la guberniestro de Rijeka "la Sinjoro Grafo Aleksandro Wako de Nagy-Szentmiklos, Konsulanto Intima de Lia Moŝto Imperiestra kaj Reĝa Apostolika, Reĝa Guberniestro, ktp.ktp.ktp. Rijeka", kaj ankaŭ ĉi tie la menciitaj statutoj kaj protokoloj ne troveblas.

La tria dokumento estas iom pli longa kaj pli interesa:

"Magnifico Signore!

Con riferimento al Suo scritto dd.19. dicembre, a.s.Nro.25080, mi pregio di rimettere a Voossignoria gli statuti della "Adriatica Ligo Esperantista", col cenno, che Sua Eccellenza il r.ung. ministro dell'interno, con ossequiato suo dispaccio dd.21.marzo, a.c.Nro 1755, ebbe a fare le seguenti osservazioni:

Nel paragrafo 1. degli statuti deve venir espresso, che la societá puó estendere la sua attivitá soltanto nel territorio dello Stato ungarico, perché della circostanza, che l'attivitá sociale é sottoposta al controllo dell'autoritá, ne segue, che la societá non possono estendere la loro sfera di azione al di lá del territorio dello stato ungarico; in seguito a ciò sará da esprimersi anche al pto 1 del paragrafo 2., che sottosezioni possono venir costituite

soltanto su territorio dello Stato ungarico; essendo poi contrario a questa disposizione il paragrafo 50., quest'ultimo sarà da modificarsi conformemente; in luogo poi della parola "Consoli" nel pto 6. del paragrafo 2., sarà da usarsi la parola "incaricati" /:megbizottak:/.

Al paragrafo 3. sarà da aggiungersi, che cittadini esteri potranno venir eletti a membri onorari soltanto col consenso del r.ung. ministero dell'interno; sarà da stabilirsi il modo della legalizzazione dei protocolli del congresso generale e della direzione; in riguardo alle sottosezioni, sarà da esprimersi, che queste non avranno statuti speciali, ma dovranno far uso degli statuti della società madre, e perciò i medesimi dovranno comprendere le regole riferentisi alla costituzione, scioglimento, organizzazione e sfera d'attività delle sottosezioni.

Infine al pto 5. del paragrafo 41. in luogo della parola "congresso" /:gyűlés:/, sarà da adoperarsi la parola "società" /:egyes-Ület:/.

Gli statuti modificati nel senso suesposto, saranno da sottomettersi in tre esemplari uguali, firmati dal presidente provvisorio.

Accolga Vossignoria l'assicurazione della mia stima e considerazione.

Fiume, 1. aprile, 1908.

Per incarico del r.governatore:
consigliere ministeriale"

(Magnifike Sinjoro!

Rilate al Vie skribo datumita la 19-an de decembro de la kuranta jaro, Nro 25080, mi havas honoror resendi al Viasinjoreco la statutojn de la "Adriatika Ligo Esperentista", kun mencio ke Lia Ekscelenco la reĝa hungara ministro de la internaj aferoj, obeante

Magnifico Signore!

Con riferimento al Suo scritto dd. 19. dicembre, a. s. Nro. 25080, mi pregio di rimettere a Vossignoria gli statuti della „Adriatica Ligo Esperantista“, coi cenno, che Sua Eccellenza il r. ungh. ministro dell'Interno, con ossequiato suo dispaccio dd. 21. marzo, a. c. Nro. 1755, ebbe a fare le seguenti osservazioni:

il 21
Nel §. 1. degli statuti deve venir espresso, che la società può estendere la sua attività soltanto ~~nel~~ territorio dello Stato ungherico, perchè dalla circostanza, che l'attività sociale è sottoposta al controllo dell'autorità, ne segue, che le società non possono estendere la loro sfera di azione ~~su territorio~~ al di là del territorio dello stato ungherico; in seguito a ciò sarà da esprimersi anche al pto 1. del §. 2., che sottosezioni possono venir costituite soltanto su territorio dello Stato ungherico; essendo poi contrario a questa disposizione il §. 50., quest'ultimo sarà da modificarsi conformemente; in luogo poi della parola „Consoli“ nel pto 6. del §. 2., sarà da usarsi la parola „incaricati“ /:megbi-zottak:/.-

Al §. 3. sarà da aggiungersi, che cittadini esteri potranno venir eletti a membri onorari soltanto col consenso del r. ungh. ministero dell'interno; sarà da stabilirsi il modo della legalizza-

./.

Al Magnifico

Signor Francesco dr. Vio,
Podestà

in

riunione.

zione dei protocolli del congresso generale e della direzione; in riguardo alle sottosezioni, sarà da esprimersi, che queste non avranno statuti speciali, ma dovranno far uso degli statuti della società madre, e perciò i medesimi dovranno comprendere le regole riferentisi alla costituzione, scioglimento, organizzazione e sfera d'attività delle sottosezioni.

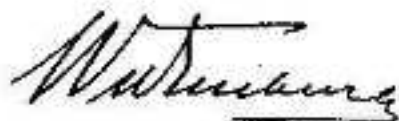
Infine al pto 5. del §. II. in luogo della parola „congresso” /:gyűlés:/, sarà da adoperarsi la parola „società” /:egyesület:/.

Gli statuti modificati nel senso suesposto, saranno da sottomettersi in tre esemplari uguali, firmati dal presidente provvisorio. ->

Accolga Vossignoria l'assicurazione della mia stima e considerazione. -

F i u m e, 1. aprile, 1908.

Per incarico del r. governatore:

consigliere ministeriale.

sian depeŝon datumitan la 21-an de marto de la kuranta jaro, Nro 1755, faris la sekvantajn observojn:

En la paragrafo 1. de la statutoj devas esti esprimita, ke la societo povas etendi sian aktivecon nur sur la teritorio de la Ŝtato hungara, ĉar en cirkonstanco, ke la socia agado estas submetita al kontrolo de la aŭtoritato, el tio sekvas, ke la societoj ne povas etendi iliaj sferon de agado ekster la teritorio de la Ŝtato hungara; sekve oni devas esprimi ankaŭ ĉe punkto 1. de la paragrafo 2., ke subsekciojn oni povas konstitui nur sur teritorio de la Ŝtato hungara; kaj ĉar ĉi tiu estas kontraŭa al tiu ordono la paragrafo 50., ĝi devas esti modifita konforme; poste anstataŭ la vorto "konsuloj" en punkto 6. de la paragrafo 2. estas uzenda la vorto "devontigitoj" /:megbizottak:/.

Al paragrafo 3. oni devas aldoni, ke eksteraj civitanoj povas esti elektitaj al honoraj membroj nur kun konsento de la reĝa hungara ministerio de la internaj aferoj; oni devas starigi la manieron kiel legalizi protokolojn de la ĝenerala kunveno kaj de la estraro; koncerne la subsekciojn oni devas esprimi ke ĉi tiuj ne havas specialajn statutojn, sed ili devas uzi la statutojn de la patrinsocieto, kaj tial tiuj devas enhavi la regulojn pri la konstituo, malkonstituo, organizo kaj sfero de agado de la subsekcioj.

Fine al punkto 5. de la paragrafo 41. anstataŭ la vorton "kongreso" /:gyűlés:/ oni devas uzi la vorton "societo" /:egyesület:/.

La statutoj modifitaj en la ĉi tie eksplikita senco, devas esti submetitaj al mi en tri egalaj ekzempleroj, subskribitaj de la provizora prezidento.

Akcepto: Viasinjoreco la certigon de mia estimo kaj konsidero.

Budaĵo, la 1-an de aprilo 1908.
 Rajtigita de la reĝa guberniestro
 ministeria konsilanto)
 (subskribo nelegebla)

Ĉi tiu dokumento oni videblas ke ankorsú en aprilo 1908 la statutoj ne estis aprobitaj. Ĥasis jam preskaú dek monatoj ekde la tago kiam (la 28-an de junio 1907) en la taggazeto itallingva en Rijeka "La Bilancia" estis publikigite ĉi tiu informo: "Per gli esperantisti I signori che s'interessano della lingua internazionale "Ĥesperanto" sono pregati di farsi conoscere e presentarsi in persona oppure per lettere da indirizzarsi al signor E. Springhet, segretario del Comitato, Corso sopra la farmacia Catti, III piano." (Por la esperantistoj La sinjoroj kiuj interesiĝas pri la lingvo internacia "Ĥesperanto" estas petitaj fariĝi konetaj aú prezentiĝi persone aú letere al sinjoro E. Springhet, sekretario de la Komitato, Korso super la apoteke Catti, III etaĝo). Tio ne signifis ke la agado ĉesis. Post la fondiĝo (la 28-an de septembro 1907 en la ejoj de la Sidejoj Unuigitaj (Sedi riunite, Sjedinjena sjedišta, Piumara No 2), la 17-an de decembro en salono de la hotelo "Bonavia" estis tenita la unus regula monata kunsido malfermita al ĉiuj membroj kaj simpatiantoj. Jam la 22-an de decembro komenciĝis la kurso pri Esperanto. La kurso estis deviga por ĉiuj membroj de la societo, kaj ĝi daŭris 20 horojn. La prelegojn oni okazigis en la salono de la hotelo "Bonavia", sur la 1-a etaĝo, ĉiun merkredon ekde 8-a ĝis 9-a vespere, kaj ĉiun dimanĉon ekde 11 ĝis tagmezo. Kursoĝvidinto estis inĝeniero E. Kihniĉ. La taggazeto "Novi list" skribis pri Esperanto ne nur en la jaroj 1907 kaj 1908, sed ankaú en la jaroj 1909 kaj 1910.

Kronologie lasta dokumento trovebla en "Historia arkivo Rijeka" pri "Adriatika Ligo esperantista" tekstas ĉi tiel:

"All'Inclito civico Magistrato Fiume

Con richiamo alla gradita Sua dd. 2. Novembre 1913 No. 39534, si ha il pregio di rapportare a Codest'Inclita Carica, che l'associazione "Adriatica Ligo Esperantista" non esiste piú.

Dall'Ufficio di Polizia

Fiume, li 16. dicembre 1913

Il direttore D. Biasi"

No. 20677/1.-

Con richiamo alla gradita Sua dd. 27 Novembre
1913 No. 39534, si ha il pregio di riportare a Codest'Inclita Ca-
rica, che l'associazione "Adriatica Ligo Esperantista" non esiste
più.-

Dall'Ufficio di Polizia

Fiume, li 16 dicembre 1913

Il direttore:

All'Inclito civico Magistrato

Fiume.-

Al la Glora Urba Magistrato Rijeka

Respektive al la bonvola ĉia datumite la 27-an de novembro 1913 No. 39534, oni havas honoror raportoj al ĉi tiu Glora Devo, ke la asocio "Adriatika Ligo Esperantista" ne ekzistas plu.

El la Ofico de Polico Rijeka, la 16-an de decembro 1913
la estro D.Biasi)

Pri tio kiel, kiam kaj kial disigis "Adriatika Ligo Esperantista" kaj pri tio ĉu la disigo signifis ankaŭ la ĉeson de la esperantistaj agadoj en Rijeka, oni preparos ion pli poste. Nun la respondoj al d-ro Nátkaĭ.

La sidejo de la "Adriatika Ligo Esperantista" estis en Korzo 18/III, sed tio ne estis la loĝejo de barono Orczy, sed la loĝejo de Springhet, sekretario de ALE. La loĝejo de barono Orczy estis en Sušak, vilao Rušić 1, kie videblas sur la fotokopio de "La verda standardo".

Enrico Centis ne estas franco, sed italo. Li ne estis Henri Sentis (Auri Santi), sed ĝuste Enrico Centis (Enriko ĉentis) Rijekano. Enrico Centis naskiĝis ĉ.1875, lia edzino estis Josepha Katalinić Centis, verŝajne kroatdevena. Enrico estis profesoro kaj liaj du fratinoj, sinjorinoj (neniam edziĝintaj) Clementina kaj Virginia estis ankaŭ profesorinoj (maestra superiore). Profesoro Enrico havis du filinoj, ankaŭ ili neniam edziĝintaj, Concetta kaj Emma. Ankaŭ ili estis instruistinoj. De en Rijeka estis kvin Centis geinstruistoj.

En la tempo de la fondiĝo de la "Adriatika ligo Esperantista" profesoro Enrico Centis estis 32 jaraĝa, kaj Henri Sentis, tiam d-ro de sciencoj, estis 57 jaraĝa.

Pli profundan analizon pri la konsisto de la membraro de la "Adriatika Ligo Esperantista" oni ne povas facilanime fari, sed jam post unua rigardo al la nomoj kaj la profesioj de la anaro videblas kelkaj interesejoj. La prezidanto estis hungara barono, fervoja ŝtata ofi-

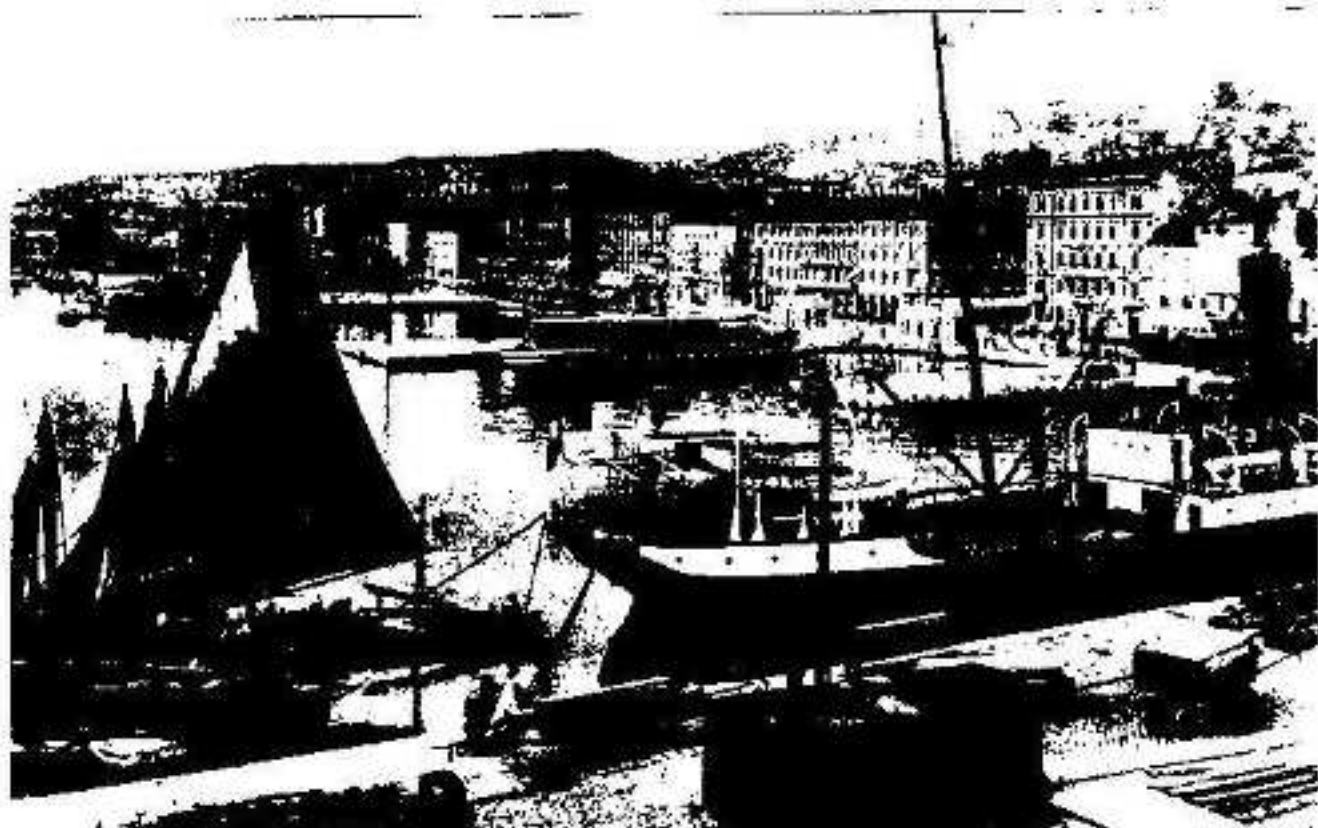
cisto, aristokrato. En tiu societo troviĝis kaj komercistoj kaj instruistoj, kaj inĝenieroj, kaj oficistoj, ŝtataj, urbaĵ kaj privataj. Tie estis du ŝipestroj, ĉapelisto, farmaciisto, ses dungitoj ĉe ŝipfarejo (hodiaŭ nomita "Treĉi maj". Kvar el ili loĝis en Sušak, unu en Opatijs.

Barono Lajos D'Orczy baldaŭ forlasis la aferon ĉar li idistiĝis. Kiel la animo de la movado en Rijeka restis la alia hungaro Teodoro (Tódor, Teodor, Tivadar, Theodor) Kovács. Li aktivis en Rijeka ekde 1902 ĝis 1922. poste li vivis en Hungario kaj longdaŭre estis aktiva en esperanto-movado. En la jaro 1957 li ricevis insignon de veteranoj.

Pri Kovács ĉi-ro Rátkai sendis al mi ĉi tiujn informojn:

Kovács Tódor naskiĝis en Jászberény 31.12.1878. kaj mortis en Pécel 24.10.1961 (81 jaroj). Gimnazion finis en naskiĝloko. En la jaro 1903 venis en Rijeka, kiel li estis fervojoficisto ĝis 1922. Multo li ekkursis en Istrio kaj vojaĝis en Italio, Francio, Hispanio. Kiel 15-jara gimnaziano li lernis stenografion kaj pli poste li iniciatis la instruadon de stenografio en pluraj lernejoj de Rijeka kaj fondis tie stenografian rondon. Esperantisto ekde 1902, laŭ alia fonto ekde 1904. Li partoprenis la fondon de ALE. En 1908 fondiĝis UEA, kaj li tuj aliĝis al ĝi. li gvidis E-kursojn kaj helpis ĉie. En la jaro 1929 li verkis broŝuron pri Esperanto ĉe la fervojoj. En la jaro 1932/33 li estis redaktoro de etra gazeto Revue. En la jaro 1947 li ricevis insignon de malnova pioniro, la verdan stelon en orumita florkrono, kiel 55-jara esperantisto. Li ĉeestis preskaŭ ĉe ĉiuj hungaraj kongresoj. Li estas aŭtoro de multaj artikoloj pri Esperanto kaj pri stenografio en fervojistaj gazetoj. li lernis kaj studis multajn lingvojn. Ĉe fervojoj li servis 31 jaroj. Iĝis inspektoro. En la jaro 1916 li estis UEA-delektito en Rijeka.

Inter 32 membroj de ALE oni ne troviĝas la nomojn de du fratoj, Marcel kaj Josip Šikić, kvankam ili estis esperantistoj ekde 1907-a jaro. Josip Šikić naskiĝis en Rijeka en la jaro 1890 kaj mortis en Rijeka en 1966.

Rijeka en la tempo inter la du mondmilitoj

Ili estis vera veterano de la M-movado en Rijeka, kaj viva ligilo inter esperantistoj en ĉi tiu urbo antaŭ la unua mondmilito, dum la periodo inter la du mondmilitoj kaj poste en liberigita Rijeka. Li bone konis Teodoron Kovács kaj ĉiujn malnovajn esperantistoj kiuj aktivis en Sedi ĉiunite (Unuigitaj Sidejoj, Radniĉka Komora) kaj en la societo de urbaĵ kaj privataĵ oficistoj.

Eble la plej belaj paĝoj en la historio de la movado en Rijeka estas tiuj kiuj rakontas agadon de Josip Šikić dum li militservis sur la batalŝipo de la aŭstro-hungara militfloto, "Zrinyi". Jen tiu rakonto publikigita antaŭ 77 jaroj en "La suda Stelo" (No 6/1951). La artikolon skribis Dragutin Iskra, sub la titolo "Unu nekonata historiaĵo".

"Antaŭ la unua mondmilito granda parto de nia hodiaŭa lando apartenis al la aŭstro-hungara monarkio. Ĝi estis tiam vera mondpotenco havanta mararmeon, kiu laŭ sia nombro kaj forteco estis la kvina en la mondo. Tiu ŝtato ne havis eksterlandajn posedaĵojn aŭ koloniojn, sed

Ĝiaj militŝipoj ofte trakrozis ĉiujn marojn pro praktikaj aŭ sciencaj ekskursoj, aŭ pro politika interveno dum internaciaj konfliktoj. La oficira gvidantaro konsistis plejparte el aristokratoj, la oficiala lingvo estis germana, kaj la ŝianaro diversnacia: kroatoj, slovenoj, serboj, italoj, ĉeĥoj, slovakoj, austrianoj, hungaroj kaj aliaj. Fakte, neniu militŝiparo hevis tiom da diversnaciaĵoj. Unu el la plej grandaj unuoj de la aŭstro-hungara ŝiparo estis la batalŝipo "Zrinyi". (Tio estas hungarigita nomo de la fama kroata nobelula familio Zrinski, kiu dum jarcentoj ludis gravan rolon en nia historio, precipe dum batalado kontraŭ turkoj.)

En la 1913-a jaro sur la ŝipo "Zrinyi" interkonatiĝis kaj amikiĝis du bonaj kamaradoj, samideano Zucco, Triesta italo, kaj Josip Ŝikić kroato el Rijeka, la nuna prezidento de la ties esperantista societo. La unua estis jam tiam bonega esperantisto, kiu tuj entuziasmiĝis sian novan amikon por la internacia lingvo. Kaj kamarado Ŝikić rapide ellernis ĝin, des pli facile, ĉar li jam tiam estis parolanta kvar lingvojn. Nun inter la maristaro, kies naciaj grupoj uzadis siajn proprajn lingvojn, ekestis intereso pri tiu nova, oka lingvo sur la ŝipo, parolata nur de la menciitaj du kamaradoj. La maristoj unu post la alia komencis lerni Esperanton, kaj niaj fervoraj samideanoj senlace instruadis kaj helpadis ĉiun novan lernanton. Tio okazadis pli-malpli kaŝe antaŭ la okuloj de la ŝipa estraro. Fine la afero tiom evoluis, ke la oficiroj devis pristudi la problemon, ĉar tiaspecaj novaĵoj en ĉiu milita organizaĵo povis esti suspektindaj. Kiam la estraro konvinkiĝis, ke tiu lingva movado ne estas danĝera por la bonfarto de Sia Imperiestra Moŝto Francesco Jozefo la I-a, kaj por la estonto de lia granda, multnacia kaj multlingva ŝtato, oni donis permeson por la daŭrigo de la komencinta kurso. Tamen kelkaj oficiroj ne volis kompreni la valoron de la internacia lingvo. Por ili tio estis superflua tempoperdo kaj

stultaĵo. Unu fierega leŭtenanto provis tiusence konvinki samideanon Ŝikić, parolinte al li: "Kial vi perdus la tempon per tiu senutila lingva elpenaĵo? Eĉ bone vi farus, se vi lernus unu modernan lingvon!"

"Sinjoro leŭtenanto" - respondis Ŝikić - "ĉu tiu elpenaĵo estas senutila, pri tio oni povus multe diskuti. koncerne la lernadon de iu moderna lingvo mi nenion kontraŭstaras. Sed unue eklernu ĝin vi, ĉar vi parolas nur du lingvojn, kaj mi krom Esperanton parolas jam kvar...!"

Je tiu neatendita respondo la leŭtenanto fermis la buŝon kaj rapide foriris. Pri la "senutilo" de la internacia lingvo li povis rapide konvinkiĝi. "Zrinvi" faris vojaĝon en Mediteraneo. Ĝi vizitis Aleksandriion, kie iun tagon venis surŝipe du sinjoroj, prezentis sin al la ŝipestro kaj demandis, ĉu inter liaj homoj ekzistas esperantistoj. Tiu surpriziĝis kaj jese respondis, kvankam li ne sciis, kion la venintoj deziris.

"Ni intencas al niaj samideanoj montri la urbon kaj fari ilian restadon ĉi tie pli agrable".

Je tiu deklaro oni kunvokis kaj vicigis la tutan ŝipanaron. Eksonis la komando "esperantistoj unu paŝon antaŭen!" - kaj je okulfrapa surprizo de la estraro, granda aro da novebakitaj esperantistoj antaŭenpaŝis fiere. La ŝipestro, kapitano Maksimiliano Daublebsky estis tre agrable tuŝita, ke li permesis al ili oktagon libertempon! Dank'al la internacia lingvo, la diligentaj kursanoj povis bone vidi kaj ĝui la belcojn de Aleksandria, Kairo kaj ilia fama ĉirkaŭaĵo.

Fakte, krom la sep naciaj lingvogrupoj, sur la ŝipo forte eura-dikiĝis ankaŭ la oka - la internacia. Eĉ iun matenon servisto venis kun jena informo: "Ĉu vi scias, kamaradoj, kion mi trovis en la skribotablo de la ŝipestro? Esperantan gramatikon!". Jes, tiel bone progresis sur "Zrinvi" la Zamenhofs ideo, sed bedaŭrinde baldaŭ, en la 1914-a jaro, komencis la mondmilito. Kompreneble ke dum la kvar militaj jaroj la kondiĉoj por studi kaj instrui Esperanton ne estis favoraj pro

diversaj kaŭzoj. Multaj faktoroj malhelpadis la agadon de niaj du fervoraj esperantistoj. Nekredeble ŝajnas, sed estas vero, ke ili ĝis la fino de la milito tamen konstante instruadis la internecian lingvon inter la maristoj de "Zrinyi", el kiuj multaj, translokitaj al aliaj ŝipoj, daŭrigis la lernadon kaj instruadon.

Nia fotografaĵo montras la lastan esperantistan kurson sur "Zrinyi" en la 1918-a jaro. Verŝajne io simila ne okazis en iu ajn alia ŝiparo de la mondo. Du homoj jarlonge, eĉ dum la tute mondmilito seninterrompe kaj sukcesplene instruadis kaj propagandadis Esperanton en unu granda ŝiparo. Post la disfalo de la monarkio, en la jaro 1918, maleneris ankaŭ ĝia milit-ŝiparo, sed el tiuj maristoj, dissemitaj poste en diversaj landoj de la suda kaj meza Eŭropo, certe multaj restis fidelaj adeptoj de la internacia lingvo.

Al nia malnova, nun jam iomete maljuna, meritplena samideano Ŝikić, ni devas gratuli nun post 35 jaroj. Lia laboro fakte estas nekompata kaj tre interesa detalo en la historio de nia Esperanto-movado. Mi deziras, ke tiu ĉi artikolo konservu la memoron pri tiu detalo por la estontaj esperantistaj generacioj de nia lando."

Bele skribis samideano kapitano Dragutin Iskra. (Li vivas en Zagreb, sed ankaŭ lia familio devanas el la ĉirkaŭaĵo de Rijeka, nome el Klana).

En la "Historio de Esperanto-movado en Jugoslavio" Marinko Gjiivoje eĉ ne mencias "Adriatikan Ligon Esperantistan", same la "Ĥiuman Esperantistan Grupon", sed li mencias E-grupon en la kadro de la "Societo de Privataj Oficistoj", kie aktivis ankaŭ Teodor Kovács. Al tiu grupo apartenis la fratoj Marcel kaj Josip Ŝikić. Laŭ iliaj deklaroj, la grupo konsistis laŭ necieco proksimume duone el kroatoj duone el italoj. "Ĉar la idealisman E-senton superregis la naciisma, kiam venis la momento por decidiĝi al kiu asocio aliĝi - ĉu al itala aŭ al kroata - la societo pro malkonsento disfalis." Ĉar en tiu deklaro de

Sikić la dilemo estis inter kroata aŭ itala asocio, la diskutoj estis gviditaj post la jaro 1910-a, ĉar antaŭ tiu jaro entute ne ekzistis Itala Esperanto-Federacio, kaj la Unuiĝo de kroataj esperantistoj fondiĝis el la jaro 1908.

En "Novi list" la 16-an de marto 1909 estis publikigita artikolo sub la titolo "Hrvatski zemaljski esperantski savez" (Kroata landa Esperanto-ligo) interalie estis skribita:

"Ovo našim istomišljenicima i prijateljima širem domovine na razmišljanje i uvaženje tim više, što tuđinac - lih radi gšefta - počinja prste svoje mješati i u ovaj naš pokret, pak se nekakvi agenti iz sudimpešte motaju oko nas, da nas primame u svoje kolo.

Upozorujúc sve naše prijatelje neka tim ljudima nipošto ne nasjednu i neka odbiju svaku ponudu, koja ne potječe izravno od nas, molimo ih neka se čvrsto kupe oko nas i neka se organiziraju onako kako smo gore stvar razložili. U nadi, da naš poziv neće ostati bez obilna odaziva, kličemo već danas: Bilo sretno!"

(Ĉi tio al niaj samideanoj kaj amikoj tra la patrujo por pri-pensi kaj prikonsideri, des pli ĉar fremdulo - nur pro profito - komencas miksi sjaĝn fingrojn eĉ en ĉi tiu nia movado, kaj iuj agentoj el Budapeŝto ĉirkaŭiras ĉirkaŭ ni por allogi nin en sia rondo.

Admonante ĉiujn niajn amikojn, por ke ili en nenia kazo ne estu trompigataj de tiuj homoj kaj ke ili rifuzu ĉiun ofertan kiu ne devenas rekte de ni, ni petas ilin ke ili forte grupiĝu ĉirkaŭ ni tiamaniere kiel ni supre eksplikis la aferon. Esperante ke nis alvoko ne restos sen abunda akcepto, ni eksklamas: Estu feliĉe!)

Pro malakordo pereis la unua organizo, sed ne pereis esperantistoj. Ili trovadis ĉiam novajn formojn por trovi rekontiĝi kaj reviviĝi iliajn grupojn, aŭ grupetojn, precipe en la kadro de Sidejoj Unuigitaj (Ujedinjena Sjedišta - Sedi Riunite, Radnička komora).

Al mia fervora samideano
 Ŝikić je memoro al mia
 komuna kunlaborado dum
 la mondmilittempo.
 Ĉiam antaŭen!

2/11 18

Frederik Krejčí

Inter la amikoj samideanoj de Josip Ŝikić estis ankaŭ fama ĉeĥa filozofo, esperantisto Frederik Krejčí. Krejčí havis gravan rolon en la E-movado en Aŭstrio kaj en Ĉeĥoslovakio. Grava estis lia artikolo publikigita en 1908 en "Bohema Esperantisto". Ĉi tiu fotografaĵo de la 2-a de junio 1918 montras tri esperantistojn en uniformoj: Ŝikić en militŝipanaro, kaj Krejčí kaj nekonata tria kamarado en infanteria uniformo. Surdorse de la bildo Krejčí skribis: "Al mia fervora samideano Ŝikić je memoro al mia komuna kunlaborado dum la mondmilittempo. Ĉiam antaŭen!"

Fine de la unua mondmilito finiĝas la unua periodo de la Esperanto-movado en Rijeka kaj ĝia regiono. La unuaj esperantistoj en ĉi tiu regiono ekestis sub la influoj el Budimpeŝto, mallongan tempon post tio sub la influoj el Zagreb, kaj en Istrio ankaŭ sub la influoj el Triesto.

Todor Kovács kaj Lajos Orczy estis la unuaj elstaraj organizintoj en Rijeka, kaj ili estis hungaroj. Hungare ili ne povis influi civitanojn de Rijeka parolintajn italan kaj kroatan lingvojn. Barono D'Orczy publikigis en Rijeka en la jaro 1909. libreton: "Választmány-féle nemzetközi segédnyelv. Magyar kalauz", tio estas la hungaran ŝlosilen de internacia lingvo. Verŝajne tiu libreto havis en Rijeka preskaŭ nenan influon, ĉar malmultaj loĝantoj de Rijeka tiam komprenis la hungaran lingvon. Krome, Lajos Orczy jam la 15-an de junio 1908 skribis al la redakcio de idista "Progreso" leteron kiu komencas tiel:

"A Sioro L.COUTURAT

Sioro,

Me havas la honoro anoncar a vu per ca letro mea kompleta adhere ad ES (Esperanto Simpligita), di qua me esas entuziasmita adepto. Vua laboro konciencosa e senpartia realigis la revu di multa mili, qui deziris aplikar la vera principi di Esperanto a la primitiva lingvo, por povar uzar ol en omne kampi sen malfacilaji. Sed l'auto-kratismo di la chfi oblisis li tacar. Nun dank'a la Delegitaro ni havas ica lingvo, a kun ol ni havas anke la libereso agar...." (vidu: "Progreso", I-a jaro, p.254-255)."

Tia agado de Orczy povis nur konfuzi la unuajn simpatiintojn. Feliĉa estis la influo el Zagreb pere de la taggazeto "Novi list" kiu ofte, konstante kaj forte helpis propagandi Esperanton. En la jaroj 1908, 1909 kaj 1910 "Novi list" regule informis pri la agado de Navro Špicer kaj Danica Bedeković, pri "Kroata esperantisto", pri la lernolibro de Esperanto de N.Špicer, pri la kroat-Esperanta vortaro ktp. ktp.

Bona parto de unuaj esperantistoj en Rijeka lernis esperanton en itala lingvo. Ekzemple, Anka Frančić, longjara kasistino de la E-societo "A.Š.Turković" rakontis kiel ŝia patro Marko lernis Esperanton antaŭ la unua mondmilito en Rijeka el la itala lernolibro presita en la jaro 1907. Ŝi posedas ankaŭ la itallingvan slovilon de Esperanto el tiuj tempoj. Ankaŭ Josip Šikić lernis el itallingva lernolibro. Pri tio atestas kelkaj libroj kaj vertaroj pri Esperanto en itala lingvo donacitaj de Josip Šikić al la biblioteko de la Societo "A.Š.Turković".

La tria influo venis el Triesto. En "Enciklopedio de Esperanto", 1933, sur la paĝo 257, oni mencias ke "en regiono Istrio en 1914 ekzistis Istria E-Unuiĝo" kaj ke "en Trieste kaj en regiono Istrio antaŭ la mondmilito ekzistis vigla E-movado". Kaj sur la paĝo 196 de la sama verko oni povas legi: "Ghezso (geco) Arturo, italo, d-ro, prof. eklaboris pri E en Trieste en 1909. Lia prop. kaj instrua laboro estis de tiam tre grava por la regiono Istrio. En 1911 sukcesis la prof. ekzameno de E ĉe la Supera Instituto de Abtwerpen. L.k. de 1913. Sennombraj paroladoj kaj kursoj"

Okaze de unu prelego pri Esperanto flanke de d-ro Arturo Ghez en Circolo di Studi Sociali en Trieste, en la jaro 1909. Giuseppina Martinuzzi (1844 - 1925) instruistino en Labin, la unua virino socialistino kaj komunistino en historio de la istria proletaro, en sia artikolo "Esperanto kaj proletaro" skribis ke ankaŭ Karl Marx jubilus se li estus ĉeestinta al tiu prelego. Jen kial:

"Proletoj el ĉiuj landoj, unuiĝu", Jes, por la batalo oni devas esti forta, kaj kiel ni estas unuiĝintaj tiam ni estas fortaj, sed por unuiĝi nin ni devas nin kompreni. Kaj tie ekestas malfeliĉe. La proletaro estas disdivigita per multaj lingvoj, tiel ke al ĝi komunikilo estas deprenita, aŭ devenita tre malfacila."

Metodio Brajša

"Proletoj, unuiĝu!" Bone dirite, sed la proletoj ne povas interkompreniĝi: ili estas fremduloj unuj al aliaj kiel se ili apartenus al diversaj specoj. La penso estus ilin alproksimiĝinta, kaj tie interenmiksiĝis lingvoj."

Emfazinte jam atingitajn sukcesojn sur diversaj kampoj, ĉi tiu granda revoluciulino pledas por internacia lingvo kiel la sola ebla solvo obliganta la tutan mondon transformi en unu ege patrujo.

Se oni povas certe diri por Giuseppina Martinuzzi ke ŝi propagandis ĉesperanton sub la influo el Triesto, mi ne scias se tio validas ankaŭ por Metod Brajĝa el Pazin, tiutempe studento en Triesto.

Metodio Brajĝa estis filo de Matko Brajĝa Rašan, komponisto de istria himno "Istro mila". Ĉi tie mi ripetos, aŭ redonos artikolon skribitan antaŭ kvar jaroj sub la titolo "Istria esperantisto en pariza revuo":

"La Revuo", internacia monata literatura gazeto kun la konstanta kunlaborado de dro L.L.Zamenhof, aŭtoro de la lingvo Esperanto, en la numero de marto 1909. publikigis sur la paĝoj 317 kaj 318 artikolon sub la titolo "Silvio Strahimiro Kranjĉević". La unua frazo de tiu artikolo tekstas jene:

"Kranjĉević, kiu mortis la 29. de Oktobro, estas sendube la plej granda kaj plej originala poeto kroata."

Kvar monatoj post la morto de kroata poeto la pariza revuo en Esperanto skribis belan artikolon. Kaj tio okazis antaŭ 75 jaroj. "La Revuo" estis tiam la plej bona Esperanta periodaĵo. Eldonisto de "La Revuo" estis la granda franca librejo Hachette en Parizo. La redakcio de "La Revuo" konsistis el ĉi tiuj famkonataj esperantistoj: ĉefa kunlaboranto dro Lazaro Lazoviko Zamenhof, direktoro Carlo Bourlet, administracia sekretario Félixien de Ménil, redakcia sekretario Horace Host, redaktoroj: Camille Armerier, Raoul Bricard, René de Laŝarte,

dro Leono Zamenhof, "La Revuo" havis tiam korespondantojn el 22 landoj: Bohemujo, Danujo, Alĝerio, Aŭstrujo, Anglujo, Belgujo, Brazilio, Bulgarujo, Ĉilio, Germanujo, Grekujo, Hispanujo, Italujo, Japanujo, Litovujo, Polujo, Rusujo, Svedujo, Svisujo, Tunisio, Turkujo, Unuiĝitaj, Statoj. Inter ili troviĝis tre famkonataj nomoj; pioniroj kaj veteranoj de la Esperanta movado: Teodor Ĉejka, Oreškov, Luis Sepulveda, Marie Hankel, Isao Saito, A.Dombrowski, dro Kazimierz Bein, I. Ostrovski, Edmond Privat ...

En tiu bela societo ni povas mencii unu nomon el nia regiono, unu nomon el Istrio. Nome la aŭtoro de la artikolo pri Kranjčević estas Metodio Brajša. Metodio Brajša naskiĝis en Fazin (en la koro de Istrio) en la jaro 1889, kaj li mortis en Triesto en la jaro 1910. Li vivis nur 21 jaroj. Por nia esperantista movado en regiono Rijeka la nomo de Metodio Brajša signifas multon. Li fariĝis esperantisto almenaŭ jam en la jaro 1908, kaj verŝajne ankaŭ pli frue. Tio signifas ke Esperanton oni konis en tiu tempo ne nur en Rijeka, sed ankaŭ en Istrio."

Samtempe, unu alia parto de la regiono Rijeka, nome Gorski Kotar, donis al Esperantujo fervoran adepton. En vilaĝo Lič, en Gorski Kotar, en la jaro 1879 naskiĝis Stanislav Tomić. Li estis konstruteknikisto. Kiel maldekstrulo, li devis elmigri el sia patrujo. Certatempe li vivis en Waldbach (Stirio) kaj poste en Usono. Li mortis en 1932 en Argentino. Tomić estis pioniro de Esperanto-movado en Kroatio. Li estis ankaŭ la unua jugoslava esperantisto kiu faris profesoran ekzamenon en Esperanto, ricevinte diplomon (en aŭgusto 1909) de la Internacia Instituto de Esperanto. Liaj ekzamenintoj estis ruso d-ro Ostrovski, anglino s-ino Wilson kaj sviso Edmond Privat, la direktoro de la Instituto. Originale verkis en Esperanto: "La vojo al vero" (Paris, 1910) kaj post la milito lernolibron "Esperanto u 33 lekcije" (Zagreb, 1919) kaj rerakontis "Du sudslavaĵaj popolfabeloj" (Zagreb, 1919).

Gvidis kursojn. Li estis prezidento de la zagreba E-societo. Lia filo Anton Tomić - Mach (1905 - 1985) esperantiĝis en la jaro 1919 en Zagreb. En la jaro 1927 li gvidis en Kolombio la unuajn kursojn en la urbo Medellín, kie li forpasis la 1-an de aprilo 1985. Li estis kunfondinto de Kolombia Esperanto-Ligo. (Vidu: "Esperanto" 1985, julio-aŭgusto, paĝo 140).

Kiel kuriozaĵon, al ĉiuj menciitaj nomoj el la unua periodo, tio estas el la periodo antaŭ la unua mondmilito, ni aldonu ankaŭ unu reĝinon. Temas pri la reĝino de Rumanio Elizabeta (1843 - 1916). Sub la pseŭdonimo Carmen Sylva ŝi estis konata kiel pentristino, muzicistino kaj poetino, larĝekultura persono, amikino de Pierre Loti. Ŝi skribis lirikon, novelaron, romanojn, dramojn, porinfanaĵn rakontojn, en la forpasista, romantika spirito. Ŝi eldonis sian poemaron en rumana, germana kaj en Esperanto. Tiel ŝi montris simpatian por Internacia Lingvo. "Kroata Esperantisto" No 1, 1910, sur la titolpaĝo aperigis portreton de Carmen Sylva, emfazante ke ŝi estas la unua reĝino esperantistino. Sed, tion la gazeto faris ne nur kiel kuriozaĵo. La redaktorino de "Kroata Esperantisto" Danica Bedeković estis korespondantino kun la reĝino Elizabeta, memkompreneble, pri Esperanto. Kaj ĉu Carmen Sylva povas esti konjektita kun reĝino Rijeka? Jes, sed aliforme. Antaŭ la unua mondmilito eŭropa aristokrataro emis viziti Opatijan. Tion faris plurfoje ankaŭ la reĝino de Rumanio Elizabeta. La promenejo "Zora" (Setaliŝte "Zora") en Opatija nomiĝis tiam "La promenejo Carmen Sylva", ĉar tie ŝatis promeni la reĝino-poetino. Ŝia nomo estas ankoraŭ bone vidita, enĉizita sur unu roko rande de la promenado.

En la regiono Rijeka menciinda estas ankoraŭ unu virino, veninta ŝi tien la unuan fojon en la jaro 1910. Tiu virino estas kuracistino ĉehino el Praha Zdenka Cermakova. Ŝi venadis al Baška, finfine ŝi restis en Baška por ĉiam. Krom ĉio, ŝi estis ankaŭ esperantistino. Sed pri tio pli amplekse en sekvonta periodo.

Julio, 1988.

Imena zaslužna za širenje ideje o međunarodnom jeziku na području Rijeke i šire regije

- Juraj Bauer, koncem prošlog stoljeća profesor riječke gimnazije i bakarske nautike. Volapikist i osnivač Spelina,
- Teodor Kovač, barun D'Orcozy, Rudolf Gilić, Egidio Mihić, Rikard Rak te braća Marcel i Josip Šikić - pioniri esperantskog pokreta u Rijeci početkom stoljeća,
- Metod Brajša, 1909. u pariškoj reviji "La Revuo" na esperantu objavio članak o S. S. Kranjčeviću,
- Dr. Teofil Velnić (1889-1967) autor knjige "Problem međunarodnog jezika i esperanto", 1924. godine,
- Kapetan Branko Širola, proslavljeni pomorac, komandant "Kontese Hilde" kojom je na jedra oplovio svijet u oba smjera oko Kap Horna. Ubraja se među pionire esperantskog pokreta u Hrvatskoj. Osnivač esperantskog društva u Bakru,
- Giuseppina Martinuzzi (1847-1925) prva socijalistkinja i komunistkinja u Istri. Propagira esperanto od 1909.
- Franjo Novljan, Istranin, profesor, objavio udžbenik esperanta i tečaj esperanta u "Školskom novinama" 1953, kad je glavni urednik bio prof. Tone Peruško,
- Dr. Ivo Borovečki (od 1961. u Puli) predvodio 1935. delegaciju Jugosl. esperantista k predsjedniku Titu. Tada je Tito izjavio kako je i sam učio esperanto.
- Zvane Črnja 1937. godine u "Primorskim novinama" u nekoliko nastavaka pisao o esperantu, a od 1979. do sada, kao glavni urednik časopisa "Most" objavljuje djela iz hrvatske književnosti na mnogim jezicima, a među njima i na esperantu,
- Obitelji Gropuzzo: dr. Ante Gropuzzo, Ivka Gropuzzo, ing. Ivo Gropuzzo - svi su bili esperantisti. Ing. Nada Gropuzzo bila je tajnica Jugosl. esp. federacije.
- Ivan Dolinšek (španjolski borac), Rudolf Medved, Franjo Seršič pioniri esperantske radničke organizacije u Sušaku (skupa sa Levarom, Škominom, Jankačem, Cuntom, Črnjom). Uz ove veterane, pola stoljeća su esperantisti još i Meho Jakupović i prof. Anja Hurček, aktivisti esp. društva u Rijeci,
- Vjekoslav Morankić predsjednik prije nekoliko godina i prof. Slobodan Vitolović, bivši predsjednik društva,
- Josip Kezele, željezničar u penziji, prije 51 godinu osnovao jako društvo esperantista u Delnicama, koje je prije rata odigralo važnu ulogu u širenju naprednih ideja u Gorskome Kotaru.

Zlatko Vukeliš

..
Kian perdiĝos eĉ spuro via,
vi daŭros en sulko
sur mia frunto.

..
Vi ĉion forgesos,
sed restos la spuroj
de miaj fingroj
sur via korpo.

..
Iam eĉ la hirundoj
forlasos kaj forgesos
nestojn siajn -
sed mia kapo
neniam forgesos
sinon vian.

..
Kien ain vi foriros,
Eterne ni restos kune.

..
Ni gustusis fragojn de via vervo.
Nesto por via riposo estas preta.

..
Ne zorgu-
Neniu ekscios kie vi estas kaŝita.

lojaci

Gdje ima esperantista u riječkoj regiji

Ĉlanova esperantskih organizacija imaju ova mjesta: Rijeka, Pula, Bribir, Crikvenica, Grižane, Delnice, Ravna Gora, Opatija, Poreč, Rovinj, Kaštelir, Pazin, Motovun, Mali Lošinj, Punat.

Delegati najveće svjetske organizacije esperantista UEA, Universala Esperanto-Asocio, nalaze se u Rijeci, Puli, Opatiji, Poreču, Rovinju i Puntu.

Delegati SAT-a (Svjetske radničke organizacije esperantista) nalaze se u Rijeci, Puli, Motovunu i Malom Lošinju.

R.Š.

Abou G. St.
TJEDAN ESPERANTA 2. 10. 1917

BICIKLOM KROZ 19 ZEMALJA

BJEKA, 7. listopada — Tjedan esperanta počeo je dobitkom biciklista iz francuske grada Ceret. Joypas, kako se predstavljaju biciklista, kretno je u veljaka na put zajedno s dvoje istomišljenika, ljubitelja esperanta. Do sada je na bicikli prešlo 16.000 kilometara, a boravio je u Francuskoj, španjolskoj, Luksemburgu, Belgiji, Nizozemskoj, Švicarskoj, Švedskoj, Islandu i Zapadnoj Njemačkoj. Poslije, Češkoslovačkoj, Mađarskoj, Austriji, Rumunjskoj, Bugarskoj, Istočnoj i Zapadnoj Njemačkoj, Poljskoj, Cehoslovačkoj i Ljubljani, a sljedeća stanica ima je Trst. Planira da se do prosinca vrati u Pariz i tim putovanjem oda poštovanje svojemu esperantu, kao i da doprinosi obilježavanju Dana ljudskih prava. Na ovom putu s ljudima nastoji komunicirati na esperantu i kako nam uz prijatelje članova Društva esperantista kaže, spriječiti u tome i uspjeha. Cilj putovanja mu je da skrene pažnju na probleme koji ljudi susreću u međunarodnom komuniciranju.

L. C.

USUSRET TJEDNU ESPERANTA Abou G. St., 5. 10. 1917

Stogodišnjica međunarodnog jezika

BJEKA, 5. listopada — Društvo esperantista "A. S. Turkovića" organizira Tjedan esperanta od 7. do 14. listopada kojim će se obilježiti sto godina esperantizma, osamdeset godina esperanta u Rijeci te pedaset godina dolaska društva Tiba na čelo Pariza. Tjedan počinje u srijedu, kad će pred Gradskom vijećnicu na Korzu stići grupa biciklista iz Francuske koji putuju Evropeom i propagiraju esperanto. Sakupljat će poštice onih koji podržavaju međunarodni jezik.

U petak počinje besplatni vikend tečaj, koji će trajati do nedjelje. Uz još jedan takav vikend noć se svladavanje osnovna esperanta. Tečaj će se održati u prostorijama Zajednice Talijana gdje će se obavljati i upis polaznika te početkom u 18 sati. Planira se da zainteresirani iz tečaj, zajedno s članovima Kluba proведу jedan vikend u Gracu i Beču, gdje je predviđen susret s austrijskim esperantistima.

Sljedeći ponedjeljak u Zajednici Talijana organizirano je predavanje govora.

slika 1: Vikend-tečaj esperanta održan je, besplatno, u prostorijama Zajednice Talijana. Voditelj tečaja bio je prof. Slobodan Vitolević.

slika 2: Predavanje istaknutog esperantiste, pisca i istraživača Tibora Sekelja pobudilo je veliko zanimanje. Puna dvorana Zajednice Talijana svjedoči o zanimanju riječke publike za popularna predavanja.

slika 3: I u knjižari "Mladost" na Korzu postavljena je izložba esperantizma i literaturne.

slika 4: Riječani su tih dana imali i svoj esperantistički štand koji je bio neza svoga znatiželjnika.

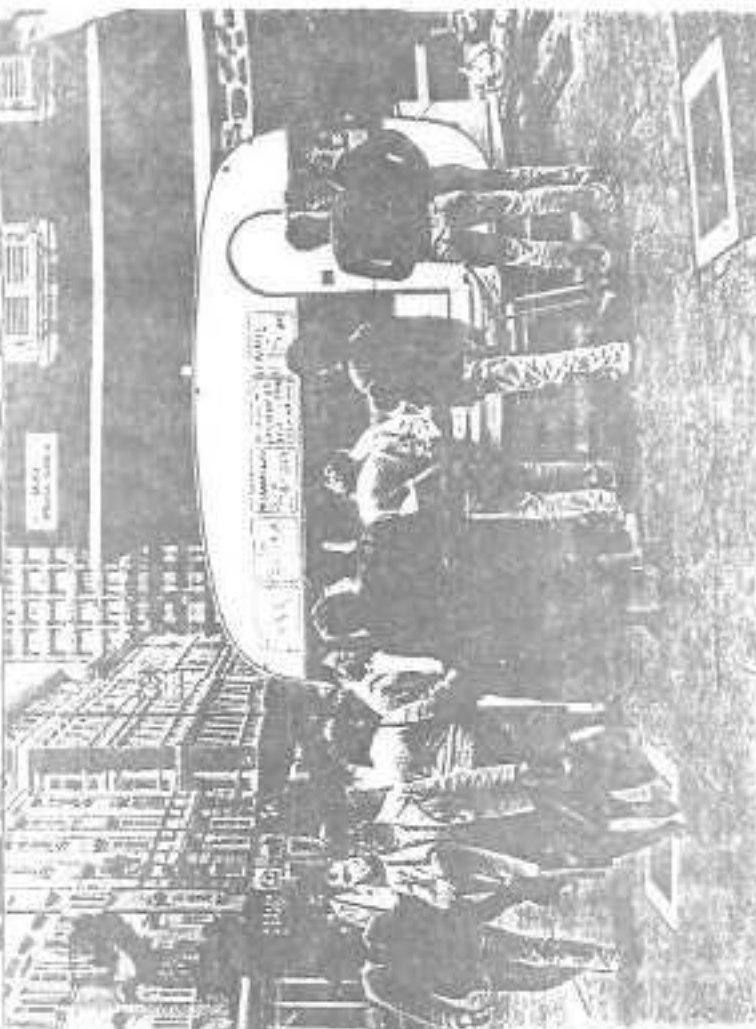
L. C.

na istraživača puzni, etnologa i esperantista Tibora Sekelja uz projekciju dijakovskih i u uložak okrugli stol u Omladinskom klubu -ivo Lela Ribar- na temu "Međunarodni jezik — zašto? gdje će se raspravljati o svim problemima i aspektima međunarodnog komuniciranja danas. Sudjelovat će poznati jugoslavenski esperantisti, te riječki pedagog i lingvist.

Tjedan završava dan knjižne izložbe i izložba esperanta u prostorijama Društva.

Istovremeno će se održavati izložbe i predavanja knjige pisane na esperantu u knjižarima "Mladost" na Korzu i "Mladost", te u Gradskoj biblioteci. U knjižarima će se knjige moći i kupovati. U narodnoj izložbi će se postaviti izložba članaka jugoslavenske štampe o esperantu, a u izložbama Božne kuće "RI" i "Vještina" na Korzu, izbor turističkih predavanja na esperantu.

L. C.

Međunarodni jezik — zašto?

Povodom stogodišnjice postojanja međunarodnog jezika esperanta u svijetu, osamdesetgodišnjice njegove upotrebe u Rijeci, te pedesetgodišnjice dolaska druga Tita na čelo Partije riječko Esperantsko društvo "Aleksandar Šandor Turković" organiziralo je raspravu na temu "Međunarodni jezik - zašto?" Ovaj kulturni događaj zbio se 15. listopada u Omladinskom klubu "Ivo Lola Ribar". Sudionici ove rasprave bili su istaknuti esperantist, pisac, istraživač, iz Subotice, Tibor Šekelj, Spomenka Štimec, esperantski pisac iz Zagreba, Josip Golčić, psiholog, iz Rijeke, Radoslav Škalamera, novinar, Slobodan Vitolović, prof. matematike i Meho Jakupović, esperantski veteran, svi članovi Esperantskog društva u Rijeci. Voditelj ove rasprave bio je Vjekoslav Morankić također član riječkog društva esperantista "Aleksandar Šandor Turković"

Uvodne riječi pripale su Spomenki Štimec:

"Ja vas sve srdačno pozdravljam u ovom prostoru koji nosi ime Ive Lole Ribara. Vjerujem da bi i on, kad bi mogao prisustvovati ovom našem susretu, danas bio zadovoljan što se pokreće tema međunarodnog jezika esperanta. Ivo Lola Ribar bio je jedan od onih jugoslavenskih intelektualaca kojima ta tema nije bila nepoznata da pače on se kao poliglota susreo i družio s međunarodnim jezikom esperantom. U ovoj mojoj uvodnoj riječi htjela bih vas podsjetiti na neke činjenice i usmjeriti vas na razmišljanje o tome da se danas na ovom našem globusu okreću i vrte s nama tri tisuće jezika. Mi bismo danas porazgovarali o dodatnom jezičnom fenomenu, mimo ovih nacionalnih jezika, posebno o međunarodnom jeziku esperantu. Ove godine međunarodni jezik esperanto koji je jedan od mogućih međunarodnih jezika, obilježava stotu obljetnicu postojanja. U sto godina postojanja esperanto je ostvario zanimljiv razvoj ne samo kao jezični fenomen, već i kao pokret, pokret međunarodne kulture. Ideja međunarodnog jezika stara je koliko i sam svijet. Ako se samo prisjetimo legende o kuli babilonskoj. I prije latinskog, za Aleksandra Makedonskog, grčki koine funkcionirao je kao međunarodni jezik. U doba Rimskog carstva latinski je obuhvaćao prostor od planine Atlas do Eufrata i Tigrisa. Latinski se održao i nakon što je srušeno Rimsko carstvo. Latinski je funkcionirao prvenstveno kao klasni jezik, bio je jezik plemstva, jezik crkve, diplomacije, kulture. Latinskom se zapravo tlo poljuljalo tek u 16 stoljeću reformacijom, a zatim

stvaranjem snažnih centralističkih država koje su mu oduzele prestiž u ime nacionalnih kultura. Prisjetite se recimo da je francuski jezik počeo osvajati svijet nakon Vestfalskog mira, 1648. Francuski su vrlo voljeli neki vladari drugih nacija kao recimo Fridrih II u Njemačkoj ili kao Katarina Velika, koja ga je na svom dvoru propagirala te je francuski bio službeni jezik ruskog dvora. Lomonosov koji se u doba nakon Katarine II borio za nacionalni ruski jezik imao je velikih poteškoća, jer se tome opirao Dvor. Isto tako je patio Lessing kojemu je Fridrih II bio veliki oponent zbog svoje sklonosti prema francuskom jeziku. Spominjem ove historijske naznake da bih vas podsjetila kako se to mijenjalo kroz povijest. Danas izgleda da je engleski sasvim osvojio svijet, a možda će doista i definitivno zavladať svijetom. Sve zavisi o tome kako ćemo se ubuduće ponašati. Zapravo, vrlo je važno tko engleskome podršku pruža i zbog čega. Usudila bih se malo citirati dr Helmara Franka, direktora Instituta za kibernetiku u Padenbornu. U svojim tezama o jezičnoj politici Evrope on kaže da se u Njemačkoj svake godine investira pola milijarde sati za učenje engleskog jezika. Velika britanija i druge zemlje engleskog jezičnog područja ne poznaju ovu investiciju. Imđ svi našim malim i skromnim novčanicama potpomažemo engleski. Međunarodni jezik esperanto je nastao 432 godine nakon što je Gutenberg štampao svoju prvu bibliju. Od tada je esperanto započeo jednu finu mrežu komuniciranja koja se ne može usporediti sa nacionalnim jezicima, jer se sam njegov početak razlikuje od nacionalnih jezika kojima se počeci gube u mraku prošlosti. Za esperanto se točno zna njegov početak, njegov nastanak, njegov geografski prostor: 1887 u Varšavi. Svi mi koji sudjelujemo u međunarodnom komuniciranju putem velikih jezika znamo kako je potreban veliki napor da usvojimo minimalno znanje nekog stranog jezika. Kad govorimo s ljudima kojima je taj jezik materinski osjećamo se manje sretnim, jer se izražavamo kao da su nam misli primitivnije, zgrčeniije pa ispadnemo glupi bez obzira na to kakav je nivo neobrazbe čovjeka s kojim komuniciramo. Esperanto se javlja kao alternativna mogućnost komuniciranja. U sto godina esperanto je ostvario zanimljiv razvoj. On je apsolutno uspio kao jezik. Kao jezična zajednica esperanto nije ostvario one rezultate koje je njegov inicijator Ludvig Lazar Zamenhof prije sto godina zamišljao. Esperantom se bave prvenstveno zanesenjaci, ljudi koji osjećaju potrebu za dodatnom notom u komuniciranju kakvu nam nacionalni jezici ne pružaju."

Morankić:

"Sreo sam Amerikanca koji kaže: "Ja uopće ne znam što je strani jezik". Zašto? Jer se kreće u krugovima gdje svi govore njegov jezik. Postoji nacionalni jezik, državni jezik, regionalni jezik

te svjetski pa međunarodni. Šta je zapravo suština međunarodnog jezika? Da li bi netko o tome mogao reći koju riječ?"

Sekelj:

"Prirodno bi bilo da svaka država, svaka zemlja, ima svoj jezik. Kod nekih država to i jest tako na pr. u Mađarskoj, na pr. u Italiji, na pr. u Francuskoj, na pr. u Finskoj. U državama gdje živi više naroda, kao u Jugoslaviji, Španjolskoj, Velikoj Britaniji i sl. govori se više jezika. Na pr. u Britaniji: engleski, škotski, irski, i velški, U Jugoslaviji postoje jezici naroda i narodnosti. To su narodni jezici. Državni jezici su oni koje država propisuje bez obzira da li se time krnje nečija prava. U Indoneziji, gdje ima više od stotinu jezika, državni jezik je bahasa indonezija, iako je on jezik vrlo male manjine. Svjetski jezik postaje onaj koji svojim prestižom zbog snage zemlje u kojoj se govori, snage političke, ekonomske, vojne i možda još poneke, dođe do te razine da drugi narodi počinju prihvaćati taj jezik. To je jedna vrsta osvajanja, jedna vrsta osvajačke politike na koju veliki narodi troše veoma mnogo novaca. Engleskih čitaonica ima svuda po svijetu. Američkih čitaonica (vrlo bogatih) ima svuda po svijetu. Isto tako postoje francuske čitaonice pa i njemačke i ruske. Velike države troše velike sume novaca za propagiranje svog jezika. Nije to slučajno i nije to kapric, već je to želja da taj jezik postane svjetski jezik da se nametne i drugim narodima sa željom da se zajedno s jezikom nametne kultura tog naroda. Kroz kulturu dolaze ideje, ekonomske i političke. Tako se krči put k dominaciji, svestranoj dominaciji jedne države nad drugim državama. U ovom vremenu engleski je uspio da nadvlada druge i da postane svjetski jezik. Engleski se uči u najviše zemalja svijeta. Međunarodni jezik je onaj koji ima za cilj da služi kontaktu među narodima, među različitim narodima s različitim jezicima. Međunarodnih jezika projektirano je dosad oko šest stotina. Esperanto je prvi koji je od projekta postao i jezik, jer ga upotrebljava velika skupina ljudi razasuta u oko stotinu država. Esperanto je jezik koji ima svoje govornike, svoju literaturu, (oko 30.000 knjiga) i upotrebljava se praktički u mnogim kongresima, konferencijama, na oko dvije stotine društvenih međunarodnih sastanaka svake godine. Međunarodni jezik je onaj koji je stvoren da služi za kontakte među narodima. Narodni jezik je onaj koji služi određenom narodu ili određenoj grupi naroda, a državni jezik onaj koji država uzima za sebe i proglašava ga državnim jezikom."

Morenkić:

"Na zasjedanju SEV-a govori se ruski i njemački. U Ujedi-

njenim narodima imamo šest službenih jezika. Evropska zajednica se sučeljava s velikim problemom komunikacije. Šta predstavlja međunarodni jezik na području pripadnosti čovječanstvu? Možda bi bilo dobro elaborirati funkciju međunarodnog jezika na području kulture. Možda bi drug Škalamera mogao nešto reći o području literature.

Škalamera:

"Hoću nešto, ali o jednoj drugoj temi. Pred publikom esperantisti često padaju u euforiju. Obično pričaju samo sve najljepše o esperantu. Ovom prilikom htio bih kritizirati pretjerano samohvalisanje, jer mislim da ono nanosi esperantu više štete nego koristi. Mislim da se euforičnim načinom propagiranja ne može dospjeti daleko.

Esperantist sam već pola stoljeća i bit ću to do kraja života. Zaljubljenik sam u esperanto i u ideju koju nosi esperantski pokret. Baš zato mi se čini sve neumjesnije govoriti o esperantu na način kojim se zapravo rastjeruju od njega obični ljudi zdrave pameti. Valja imati pred očima svijet onakav kakav jest, a ne onakav kakav bismo željeli da bude.

Spomenka je rekla da se svijet promijenio. Pa, naravno da se promijenio i stalno se mijenja. O tome često ne vodimo dovoljno računa.

Prije pedeset godina u mali grad Sušak došao je dr Dušan Maruzzi da održi predavanje o esperantu. Održao ga je u dupkom punoj dvorani kina "Jadran". Prije i poslije predavanja u predvorju kina prodavale su se i vrlo željno kupovale knjige na esperantu, udžbenici, rječnici i beletristika. Nezamislivo je da bi se danas moglo dogoditi nešto slično. Rijeka ima oko 200.000 stanovnika, a i više s okolicom, a na sve naše talambase (ovih su dana Radio-Rijeka i "Novi list" temeljito obavještavali o programu "Tjedna esperanta", pa i o ovom večerašnjem susretu) skupilo se svega nas 27 koji ovdje sjedimo. Od dvije stotine tisuća ljudi samo se tridesetak osoba zainteresiralo za fenomen esperanta! Pojava međunarodnog jezika i problem komuniciranja među ljudima u suvremenom svijetu, izgleda, nisu zanimljive teme za Riječane sadašnje civilizacije. O tome treba razmišljati.

Na globusu živi pet milijarda ljudi koji se međusobno ne razumiju. U ovo naše doba putuju po svijetu milijuni turista, a putuju kao potpuni stranci jedni drugima. Riječka regija je najturističnije područje Jugoslavije. Kroz ovaj naš kraj prolaze na stotine tisuća ljudi stranih jezika. Oni su nama tuđinci, a mi njima. Izgleda, kao da ni njima ni nama ne nedostaje međunarodni jezik. Na svom automobilu imao sam petnaest godina zalijepljenu naljepnicu

"Esperanto parolata", ali nikad me nijedan, niti domaći niti strani, namjernik nije zaustavio da zapita bilo što o esperantu, a kamoli na esperantu.

Plemenite ideje o potrebi međunarodnog jezika, na koje se zaklinju esperantisti, daleko su od stvarnog života, daleko su od praktičnog života. Daleko, vrlo daleko je "fina venko".

Prije pedeset godina zanosili su se i vrlo ozbiljni, staloženi esperantisti uvjerenjem da je "fina venko" već skoro tu. Tek korak dva do konačne pobjede. Umovi ondašnjeg esperantskog pokreta govorili su: "Do svoje stote godine esperanto će apsolutno pobijediti; kompletno će se ostvariti Zamenhofova ideja". Vidimo da toga nema te se danas nitko više i ne usuđuje biti optimistički profeta. Kinezi, na primjer, samo vrlo oprezno kažu: "Borit ćemo se još jedno stoljeće, a zatim ćemo vidjeti što će dalje biti". Pa, zbilja kad će doći ta "fina venko"? Čini se da je poznati naš lingvist i esperantist dr Dalibor Brozović dao najnaučniji odgovor na to pitanje: "Svijet će prihvatiti esperanto onda kad bez njega više ne bude mogao živjeti". Zasad još uvijek svijet može bez esperanta. Možemo se mi upinjati koliko god nas volja u izračunavanju koliko milijarda troši ova ili ona zemlja na propagiranje svog jezika možemo dokazivati da je skupo, besmisleno i apsurdno trošiti novac i energiju na sva ona prevodenja s jednih jezika na druge. Svijet ipak podnosi te troškove.

Što želim ovime reći? Hoću reći da moramo biti trezveni u procjenjivanju, ako želimo da nam napori pogađaju cilj. Ako se prestano opijamo ružičastim samoobranama, ništa se nećemo pomaknuti naprijed. Ja mislim da naš pokret nazaduje zato što ne zna prikladno odgovoriti na stvarne potrebe svijeta suvremene civilizacije.

Debelim naslovom preko cijele prve stranice "Heroldo de Esperanto", izvještavajući s jubilarnog kongresa u Varšavi, napisao je: "La plej impona UK - LA kulminode la Jubilea Jaro 1987 - 5.943 kongresanoj el 60 landoj..." Zaista je imponantna cifra ali... Varšavski, jubilarni kongres najavljiavao se čitavu godinu dana u znaku glavne teme: "Esperanto - 100 godina međunarodne kulture". Toj glavnoj kongresnoj temi bilo je posvećeno čitavo jedno generalno zasjedanje. Uvodni referat održao je Vilmos Benczik, a referate su podnijeli naš uvaženi Tibor Sekelj, Halina Gorecka (SSSR), Lau Lun (Kina) i William Auld, najveći živi esperantski književnik. Od one bombastične cifre od šest tisuća sudionika kongresa, centralnoj temi prisustvovalo je manje od stotinu ljudi! Eto, vidite kakvi su esperantisti. Kakav je to nivo. To je prava zbilja. Zato nemojmo napuhavati balone, jer će se rasprsnuti u ništa.

Pet eminentnih ljudi izlagalo je o međunarodnoj kulturi, ali nisu naišli na rezonancu. Znači da čak ni na razini univerzalnog kongresa naš esperantski pokret ne zna pogoditi što današnjem svijetu treba. Situacija je mučno čudna, ali to je - život. Treba se zadubiti i pronaći sretnija rješenja, prihvatljivije programe.

Kako ljeti izgleda riječki Korzo, na kojem se nalaze i prostorije esperantskog društva? Izgleda kao da smo engleska ili američka kolonija. Na stotine i tisuće mladih ljudi, mladića i djevojaka besplatno i nesviješno propagiraju engleski od jutra do mraka. Šeće se omladina u ljetnim majicama. Sve su te majice išarane engleskim riječima, reklamnim štosovima američkih artikala, ispisane sloganima i nazivima američkih sveučilišta, naštampane duhovitostima američke civilizacije. Po tim majicama ispada da pola Rijeke studira na američkim univerzitetima. Engleski snažno prodiru u sav civilizirani svijet. Nemojte reći da to nije međunarodni jezik. Još i kako je to međunarodni jezik. Kad bi bar esperanto bio toliko međunarodni, ne u teoriji nego u praksi! Međunarodni transport, avijacija, pomorstvo i međunarodna trgovina govore engleski. Sve većem broju artikala imena su engleska. Mladi pjevaju američki.

Divno je to što smo kao esperantisti entuzijasti i idealisti, ali budemo li zaslijepljeni zanosom, sve više ćemo srljati na periferiju društvenih zbivanja i posve se pretvoriti u sektu, otuđenu od praktičkog života.

Već nekoliko godina listam požutjele stranice starih novinskih kompleta da bih istražio kako se u ovom kraju razvijala i reala ideja o međunarodnom jeziku. Naišao sam na mnogo zanimljivih svjedočanstava. Točno za 16 dana navršit će se 80 godina od smrti tada najvećeg i najoriginalnijeg hrvatskog pjesnika, Silvija Strahimira Kranjčevića. U to doba je u Parizu izlazio književni časopis na esperantu "La Revuo", kojemu je glavni suradnik bio sam Zamenhof. Ta je revija izgledala po svemu poput svih ostalih književnih revija toga doba. Dakle, esperantski književni časopis na najvišem nivou. Naše sadašnje esperantske književne revije ne mogu se uopće uspoređivati s književnim časopisima pojedinih naroda. Uzmite "Fonto" ili "Literatura Foiro" pa ih usporedite, recimo, s "Mostom", da ne idemo dalje. Sada su siromašniji i tehnički primitivniji nego Zamenhofova "La Revuo". A kako li nam tek izgleda "Jugoslavia Stelo"? Upravo na sramotno niskoj razini u svakom pogledu. U Rijeci ima na desetke radnih kolektiva koji imaju dostojniji, ljepši, kvalitetniji, i po formi i po sadržaju bolji list nego što je list esperantskog pokreta cijele Jugoslavije. Zamenhofov časopis "La Revuo" spomenuo sam zbog Kranjčevića. Nekrolog u povodu Kranjčevićeve smrti objavljen je u martov-

skom broju na čitavoj stranici. Napisao ga je Istranin, pazinski student Metod Brajša na esperantu, a štampan je usred Pariza. Nešto slično danas ne doživljavamo. Drukčija su onda bila vremena.

Pa čak i usred ratnoga divljanja, kad ljudi ubijaju jedni druge, bilo je mjesta za esperanto. Riječanin Josip Šikić, prvi počasni i doživotni predsjednik našeg društva "A.Š. Turković", skupa s tršćanskim esperantistom Zuccom, na bojnom brodu "Zrinyi", ne samo da su međusobno govorili esperanto, nego su na tom brodu vodili tečaj esperanta za mornare Austrougarske ratne mornarice. To je neponovljivo.

Prije nego što je počeo prvi svjetski rat, neki brodovi ugarske flote pošli su u posjet Egiptu. U Aleksandriji su na brod pred admiralata došli neki egipatski esperantisti i zamolili ga da dopusti mornarima-esperantistima, ako ih na brodu ima, da budu gosti njihovi te će ih povesti na izlet do Keopsove piramide. Komandant admiral blagonaklono dopusti da tako bude, ako esperantista ima. Naredi da se esperantisti jave, i nemalo se začudi kad se zbija jave dvojica: Šikić i Zucco. Riječki Hrvat Šikić i tršćanski Talijan Zucco pošli su s egipatskim samideanima do Velike piramide i vrate se na brod. Poslije toga komandant je dopustio da se na brodu otvori tečaj esperanta.

Sličnih zanimljivosti ima više. Da ispričam još samo jedan podatak iz bakarske nautike. Ta škola ima esperanto upisan u svojim analima. U par navrata tamo se učio esperanto u danas već davna vremena. A jedan profesor engleskoga iz ove pomorske akademije osobno se susreo sa Zamenhofom i diskutirao s njim o dijakritičkim znakovima, o supersignoju. Bio je to profesor Miholjević.

Sve ovo što sam ovdje ispričao učinio sam zato da bih postavio jedno pitanje. Kako to da danas fenomen esperanta, kao međunarodnog jezika i kao međunarodnog humanističkog pokreta, kao međunarodne kulture i kao međunarodne originalne literature, nije interesantan za lingviste, za profesore jezika i književnosti? U Rijeci ima na tisuće prosvjetnih radnika, od osnovnih škola do sveučilišta. Od svih tih tisuća učitelja, nastavnika, profesora, magistara i doktora nauka među nama nema gotovo nijednoga. O jeziku je riječ, a nema lingvista. Riječ je o literaturi od 30.000 djela, a među nama nema nijednog profesora književnosti.

Esperantski pokret je nesumnjivo i neka sociološka pojava, ali ne vidimo da se naši sociolozi bave tom pojavom. Sav esperantizam Zamenhof je sažeo u sintagmi "interna ideo", a mi bismo danas rekli: svi su ljudi dužni uživati jednako pravo bez obzira na spol, rasu, vjeru, narodnost, jezik. Svi imaju jednako

pravo na život dostojan čovjeka, na znanje, na kulturu. Ove ideje jesu i temeljne ideje jedne politike koja se zove nesvrstanost. To je politika naše zemlje, a ipak u ovoj našoj zemlji esperantski pokret ne može sebi pribaviti niti jedan pošten časopis.

Među stotinjak esperantskih listova i časopisa dostojnih pažnje najraškosniji i najbogatiji od svih je onaj iza kojeg stoji država, a to je "El popolo Ĉinio", koji se štampa u 15.000 primjerala. Kina na esperantu propagira sebe, a časopisu daje prostora i esperantskim idejama, jer se poklapaju s interesima kineske politike. Mi u Jugoslaviji, to, na žalost ne uspijevamo postići.

U jugoslavenskom esperantskom pokretu sve više caruje ideja da esperantist i ne mora govoriti esperanto. Zbilja, čudne li ideje! Pa tko će govoriti esperanto, ako to neće čak ni esperantisti? Ako se esperanto ne bude govorio, neće ga ni biti. Zalažem se za gledišta koje je zauzeo ILEI u svom najnovijem pravilniku. Riječ je o tome da ubuduće u nijednoj esperantskoj organizaciji ne može postati funkcioner nitko koji ne zna esperanto. A kod nas postoji praksa da i republičke organizacije, odnosno saveze esperantista mogu voditi ljudi koji nemaju gotovo ni pojma o esperantu. Žele voditi pokret, a ne znaju govoriti.

Ako je tako sa savezima, onda je još lošije s društvima. Kao društvo svedeni smo na neku omladinsku filijalicu skupa s izviđačima i još nekim dječjim organizacijama. Očito nešto nije u redu. Čini mi se da čitav jugoslavenski esperantski pokret nema dobrih i jasnih i čvrstih programa, niti dugoročnih niti kratkoročnih. Utjerali smo sami sebe u sektu bez programa o daljnjem razvoju. Ja sam protiv ružičastog, romantičarskog, euforičnog optimizma i protiv crne, pesimističke perspektive, ali i protiv besciljne, mutne neizvjesnosti. Ja sam za ozbiljno istraživanje pravih a ne lažnih odgovora za potrebe suvremenog doba.

Šverko:

"Ja bih postavio pitanje ponukan onim što je rekao drug Škalamera. Da li esperantisti, to jest samo oni koji govore esperanto, mogu proširiti tu ideju u svijetu, kad vidimo da smo ovdje članovi esperantskog društva pa čak ni svi mi ne govorimo esperanto, a osim toga vidi se kolik je interes?"

Morankić: "Imamo ovdje četiri pitanja. Jedno je iz lingvistike. Drug Škalamera je rekao nešto, što mi esperantisti često puta tajimo, te se ne zna da li smo slabi ili smo jaki. Pada mi na pamet da je u Rusiji bila nekoć jedna petorka: Čajkovski, Glinka, Borodin i još dvojica. Ta petorica promijenila su muziku svijeta. Ja to odgovoram Škalameri, jer imam neka druga mišljenja.

Jedno pitanje glasi ovako: "Koja je svrha truditi se i raditi na tome da se esperanto uvede u međunarodnu komunikaciju? koji poticaj može čovjeka bodriti da radi na toj ideji ako oko nas i u čovjeku vlada prije svega pitanje - kakva korist od toga?"

Sekelj:

"Onaj tko pita ovo u pravu je da je rad za esperanto idealistički rad, ali ne samo idealistički. U svima nama ima težnja materijalističkih do težnje idealističkih, čitava jedna gama raznih težnji i htenja. I nema među nama možda niko tko je isključivo materijalist, tko isključivo radi za ono što može da pojede danas ili da obuče. Nema takvih koji ne misle i malo dalje od toga. A nema ni takvih čistih idealista koji bi skinuli svoj kaput i dali ga siromahu ili nekome tko će raditi za esperanto 12 sati dnevno a da zapostavlja svoju ishranu ili svoju porodicu. U svima nama postoje sve razne rezine tih htenja i želja, u nekome manje idealizma, u drugome manje materijalizma, no raditi za esperanto nije samo idealizam nego i materijalizam i ohrabrenje. Pitanje glasi: "Kakve imam koristi od toga u ovom materijalističkom svijetu raditi za esperanto?" Pa, evo, ravno 58 godina je kako sam učio esperanto. Od onda ga koristim. Koristim ga, a s druge strane ja koristim esperantu na neki način. To se nekako podudara, to je nekako u ravnoteženo. Da vam kažem samo jedan slučaj iz moje prakse. Pre jedno 15 godina obilazio sam Australiju, gde je državni i narodni jezik engleski, s kojim nemam nikakve teškoće da se sporazumevam. Na raskršnici sam upitao policajca: "Molim vas, kažite mi, gde se nalazi Narodni muzej"? On mi je rekao: "Izvolite idite tri čoška pravo pa onda skrenite lijevo i tamo upitajte, tamo ćete naći Narodni muzej". I stvarno, nije bilo nikakvih teškoća. Ali zbog mog znanja engleskog jezika niko me u Australiji nije pozvao na čaj ili na kavu, ili bilo šta drugo zbog mog znanja engleskog jezika. Ali zbog mog znanja esperanta ja sam mesec dana stanovao u Sidneju kod jedne porodice kao gost, 15 dana u Melbourneu, 15 dana u Adelaidei, 10 dana u Perthu kao gost esperantske porodice i 4 dane u Darvinu. I gde god sam došao, u svakom gradu sam imao vodiča esperantistu i svuda su napravili neki prijem za mene, gde sam držao predavanja itd. Naravno milo, za drago. Uglavnom, ja sam imao krug prijatelja u svakom gradu Australije, gde je službeni jezik engleski; krug prijatelja koji govori esperanto, a ne krug prijatelja koji govori engleski. Naravno, imao sam službenih kontakata te sam i engleski mnogo koristio, ali esperanto mi je zaista učinio da se u tojdalekoj Australiji, u kojoj sam se prvi put pojavio, nalazim kao u svojoj kući. To nije jedini slučaj bio. Ja sad navodim Australiju, ali sam obilazio Brazil isto tako. I u Brazilu sam bio gost u San

Paulu prije 4 godine ne znam koliko dana. Ja koristim i literaturu koja se pojavljuje na esperantu, a ne na drugim jezicima. Koristim i međunarodne skupove za stvaranje prijateljskih veza, koristim esperanto i za proučavanje naučnih knjiga iz teme koje me interesuju. Dakle, mogu da kažem da je esperanto već danas veoma koristan. Ako se vi koji ste postavili ovo pitanje i još par stotina takvih u Rijeci uvjere da esperanto može da bude koristan, onda će biti još korisniji i korisniji. Dakle, ne radi se samo za idealizam, iako u svima nama ima te težnje. Radimo i za sebe i za svoju djecu, ako naučimo esperanto.

Morankić:

"Ja sam esperanto učio i zbog njegove aplikativne naravi. Radim na nekoliko stranih jezika u svom poslu, a esperanto sam u komercijali praktično vrlo malo koristio. Međutim ja sam kroz esperanto stvorio internacionalistički pogled na svijet. Nije internacionalizam samo proleterska internacionala. Internacionalizam je duh u kome prihvaćate ideje međunarodne zajednice, a kroz esperanto ga modificirate. Na esperantu sam shvatio univerzalnost ljudske kulture. Kad govorim o ulozi međunarodnog jezika želim naglasiti dvije komponente. Jedno je aplikacija. Pitanje je kad će i da li će do nje doći. Činjenica je da u svijetu nema jedinstvenog jezika, niti svjetskog u smislu komunikacija. Druga je stvar što je engleski najrašireniji, ali nije jedini. Esperanto, kad govorimo o tome da li ga se isplati učiti, nalazi se u dvije sfere. U sferi ideja i želje, a drugo je područje koje po mom mišljenju predstavlja razvoj ličnosti razvoj shvaćanja i izobrazba koju nam daju. Taj element međunarodnosti jezika dosta je prisutan. Zašto esperanto nije uspio onoliko koliko je njegov osnivač mislio? Ja bih molio drugu Jakupovića da odgovori na to pitanje.

Jakupović:

"Ja mislim da su Tibor i Rade djelomično odgovorili na ovo. Kad čovječanstvo spozna da mu je potreban međunarodni jezik, on će ga i prihvatiti. Na žalost, mi živimo u eri materijalizma gdje je materijalna strana prvenstvena. Recimo, danas ne možete u školi naći za slobodnu aktivnost profesora koji ne pretendira na to da mu škola plati taj čas. Nismo više idealisti, na žalost. Rijetki su idealisti. Prije nekoliko godina mene je novinarka "Novog lista" intervjuirala pa me pitala zašto esperanto ne uspijeva. Rekao sam joj da smo mi, esperantisti, prvenstveno zagovornici ideje da je čovječanstvu potreban jedan međunarodni jezik i da će doći vrijeme kad će esperanto pobijediti. Kad nastupi taj momenat, onda će esperanto po-

bijediti.

Morankić:

"Evo pitanje za druga Škalameru. Da li samo esperantisti, to jest oni koji govore esperanto, a danas su slabi i nemaju organizacionih sposobnosti, mogu nešto reći svijetu o esperantu? Da li propagiranje esperanta mora biti uvjetovano prije svega znanjem tog jezika, ili treba prihvatiti sve priznate i kvalitetne ljude koji su voljni raditi na ideji priznavanja i prihvaćanja esperanta? Hoćete li, Škalamera, nešto reći. Je li vam odgovara pitanje?"

Škalamera:

"Hoću. Mogu, vrlo kratko. Jedan od najjačih argumenata esperantista u sto godina jest da je esperanto lagan jezik. Lagan i logičan; da je lakši u usporedbi s bilo kojim drugim. Pa ako je tako lagan, onda ga se lako nauči. Pa ako se lako nauči, onda esperantist zna govoriti esperanto. To je najlogičnija pretpostavka. Ako u esperantsko društvo dođe dobronamjieran čovjek, kojemu se govori da je esperanto lagan jezik, onda taj čovjek to povjeruje. No, kad doživi da esperantsko društvo vodi nekako tako ne zna esperanto, onda vidi da se riječi razlikuju od djela. Gore propagande protiv esperanta ne može biti nego to da esperantisti ne znaju govoriti esperanto i da ih vodi čovjek koji ne zna esperanto.

Naravno, esperantisti su oduvijek htjeli imati simpatizere svuda po svijetu. Simpatizeri postoje. Postoje mnogi dobronamjerni ljudi koji rado prihvaćaju sve što je dobro i lijepo. Takvih ima na milijune u svijetu. Uostalom, nitko se ne bi ni usudio reći da nije takav. Svako želi biti dobar. Prema tome, esperanto ima simpatizera, ali to nije dovoljno. Esperanto treba da je živ, da se u svakodnevnoj praksi govori. Govoriti esperanto vrijedi više nego sve priče o tome koliko je lagan. Ako namjernik dođe na neki skup esperantista pa tamo čuje lijepi esperanto, odmah se može zagrijati, jer vidi da se riječi ne razlikuju od djela. Ali, ako upozna samo one koje je svojedobno Baghy nazvao "bonan-tagon-ĝis-revido-esperantistoj", čovjek se totalno razočara. Dr Ivo Lapenna se svojevremeno oštro borio protiv takvih "esperantista", jer samo štete esperantskom pokretu.

Sasvim je nešto drugo, ako je riječ o ozbiljnim, uglednim, istaknutim, sposobnim ličnostima koje žele pomoći esperantskom pokretu. Kamo sreće da postoje i kod nas organizacije takvih ljudi koji ne znaju esperanto, ali se žele boriti za podupiranje međunarodnog jezika. Organizacija prijatelja esperanta bilo je, a ima ih i danas. U Kini postoji organizacija prijatelja esperanta, sastavljena od vrlo uglednih ličnosti kineskog kulturnog, umjetničkog, naučnog i

političkog života. Posebno je organizacija esperantista, a posebno prijatelja esperanta. Kamo sreće da i kod nas postoji društvo prijatelja esperanta sastavljeno od književnika, učenjaka, umjetnika, političara, vrhunskih sportaša itd. Bio bi to veliki dobitak za utjecaj u publici. Ali, ako esperantski pokret ne može iz svojih redova odgojiti voditelje pokreta, onda zbilja nešto nije u redu, onda je tu nešto pokvareno i mizerno.

Morankić:

"Evo još jedno važno pitanje iz područja organizacije esperantskog pokreta. Ono glasi: "Da li ovakav način (nije rečeno kakav; misli se vjerojatno na ovakav slab način o kom je govorio drug Škelamera) u organizaciji esperantskog pokreta može pokazati i dokazati svijetu prednosti međunarodnog jezika, i da li ovakav način organizacije esperantskog pokreta može proširiti i uvesti esperanto u svijet oko nas?" Predlažem drugu Vitoloviću da odgovori na ovo pitanje.

Vitolović:

"Pitanje organizacije je vrlo osjetljivo. Nije jednostavno. Ne može se općenito reći koja organizacija daje najbolje rezultate, jer to je ovisno od onih koji se nalaze u okviru te organizacije, znači koji nju stvaraju. Ako je organizacija data sa strane, ako netko nametne neku organizaciju, vrlo često su rezultati bjedni. Kako organizirati esperantski pokret ili bilo koju grupu ljudi, to zavisi od tih ljudi. Mi bismo morali znati kako pokret funkcionira, kako su ljudi raspoloženi, recimo, u okviru naše države. Ta je tema prisutna u našem pokretu stalno. Ne mogu ja preporučiti nekakvu bolju organizaciju, a u svakom slučaju ovo nije optimalna. Sigurno je da nije optimalna, ali ne može se reći što bi bilo najbolje i kako treba raditi. Ljudi treba da se demokratski dogovore, sporazume kako će se organizirati. Organizacijski objediniti grupu ljudi je vrlo teško. Postoje čitave mnogobrojne teorije o tome.

Htio bih nešto reći u vezi sa prijašnjom temom, da se vratimo na svjetski jezik. Bit ću kratak. Treba razlikovati proširenost ili brojnost ljudi koji se koriste nekim jezikom, ne svojim materinjm nego nekim stranim jezikom kao međunarodnim, recimo. Ako milijuni ljudi koriste engleski, trebalo bi se upitati u kom stupnju ga koriste, na kom nivou komunikacije. Dakle, koji je kvalitet komunikacije. Da li je to razvijena komunikacija ili samo primitivno komuniciranje, običan svakodnevni govor. Ako se radi o stručnoj komunikaciji treba malo viši nivo, na primjer kad kemičari diskutiraju na nekoj međunarodnoj konferenciji, a kad se raspravlja o knji-

ževnom djelu treba još viši nivo. Vrlo su velike razlike. Kad se govori o engleskom koji osvaja svijet, može se reći da osvaja u smislu dosta niskih nivoa komunikacije. A kad se radi o višim nivoima, onda engleski tu u priličnoj mjeri zakazuje. Većina ljudi koja koristi engleski, koristi ga na ovom prvom i eventualno drugom nivou to jest na stručnom nivou, kada stručnjak može raspravljati s nekim svojim kolegom, a kad se radi o tome da se čita literatura, da se želi komunicirati na nivou više duhovne kulture, onda je engleski vrlo teško koristiti, kao i svaki drugi nacionalni jezik. Tada je on suviše težak da bi se mogao svladati čak i redovnim školovanjem, kao što svi znamo. Mnogi od nas su učili osam godina neki jezik, a kasnije se možemo njime pasivno služiti, ali svaka šesta, deseta ili svaka dvadeseta riječ koja je možda baš ključna, jednostavno se ne zna. Neki obrati, neke sintagme se ne znaju. Prirodno razvijen nacionalni jezik vrlo je složen sistem. Nemoguće ga je svladati, ako se tokom više godina ne posveti mnogo vremena i ako se tako reći svakodnevno ne komunicira s ljudima iz tog govornog područja.

Morankić:

"Hvala lijepo. Jedno pitanje Tiboru Sekelju. Da li je istina da kineski diplomati u Ujedinjenim narodima razmišljaju da se u do- gledno vrijeme odreknu svog kineskog jezika kao službenog u UN te da se umjesto njega uvede esperanto kako bi time pridonogli da se riješi problem prevođenja, odnosno komunikacije. Vi ste bili u Kini na kongresu. Stupili ste u kontakt s njihovim visokim funkcionerima pa ako nešto možete iz toga područja da nam kažete?"

Sekelj:

"Posle svjetskog kongresa u Peking u ja sam otišao u Japan na neko vreme i mesec dana kasnije sam se vratio u Peking upravo sa namerom da razgovaram sa tri ministra; sa ministrom za kulturu, sa ministrom za prosvetu i ministrom za informacije. Imao sam priliku da razgovaram sa sva tri pomoćnika ministra iz tih ministarstava i sa njima da diskutujem upravo ovu temu. To mi je i bio cilj. Naime, u zadnjih nekoliko godina esperanto u Kini čini izvanredan progres. Trenutno u Kini 300.000 studenata uči esperanto. U celom svetu možda nema toliko drugih studenata koji uče esperanto trenutno u svojim univerzitetima. Osim toga i na drugim nivoima se uči esperanto. Imamo utisak da Kina počinje da favorizuje esperanto u velikoj razmeri. Niko nije naslutio zašto. Ja sam pokušao to sebi da objasnim i o tome sam razgovarao prvo sa predstavnikom Kine u UNESKO-u i on me mnogo ohrabrio i zatim sam išao razgovarati sa ovim funkcionerima. Kad su kineski diplomati do prije desetak godina razgovarali s kolegama iz bilo

koje druge zemlje, polazili su sa etajališta da je Kina nova država koja treba da se sa svakim savetuje: "Molim vas, družo ministre iz Albanije, ili iz bilo koje druge zemlje, posavetujte nas osvom iskustvu. Ta preterana skromnost je prevaziđena, i sada Kina postaje svesna toga da je ona u vlasništvu kulture stare 5.000 godina. Sa 5.000 godina iskustva u politici, u diplomatiji, u tehnici, u znanostima, u ljudskim odnosima, u građevinarstvu, u bezbroj drugih stvari, čakle u svemu, Kina poseduje ogromnu kulturu. Sad je željna da tu kulturu ili barem njen deo preda i drugim narodima sveta. I sad nastaje pitanje kako će to predati, na kom jeziku? Na kineskom neće niko razumeti, a da upotrebi engleski, ruski, francuski, to bi bilo podčinjavanje sebe nekoj manjoj, mnogo novijoj i beznačajnijoj kulturi nego što je njihova. Onda je najbolje ne prihvatiti ni to, nego uzeti neutralan jezik, koji je isto tako dobar, a to je onda međunarodni jezik. U ovo sam pokušao da uverim ove pomoćnike ministara sa kojima sam razgovarao i kod svih njih sam naišao na veliko razumevanje. Oni su to prihvatili kao nešto moguće, nešto što ima stvarnu podlogu. Nije to Kina još proklamovala. Nije. Ali, eto, priznali su mi u privatnom razgovoru da je to vrlo realan način razmišljanja."

Morankić:

"Dobro. Imamo još za vas jedno pitanje, a ja bih prije toga htio nadodati nekoliko stvari. Duh esperantizma u Kini proizlazi iz nekakvih njihovih unutrašnjih ideja. Mao Ce Tung je bio esperantist, nekoliko članova vlade i centralnog komiteta su također esperantisti. Čin Čen, koga znate, koji je bio i autor Antologije. Važnije od svega, predsjednik akademije znanosti i umjetnosti Kine također je bio esperantist. Prema tome, njihov prodor u svijet idejs esperanta bio je vezan često puta i za politiku, i za znanost, i za kulturu. Kina je velika zemlja. U unutrašnjosti Kine sve je vrlo daleko. Za ljude koji tamo žive i engleski i esperanto su španska sela, kao kad biste vi sada učili neki jezik iz centralne Afrike. Toliko im je engleski stran, jer ga oni u cijelom životu neće dočekati, jedino ako za video-rekorder kupe neku kazetu. Ali, ne znam da li im to treba. U tim ogromnim prostranstvima razvijaju se veliki procesi. Kaže se da u Kini cvjeta esperanto. Međutim, cvjeta i sve drugo. Da li znate koliko kineskih studenata uči engleski? Vjerovatno, deseci milijuna?

Sekelj:

"Sigurno ima milijun studenata koji uče engleski. Nije obavezan predmet na svim fakultetima, ali na svakom univerzitetu postoji lingvistički fakultet gdje je engleski jezik jedan od obaveznih."

Štimec:

"Smijem li malo dopuniti? Ja sam prošle godine bila u Pekingu i imala sam neka iskustva s tim u vezi. Mogu vam reći da je posebno zanimljivo primijetiti kako u Kini funkcionira esperanto kao prope-deutsko sredstvo, što će reći da preko esperanta oni dobivaju uopće ideju o modelu neazijskog jezika po kojem mogu onda apsorbirati druge jeziku. To spada u edukaciju. Imala sam dojam da je pri mnogo jezič-nih instituta esperanto upravo predstepenica da bi se učili drugi strani jezici."

Morankić:

"Imamo sada pitanje na koje će odgovoriti magister Golčić."

Golčić: "U društvu lingvista uvijek se nezgodno osjećam, jer lično sebe smatram antitalentom za jezike, što me ne sprečava da bu-dem simpatizer esperanta i drugih ovako lijepih ideja i pokreta. U esperantu postoji jedna pomalo pejorativna sintagma "eterna kome-canto" koje odlično meni pristaje. Najveći umovi i stvaraoči na bilo kom jeziku učili su ga doživotno, prema tome svi ga vječito učimo.No, ono što me kao psihologa impresionira i što mi se čini da je velika nada za esperanto kao za ideju je slijedeća činjenica. Svi ljudi svijeta imaju jedinstvene misli i osjećaje, jedinstvene pojmove, a samo ih prevode na 3.000 različitih riječi. Dakle, to su samo indigo kopije. Mislim da je to najveće rasipanje ljudske kreativnosti. Kroz historiju ljudi su se, zbog toga što su bili odijeljeni velikim le-denim planinama, morima, rijekama itd., u malim grupicama razvijali pa su stvarali 3.000 eto različitih jezika i dijalekata. To je stra-hovito rasipanje ljudske energije. Čini mi se, a to je ono najvred-nije, da je puno važnije za spoznaju općenito i svakog čovjeka pose-bno, stvoriti i usvojiti desetine novih pojmove, nego li te iste pojmove znati reći na desetine različitih riječi. Ipak budući da živimo u takvom svijetu kakav jest stvarno je prednost biti poliglota. Ali to je izmuđena prednost. Idealno će biti i bilo bi kada bismo imali jedan jezik na kome bismo mogli svoje misli i osjećaje suptil-nije izraziti. Ja nisam nikakav istraživač u lingvistici, ali sam je-dan mali , prvi svoj pokušaj učinio da vidim da li se jezici razli-kuju u izražajnim mogućnostima? Kada bismo imali jedan jezik, kada bi svih pet milijarda ljudi stoljećima radilo na jednom jeziku tada bi se jezik, tada bi se izražajne mogućnosti približile mislima.Ova-ko su svi postojeći jezici daleko od toga da bi izrazili sve suptil-nosti. Ja sam jedan mali amaterski pokušaj napravio, pa sam odabrao sedamdesetak takozvanih univerzalnih pojmova. To su pojmovi koji praktički u svim jezicima postoje i to stoljećima postoje, kao što

su nebo, zemlja, čovjek, mjesec, jesti, piti, roditi se, umrijeti. Ne postoji naime prihvaćena i kompletna lista univerzalnih pojmova pa sam ja sam došao do sedamdesetak takvih pojmova, bez ikakve preterzije da je to bilo kakva konačna lista. Te pojmove preveo sam na engleski jezik i esperanto i nekoliko malih varijabli što mi se čini da su prilog tim izražajnim mogućnostima. Samo jedan mali prilog sam komparirao pa mi je esperanto ispao na prvom mjestu u odnosu na engleski i hrvatski jezik. Vjerojatno postoje komparativna i ozbiljnija istraživanja. To je bilo takvo jedno da svoju malu znatiželju zadovoljim.

Morankić:

"Da li je u esperantu, koji pretendira da bude međunarodni, zapostavljena komponenta istočnih jezika i njihovih kultura?"

Pod pojmom internacionalizacije smatramo nešto što je iz Evrope: evropeistički nazor. Svi su jezici izmišljeni jezici, i naš, i engleski. Svahili je umjetan, urdu je umjetan. Urdu su izmislili imami. To je mješavina arapskog sanskrta, hindu itd. kojim govore muslimani od Burme do Perzije. Zašto je esperanto evropeistički u svom sadržaju, a pretendira da bude međunarodni, a to znači da bude zapravo vlasništvo svih."

Štimatec:

"Esperanto se rodio u Evropi, njegov inicijator je bio poliglota koji je poznavao pretežno indoevropske jezike pa je njegov razvoj u njegovim prvim desetljećima prvenstveno orijentiran u tom našem evropskom svjetlu. To ne znači da su njemu onemogućeni pristupi iz istočnih kultura. Dapače. Ja sam ovog proljeća imala priliku boraviti jedno duže vrijeme u Koreji i Japanu i vidjela da tamošnji esperantisti funkcioniraju sa jednim esperantom koji je uveliko obogaćen nekim istočnjačkim pojmovima koji u ovim našim prostorima ne dolaze kao učestale riječi, jednostavno jer ih ne trebamo. To su npr. KIMČIO ili ONDULO ili TATAMO ili slično. To su pojmovi iz tih azijskih civilizacija koje one koriste u trenutku kada su im potrebni. Prema tome, esperanto je otvoren u svom razvoju. On osvaja nova lingvistička polja. Te riječi ulaze u rječnik kao neologizmi. U rječniku su brojni neologizmi označeni asteriskom. Upotreba ih potvrđuje ili ne potvrđuje. Baravno postoji Esperantska akademija koja vrlo sporim ritmom tada oficijalizira i korištenje jezika. Prema tome, kulture koje sudjeluju u razvoju esperanta jesu kulture čiji govornici sudjeluju. Prema tome, u trenutku kad se povećao broj govornika u Africi ili Aziji svakako će se povećati i ta nota afričkih odnosno azijskih kultura. Ako se sjetim Tibora koji je zabilježio "Elpafu la saĝon", zbirku afričke usmene poezije, tamo su se upravo javljale te potrebe da se uvedu pojmovi iz

lokalnih kultura i on je to riješio kako je riješio."

Sekelj:

"Ja bih dodao ovom izlaganju to da je pogrešno misliti da je gramatika esperanta bazirana na evropskoj gramatici. Uopšte nije. Esperanto je aglutinativan jezik kao što je kineski, dakle kao što su orijentalni jezici, jer on se sastoji od samostalnih semantičkih oznaka od kojih možemo praviti bezbroj reči. Dakle, kao kineski. Evropski jezici, da kažem slavenski jezici, ni romanski, ni germanski ne mogu to da urade kao što može esperanto da imamo recimo jednu reč SAN koja znači zdrav, onda imamo rečicu, predznak MAL, koji označava suprotno, onda kažemo MALSAN; MALSANA je bolestan. Onda imamo rečicu, jedan sufiks UL, koji označava lice; MALSANULO je bolesnik. EJO je jedan sufiks koji označava mesto. MALSANULEJO znači mesto za bolesnike tj. bolnica. Itd. Možemo sastaviti beskonačno reči ako to sve ima smisla, naravno. To ne možemo ni na kom jeziku. U hrvatsko-srpskom postoje i prefiksi, ali za određene reči, a ne možemo to da primenimo na druge reči gde to ne postoji. U esperantu možemo uvek, isto kao u kineskom. Aglutinativnost je orijentalnog karaktera, iako ne smeta to ni jednom Evropljaninu."

Morankić:

"Na bazi gramatike i na bazi tvorbe riječi mogli biste stvoriti od hrvatskih riječi novi jezik. Na primjer, kad sam putovao u Češku čuo sam: cestovec. Znači putnik. Otkuda putnik. Mi kažemo putnička agencija, putovanje... mi smo došli od puta, to je od staze, a možemo govoriti stazovac, stazovnik, stazovanje. Tako bih ja mogao stvoriti novi jezik. Neki jezici su otvoreni jezici. Engleski jezik je otvoren neologizmima. Zašto? Zbog velikog područje. Stvaraju se nova semantička područja. Stručnjacima iz Teksasa kad se sretnu sa stručnjacima iz Pretorije da usaglasu terminologiju svoje struke treba oko šest mjeseci. Esperanto ima genijalnu tvorbu riječi. Japanski esperantist će uvijek reći "čiovendejo", što bi značilo u neologizmu kod nas Evropljana magazeno za robnu kuću. "Mi iras en magazeno", znači idem u robnu kuću. Međutim, Japanac nikad neće reći magazeno, uvijek će reći čiovendejo, ali čiovendejo će svaki esperantist razumijeti."

Ovo ću vam ispričati, a sami dodite do zaključka. Ne znam koliko vas to zanima. Umro je rođak od moje žene i kad se kuća čistila, razčišćavala, ja sam čeprkal po nekim stvarima, našao sam neke dokumente. Našao sam radnu knjižicu izdanu 1906 godine, u truloj Austrougarskoj, izdana u Rijeci 1906-e. Radna knjižica je bila izdana samo na talijanskom jeziku, jer je uprava bila u rukama ta-

lijenaša. Ali pazite, to je izdano u državi koja je bila Austro-ugarska, čiji je službeni jezik u Beču bio njemački, u Budimpešti je bio mađarski, u Zagrebu i Sušaku je bio hrvatski, a u Rijeci, talijanski jer je bila CORPUS SEPARATUM, znači nije bila talijanska, ali su njom upravljali Talijani. Knjižica je izdana samo na talijanskom jeziku. Prvo zaposlenje je bilo u talijanskoj firmi, međutim poslije se preselio čovjek u drugu firmu tamo preko negdje na Sušaku. I sad na toj istoj knjižici piše "Parna plinara". Kasnije se zaposlio u riječkom brodogradilištu kojega su vlasnici bili Mađari. Bada je u knjižici službenik potvrdio i napisao na mađarskom. Nakon toga je radnik išao ponovo radit u Mrkopalj. U Mrkoplju je bila kraljevina, Hrvatska u okviru Austrougarske monarhije, te je u knjižici bilo zapisano: "tog listopada...". Sve je to stvar konvencija. Problem jezika u međunarodnoj zajednici je složen.

Pričam vam zato što je aplikacija određenog jezika ipak stvar i određene tolerancije. Ja osobno mislim da u ovom smislu neke stvari od ideja koje smo izgradili, a to je ravnopravnost, bratstvo itd. U aplikacijama nismo počeli razmišljati o konkretnim elaboracijama i da vjerovatno neke teškoće mislim ne da nisu rješive, možda su teško rješive. Ja sam vam samo ilustrirao neke stvari koje dolaze kao aspekt. Budući da se ovdje govori o tom pitanju ja bih sad molio, ako ima od ovih naših drugih kolega još kakva dopuna."

Škalamera:

"Ja bih molio. Htio bih reći nešto o Rijeci. Živimo u Rijeci pa mislim da nije dobro govoriti o tome kako je talijanski bio riječki jezik, jer to nije puna i prava istina. To da je talijanski bio u službenoj upotrebi, to je stvar politike i ništa drugo. To je samo dokaz da Hrvati nisu imali političkih prava u Rijeci, a Rijeka je po svom stanovništvu bila od davnina hrvatska, hrvatski grad. To je činjenica.

Zanimljive su bile prilike u Rijeci prije 80 godina. Za nas, esperantiste posebno. Eto, prošlo je tek nekoliko dana kad smo mogli lijepo slaviti ovdje u Rijeci 80. godišnjicu prve esperantske organizacije. Mi je nismo obilježili i - nikom ništa. Kad su mariborski esperantisti obilježavali jednu sličnu, ali ne tako važnu godišnjicu, dobili su odlikovanje. Onda je Jugoslavija odlikovala mariborsko društvo, jer je ocijenjeno da esperantisti rade na liniji onih ideala koje službeno proklamira i ova zemlja. Primjer Rijeke uspoređen s primjerom Maribora svjedoči o nekom stanju.

Prije 80 godina u Rijeci se govorilo nekoliko jezika. Svaki dan su bila u upotrebi najmanje četiri jezika. Najviše je bilo

hrvatskog stanovništva, ali je ipak to stanovništvo bilo najzastupljenije. Nije imalo gotovo nikakvih prava. U Rijeci nije bilo osnovne škole na hrvatskom jeziku, a bile su talijanske pučke škole, bila je njemačka, bila je mađarska. Mađara je živjelo tek nešto činovnika s obitelji. Inače je u Rijeci bilo dosta stranaca: i Talijana i Nijemaca. To je bilo pogodno tlo za esperanto. Esperanto se javljao, a i danas se javlja tamo gdje je razvijen sluh za međunarodne komunikacije. Tamo gdje ljudi nemaju potrebe da govore sa strancima, tamo gdje se ne susreću stranci, tamo nema esperantizma i ne treba da ga bude. Što će nekome esperanto u centralnoj Kini, što će mu bilo koji strani jezik, ako nema nikakva dodira sa stranim svijetom.

Rijeka se našla u posebnom položaju. Narod u njoj je hrvatski, a vlast je bila tuđinska, guverner Mađar, car u Beču njemačkoga jezika. U Rijeci se mnogo govorilo talijanski, ali ne zato jer je tu bilo mnogo Talijana, nego zato što je vlast favorizirala talijanski, da se potiskuju Hrvati. Silom političkih i ekonomskih prilika bila se i stvorila u Rijeci neka anacionalna mješavina, kakvi su bili Fiumani".

Morankić:

"Ako mogu samo kratko reći, moja intervencija je bila u smislu prava".

Škalamera:

"Ali to nije samo konvencija, to je političko nasilje, a ne konvencija. Konvencija znači dobrovoljni pristanak ljudi, zajednice, grupa. Postojalo je nešto drugo. U Rijeci je prije prvog svjetskog rata izlazilo istodobno pet dnevnih listova: dva na hrvatskom, jedan na talijanskom, jedan na njemačkom i jedan na mađarskom. Znači, ovdje se neprestano upotrebljavalo više jezika svaki dan. Iz takva stanja rodio se smisao i shvaćanje o potrebi međunarodnog jezika i zato je tako rano u Rijeci nastao pokret pripadnika ideje o međunarodnom jeziku. Jugoslavenski esperantski pokret kao da zanemaruje ovu činjenicu. Službeno se računa početak jugoslavenskog esperantskog pokreta od 1908. godine, a činjenica je da je u Rijeci društvo esperantista osnovano već 1907. godine. Zar Rijeka nije jugoslavenska? Dakle, prošlog mjeseca trebali smo proslaviti osnivanje "Adriatika ligo" i "Fiumana esperantista grupo". Točno se zna tko je bio predsjednik, tko tajnik, tko blagajnik, tko bibliotekar. Na osnivačkoj skupštini održan je govor na esperantu".

Merankić:

"Mislim da ova diskusija nije došla do finalnog zaključka. Možda takav zaključak ne treba niti da se donese. Svrha je bila da elaboriramo problem, da razvijemo ideje, da pobudimo na razmišljanje. Ima još vrlo mnogo da se kaže. Često rasprava ovisi o nivoima znanja, o nivoima stavova. Ako raspravljamo o dijametralno suprotnim stavovima, vjerojatno treba da prođe mnogo vremena dok se usklade gledišta. Ako jesmo za esperanto, onda trebamo poduzeti mjere da ga razvijemo. Svrha je upravo ove teme bila da razmotrimo problem komunikacija, jezika i kulture. Mislim da je bilo interesantno. Ako više nema nikakvih pitanja, zaključio bih ovaj "okrugli stol". Hvala svim učesnicima gostima i slušaocima."

Finis deŭriga kurso

Printempan, daurigan kurson, kiun organizis esperantista societo "Aleksandar Ĉandor Turković" Rijeka, finis sukcese ĉiuj dek partoprenantoj.

La kurso daŭris tri monatojn, kaj kursgvidanto estis Slobodan Vitolović (tute maldekstre).

B.C.

Renkontiĝo de esperantistoj el Rijeka kaj Ljubljana

En Ljubljana (18.06.'88.) dum la renkontiĝo de interfratiĝintaj urboj Rijeka kaj Ljubljana renkontiĝis deko da esperantistoj el Rijeka kun siaj gesamideanoj.

Rapide kaj ĝoje pasis la tuta tago, kaj esperantistoj interkonsentis venontaĵn renkontiĝojn.

B.C.

ESPERANTO 100 JARA

Barica Grgurević kaj Katarina Diminić antaŭ la kongresejo

Raporto el Varsovio

Inter aliaj Esperantistoj el Rijeka ankaŭ mia amikino Katarina D. kaj mi partoprenis la 72^{an} UEK.

Jam ĉe la varsovia stacidomo ni sentis nin alvenintaj en Esperantujo, ĉar ĉirkaŭ ni bruis la konversacio en Esperanto. Same estis en la hotelo WARSZAWA, kie ni enloĝis la rezervitan ĉambbron, kaj en la kongresejo, kie ni prenis la dokumentojn.

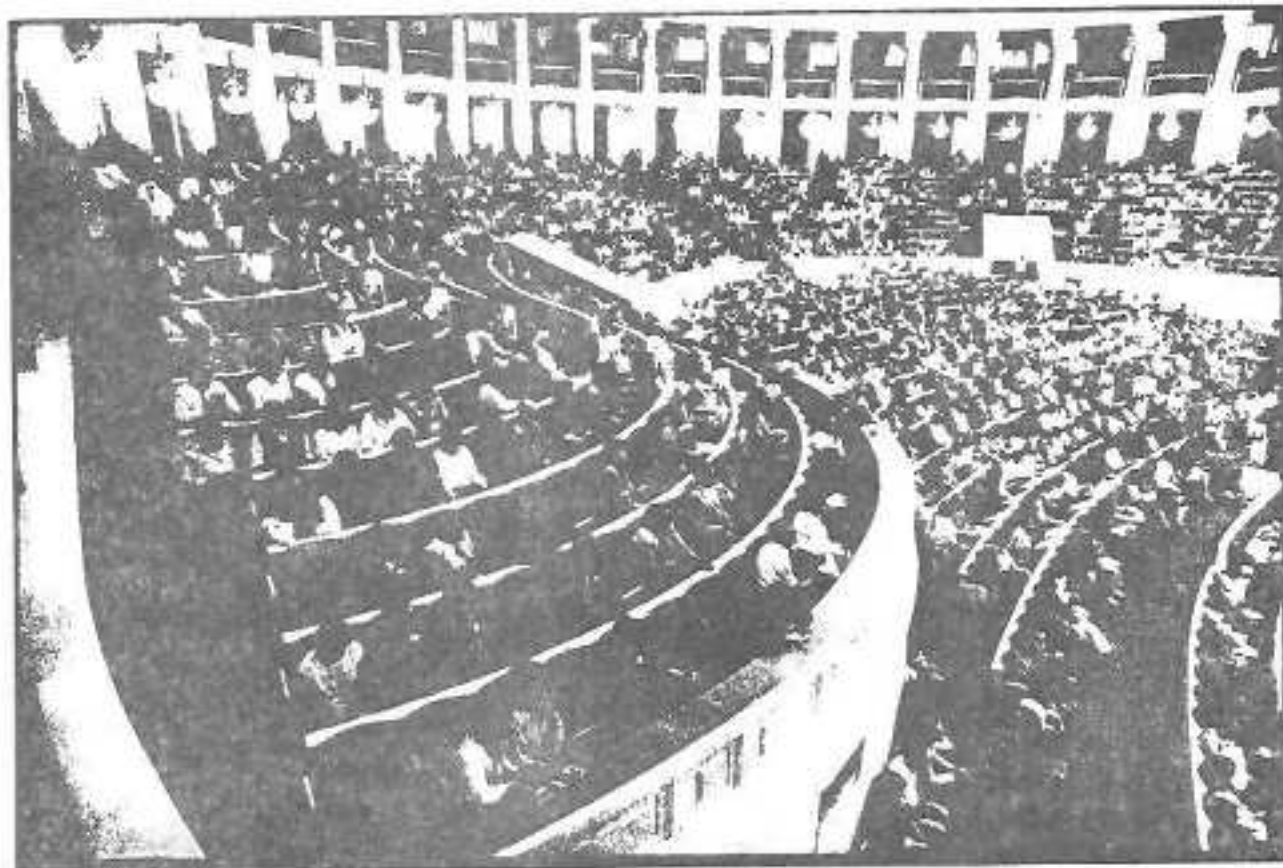
La interkonsa vespero okazis sur granda placo antaŭ la kongresejo en ĉeesto de kelkmiloj da jam alvenintaj kongresanoj.

Oni ĝuis la muzikadon de la granda orkestro kaj polajn popoldancojn, ankaŭ la ĉeestantoj dancis kaj ĝoje kun reciprokaj kisoj salutadis siajn malnovajn gesamikojn.

Solena malfermo de la 72^a jubilea UE-Kongreso kiu okazis morgaŭ la 26^{an} de julio, estis ege impona kaj kortuŝa.

Longe vico de eminentuloj kaj diverslandaj diplomatoj per sia ĉeesto honorigis la kongreson kaj salutalparolis la kongresanojn, inter ili Roman Malinovski elta protektanto de la kongreso, reprezento de Unuiĝintaj nacioj, s-ro Nigel Cesar kaj la nepo de nia Majstro, d-ro Ludoviko Zaleski-Zamenhof kiu kun ceteraj membroj (5) de la familio Zamenhof estis per aplaŭdegoj salutataj de la kongresanoj.

D-ro Hamfri Tonkin, prezidanto de UEA salutis la partoprenantojn bonvenigante ilin al la 72^a UEK, al la dua jarcento de la Internacia lingvo, al Varsovio kaj Pollando, en kiu naskiĝis nia lingvo kaj ĝia kreinto, L.L. Zamenhof.

Solena malfermo de la 72-a UEK

La prezidanto de la pola parlamento kiel alta protektanto de la Kongreso Roman Malinovski en sia salutparolado inter alio diris:

"Via movado fariĝis ankaŭ nia surbaze de la komuna lingvo, esprimanta fidon kaj fratecon inter la nacioj. Li substrekis ke la Kongreso ne nur fiksos siajn planojn por la estonteco, sed ankaŭ por omaĝe honorigi d-ron L.L. Zamenhof, kiun la UN-o nomis la filon de la tuta homaro kaj ke Bjalistoko, lia naskiĝurbo fariĝu la monda Esperanto-centro, kiel loko de renkontiĝoj, sciencaj esploradoj, precipe interlingvistikaj kaj esperantologiaj."

Inter multaj alvenintaj salut-leteroj kaj -telegramoj estis legata ankaŭ tiu de s-ro Mahtar M' Bow, direktoro de UNESCO.

Dum la kongresa semajno okazadis kvardeko de diversaj prelegoj, multenombre visitataj de la kongresanoj, kompreneble ankaŭ de mi kaj mia amikino.

La 72^{an} UE-Kongreson partoprenis 5946 esperantistoj el 75 landoj, eĉ unuefoje 15 junaj reprezentantoj el Afriko.

Dum la tuta semajno grupo post grupo pilgrimis al la tombo de nia Majstro abunde kovrante ĝin per floroj.

Krom la kongresa laboro, laŭkutime estis organizataj diversaj amuzaranĝoj kaj ekskursoj. La tuttaga perbusa karavano vizitis la nazistan koncentrejon Treblinka en kiu gese

ni fajre estas mortigitaj 760.000 da homoj. Oni vidis multajn plorentajn gesamideanojn kiuj tie perdis siajn parencojn kaj geamikojn.

Post Treblinka la karavanaĵoj ekveturis al Bjelistoko kaj per floroj ornamis la statuon de Zamenhof, poste sur la urba amfiteatro okazis granda solenaĵo: tie

estas subskribita kontrakto inter la reprezentantoj de la urbo Bjelistoko, Pola parlamento, Pola Esperanto-Asocio kaj UEA.

La urba Esperanto-centro estas konstruita sur la malnova placo kie iam frekventadis juna Ludoviko. Tie d-ro Tonkin ellasis la kolombojn kiel simbolojn de kurieroj-propagandistoj por la paco kaj tutmonda interkompreniĝo.

Post la kongresa adiaŭa vespero, la 1^{an} de aŭgusto mia amikino kaj mi partoprenis la Internacian Kongreson de blinduloj-esperantistoj en studenta hotelo, 12 km for de Varsovio. Partoprenis ĝin 263 personoj el 23 landoj, el Eŭropo, Ameriko, Azio. Tie mi ĝoje renkontiĝis kun multaj miaj malnovaj geamikoj.

Ni partoprenadis labor - kunsidojn kaj prelegoj pri handikapuloj ankaŭ vesperajn kulturprogramojn, konkurson pri Esperanto-literaturo, la internacian vesperon kaj tutagan ekskurson al Plock, survoje ni vizitis kelkajn malnovajn kastelojn kaj naskiĝurbon de Ŝopeno.

Ankaŭ tiun kongreson vizitis kaj salutis la reprezentantoj de UEA kun d-ro Tonkin. En sia alparolo li rakontis, ke dum la varsovia kongreso iu demandis lin: "Kie okazos la sekvonta kongreso post venontaj 100 jaroj?" Tiam li spirite respondis: "Post la venontaj cent jaroj, ĉiuj homoj parolos Esperanton, kaj la kongreso ne plu estos bezonata".

Post belegaj travivaĵoj en Pollando la 10^{an} de aŭgusto mi kun mia amikino revenis hejmen plenaĵ de neforgeseblaj rememoroj.

Laŭ mi ambaŭ kongresoj kiujn mi partoprenis en Pollando estis la plej impresaj el ĉiuj kiujn mi ĝis nun partoprenis.

Treblinka

(RIJEKA, 11.12.87.)

DISTRIBUITA LINGVO-TRADUKADO- LA NOVA PERSPEKTIVO POR ESPERANTO

AUTOMATA LINGVOTRADUKADO PERE DE KOMPUTILOJ PROGRESAS LASTATEMPE TRE RAPIDE. UNU EL TIAJ PROJEKTOJ ESTAS LA DISTRIBUITA LINGVO-TRADUKADO (DLT). NEDERLANDA FIRMAO BSO (BURO VOOR SYSTEEMON-TWIKKELING) INICIATIS LA LABORON ANTAŬ KVIN JAROJ, KAJ LA KOMERCAN UTILADON ONI ANTAŬVIDAS ĈIRKAŬ LA 1993. PRI DETALOJ VIDU "ESPERANTO" 1987, JULIO/AŬGUSTO, KAJ "TEMPO" NO. 2, 1987.

LA NOVAJO, KOMPARE KUN ALIAJ PROJEKTOJ, ESTAS EN LA UZO DE ESPERANTO KIEL PONTO-LINGVO INTER ORIGINALO KAJ LA TRADUKO. UZANTOJ DE TIU ĈI SISTEMO NE BEZONAS KONI ESPERANTON, KIU RESTAS KVAZAŬ "NEVIDEBLA". ĈU TAMEN EKESTOS KELKAJ AVANTAĜOJ POR ESPERANTO-PAROLANTOJ?

RESPONDO ESTAS EGE KONFIRMA!

UNUE, ESPERANTA TEKSTO AŬ PAROLO MULTE PLI FACILE ESTOS PRI-LABORATAJ KAJ UZATAJ. LA TRANSFORMO DE ESPERANTA ORIGINALO EN INTERNAN LINGVON, KIU TREEGE SIMILAS AL ORDINARA ESPERANTO, HAVOS LA AVANTAĜON DE DIREKTECO KAJ SIMPLECO. EN PERSPEKTIVO ĈI POVUS TUTE AUTOMATIGI, KONTRASTE KUN INTER-AGA DIALOGO HOMO-KOMPUTERO, NECESA POR ĈIUJ ALIAJ LINGVOJ. DO, TEKSTO AŬ PAROLO EN ESPERANTO ONI AUTOMATE, DIREKTE TRANSFORMOS EN LA TEKSTO AŬ PAROLO DE LA CEL-LINGVO.

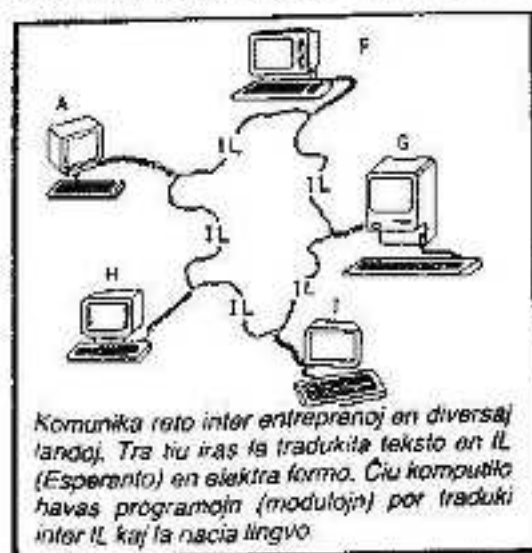
DUE, ESPERANTO RICIĜOS PRENANTE NOVAJN TERMINOJN KAJ ESPRIMOJN. VOLE-NEVOLE PONTO-LINGVO DEVAS SPUGLI ĈIUJN NUANCOJN DE AMBAŬ LINGVOJ (ORIGINALA KAJ TRADUKA). TIEL ĈI ENHAVUS LA PLEJ NOVAJN FAKTERMINOJN, TIOM BEZONATAJN EN ESPERANTO.

TRIE, LA DLT FUNKCIANTE KOMPRODUKTOS ESPERANTAJN TRADUKOJN, KVANKAM ILI RESTOS INTERNE KAJ PERDIĜOS. SE ESPERANTISTOJ VOLUS AŬ POVUS ORGANIZI LA KONSERVADON, SELEKTON KAJ DISTRIBUON DE TIU SUPOZERLA KAJ GRANDEGA SCIOFONTO, ĈI FARIĜUS

LA NOVA INSTIGILO POR DISVASTIGO DE ESPERANTO KIEL LINGVO INTERNACIA. LA KVANTO DE ESPERANTO-TRADUKOJ ESTOS LA SUMO DE ĈIUJ TRADUKOJ FARI-TAJ PERE LA DLT SISTEMO! KVAZAŬ NE-IMAGEBLA AVANTAĜO POR ESPERANTO, NUR SE ONI TROVOS RIMEDOJN KAJ MOJN POR KONSERVADO DE INFORMOJ. FELIĈE, EN PROKSIMA ESTONTO KOMPUTILAJ MASMEMOROJ ESTOS TRE AMPLEKSAJ KAJ MAL-MULTEKOSTAJ.

RESUME, LA NOVA KONCEPTO DE LA DLT FAVORAS ESPERANTON, DO MONDAJ ESPERANTO-ORGANIZOJ DEVUS TIUSENCE SUBTENI LA PROJEKTON DLT, KAJ PROPONI ĈIAN PLIAMPLEKSIĜON LAŬ LA MENCIIITA ASPEKTO.

Slobodan Vitolović

Manifestacio por paco en elementa
lernejo „Vladimir Gorkom“

La 6-an de oktobro nia lernejo „Vladimir Gorkom“ okazigis la Manifestacion por paco.

Membroj de lerneja esperanta sekcio:
Vedran Rasol, Alen Karićević, Dijana Perhat,
Nataša Rončević, Kristina Đurmić, Gordana
Dokmanović (VII klaso), Marijana Erceg kaj
dijana Horšić (VI klaso) kaj Andrej Grosdornov
(V klaso) partoprenis en ĉi tiu Manifestacio

Nia subtenilo estis jene: ĉiu parolis unu
frazon, kaj Gordana simultane tradukis en
serbo-kroata lingvo.

Nia aldono al Manifestacio por paco
estis la poemo de Grigor Vitez „Spomenik u
Hirošimu.“ dijana diris kelkajn vortojn pri
japano-krukaĵo Sadato Sasaki. Nataša
recitatis esperante „Monumentoj en Hiroŝimo“
kaj Kristina recitatis kroate.

Publiko estis tre kontenta kaj rekompencis
nin per longa aplaŭdo.

Gordana Dokmanović
lernantino de VIIa klaso de elementa
lernejo „Vladimir
Gorkom“

(6.10. '87.)

Salutparolado de junaj esperantistoj

Esperanto en Afriko – ĉu utopio?

Kien ajn oni turnas sin - legante revuojn kaj gazetojn, vizitante kongresojn kaj aliajn renkontiĝojn, uzante Pasportan servon, eĉ korespondante kun gesamideanoj el aliaj landoj, ĉiu uzanto de Esperanto, vole-nevole, devas konfesi, ke ĝi centjariĝinte ne atingis sian plenan internaciecon - faktoj montras, ke la plimulto de aktiveco en aŭ pri Esperanto ĉirkaŭiras neeŭropajn landojn, precipe Afrikon.

Jes, jubilea kongresoj en Pollando montris, ke ekblovis "afrikaj ventoj" - oni havis okazon renkontiĝi kun kelkaj gesamideanoj el afrikaj landoj, kiuj helpe de UEA kaj kadre de ĝia aktiveco "Esperanton en la trian mondon" partoprenis jubilea aranĝojn en Jugoslavio, Hungario kaj Pollando. Laŭ mia opinio bone, sukcesoplene kaj fruktodone.

Ĝuste internacian etoson dus Jarmilana kongreso en Krakovo, belsena kaj belnigita prezentado de afrikaj gesamideanoj kaj precipe miaj personaj kontaktoj kun kelkaj el ili, igis nin atenti la problemojn de esperantismo en Afriko.

Malaktante ĉi-momente la plej grandajn problemojn de la nigra kontinento - militatecon, neevoluntecon kaj militojn, ni atentigu pri la problemoj kiu profunde interplektiĝas kun supra menciitaj - pri la lingvo-problemo forte ligita kun neokolonialismo. Ĉiujn ĉi lingvoj estas parolataj en Afriko - ĉu vi krom araba kaj svahila foje aŭdis pri ambara, tigr, galla, zuava, ŝikha, haŝa, ŝalla, jaruka ...?

Bedaŭrinde, post skiro de sendependeco la plimulto de la landoj daŭre kiel oficialan ŝtatan lingvon uzas lingvojn de siaj koloniistoj (anglan, francan, portugalan, italan, germanan kaj hispanan - subite io konata, ĉu ne?) kvankam - ho, kia paradokso - koncernan lingvon en tiuj landoj parolas nur du ĝis kvar procentoj da privilegiaj loĝantoj. Por la ŝtata aparato estas bedaŭrinde pli facile daŭrigi kun ĝisnuna oficiala lingvo ol provi ŝanĝi ion en la lingva politiko, ĉar - kiel trovi komunan denominatoron inter dekoj da tute malsamaj lingvoj parolataj de la popoloj en koncerna lando? Restas do komunikado en la lingvoj de ĝisnunaj mastroj, kvankam por la plimulto de la loĝantoj tio signifas resti en la mallumo de nescio kaj nekompreno.

Jen la perspektivo de facila, simpla, malmultekosta kaj akcetinde - neŭtrala Internacia lingvo, kiu ne nur povas esti ponto-lingvo inter afrikanoj mem, sed ankaŭ signifas kontakten kun cetera mondo.

Ĉu tio restos utopio aŭ fariĝos realeco kompreneble dependas de multaj faktoroj, sed ni, spertaj esperantistoj, estas unu el ili.

Ni helpu movadon en Afriko! Ni komencu per simpla korespondado, helpu al (kvante) malfortaj kluboj per sendado de propaganda materialo - glumarkoj, afiŝetoj, bildkartoĵoj, lernolibroj, ni sendu al nia korespondanto gazetojn aŭ revuojn kiujn ni traiegis kaj eble post unu jaro forĵetos ilin, se niaj financaj eblecoj permesas, ni donacu abonon... Individuaj kaj klubaj kontaktoj montru kaj pruvu ke Esperanto ne estas nur lingvo. Ni konsideru tamen, ke la poŝto povas esti malkurata, kio dependas de la regiono, kaj foje povas daŭri monatojn ĝis venas respondo.

Fine, ĉi sube mi kuraĝas aldoni kelkajn adresojn, eble kun via nova amik(in)o vi renkontiĝos dum la kongresoj en Abigano kaj Madagaskaro en 1989.

MI certe!

1. Bunda Esperanto-grupo
1051 BUNDA, MARA, TANZANIO
2. ESPERANTO-KLUBO "NOVA SENTO"
B.P. 13169 LOME, TOGO
3. S-ro AKPA FRANCOIS
a/o ECOLE DE BASS DE CADJÉHOUE
B.P. 434 COTONOU, BENINO
4. S-ro ALPHONSE DIAITA
VILLA NO 218
H.L.M. PASS, DAKAR, SENEGALIO
5. S-ro JEAN-PIERRE DENIS
COLLEGE WILLIAM PONTY
05-BP 671 ABIDJAN 05, EBURBORDO

Juna Afrikano trairas la riveron.

Por pliaj adresoj petu liston de aktualaj korespondpetoj el Afriko ĉe kunordiganto de la poresperanta agado en Afriko Ĉe UEA/TEJO:

s-ro HANS BEKKER, Kastelenstraat 231, NL-1082 AMSTERDAM, NEDERLANDO

Li mem kolektas ĉiujn informojn pri ĝiuspecaj kontaktoj kun Afrikanoj kaj antaŭdankas la helpon pere de kiu li ĝisdatigas la administradon, kiu servas por konduki kaj subteni la afrikajn lernantojn.

Ivan Dolinšek

"Krom kroat-serban, mi konis italan, germanan, francan, rusan, hispanan kaj Esperanton"- tion deklaris Ivan Dolinšek antaŭ kelkaj dekoj da jaroj, skribinte sian propran biografion. Tiu lia autobiografio troviĝas en la libro "Zbornik sećanja jugoslovenskih dobrovoljaca u španskom ratu" - "Ŝpanija 1936-1939", Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1971.

Pri Ivan Dolinšek oni povas legi en tri tomoj de menciita "Zbornik", en la dua, la tria kaj la kvara tomo. Pri li skribis tie Ivo Bodlović kaj Djuro Birovljev. Por ni, esperantistoj, ĉio el lia revoluciula vivo povus esti interesa, ĉar ĉe li internaciismo estis neekpensebla, neimaginebla sen Esperanto.

Ivan Dolinšek naskiĝis la 6-an de aŭgusto 1914 kaj mortis en Rijeka la 24-an de januaro 1988. Li esperantiĝis dekok-jara en Zagreb, en la jaro 1932. Li vivis, do, kiel esperantisto 56 jarojn. Vera veterano! Esperanto signifis por li internaciismon, fratecon inter homoj, precipe inter la laborista klaso; Esperanto signifis por li la lingvon de la laboristoj en la tuta mondo.

Ivan Dolinšek devenis Rijekano kiam li estis kvar-jara. Li naskiĝis en Trpčane apud Ilirska Bistrica. Veninte vivi en la urbon, tiam okupantan de Italio, iliaj gepatroj tamen ne volis sin deklari laŭ ŝtataneco italoj, sed jugoslavianoj, kaj ilia filo vizitadis ne la lernejon en Rijeka, sed en Sušak. Jam kiel knabo li scipovis paroli pli ol unu nuran lingvon, sed ankaŭ kiel knabo li jam scipovis kaj eksentis kion signifas faŝismo kaj mallibereco.

Kaj pri klasbatalo kaj pri Esperanto li eksciis en Zagreb, kie li en la kadro de sindikatoj vizitadis esperantan kurson, en la jaro 1932. Post du jaroj, en la jaro 1934 li devenis laborista sindikata funkciulo en Sušak. En tiu sama jaro li jam gvidis esperantan kurson en la ejoj de URS-aj sindikatoj. (La plej bona lernanto en tiu kurso estis nia societano Rudi Medved, kaj ankaŭ li unu jaron pli poste gvidis novan poresperantan kurson.)

El Sušak Dolinšek foriris en Francion. Tio okazis, ĉar li estis en Sušak persekutita kaj en danĝero esti arestita pro siaj

progresemaj ideoj kaj pro sia politika agado (disvolvado de la laborista kaj marksiista literaturo). En la jaro 1935 li estis jam membro de la ilegala Jugoslavia komunista partio. Laŭ la direktivoj de la KPJ, en la kadro de KPF, li agadis politike inter la slovenaj kaj la kroataj laboristoj en Francio.

En la regiono Pas de Calais, kie li laboris kiel minejlaboristo, en oktobro 1936 li foriris Parizon kaj de tie Perpignanon por transiri en Hispanion, en la militon kontraŭ faŝismo. Unue en Barcelonan kaj poste en Valencian, li venis kiel batalanto, volontulo, membro de internaciaj brigadoj sub la nomo Juan Ferraro. Sian revoluciulan interbrigadistan vivon li komencis la 15-an de novembro 1936. en Albacete, en la Unua roto de la Oka bataliono "Ĉapajev", de la Dektria internacia brigado "Dombrovski". Estro de tia roto estis Rijekano Kazimir Krušnjak, kaj komisaro de la roto Milan Kalafatić. Entute la roto enhavis 46 Jugoslavianoj (inter ili estis ankaŭ Ivan Krajačić).

Sur la frontoj de Hispanio li ĉeestis en multaj gloraj bataloj por defendo de Madrid, kaj sur la frontoj de Guadalajara, Aragon, Ebro... Dufoje li estis vundita. Apud Teruel en decembro 1936 li estis vundita je la dekstra brako. Post la kuracado en malsanulejo en Valencio, en januaro 1937 denove li troviĝis en Albacete.

Ĉar li parolis sep lingvojn, li laboris en la poŝto por internaciaj brigadoj, en la sekcio de la cenzuro. Je la fino de la jaro 1937 li ekestis interpretisto ĉe sovetaĵ konsilantoj.

Dum la defendo de Madrid li estis ekde februaro 1937 ĉefserĝento kaj politika delegito de la Dekunua kontraŭaviadila baterio. En marto 1937 sur Guadalajara; en julio 1937 ĉe Bruneta vundita en kapon, bruston kaj gambon faraviadila bombo. Post eliro el la malsanulejo en Madrid, li ekestis interliga oficiro en la rango de kapitano, en la stabo de la divizio de kontraŭaviadila defendo. Sur la frontoj de Aragon li estis ekde fino de aŭgusto 1937 ĝis septembro 1937 - ne longtempe, sed tamen estis terura la vivo sub la varmeĝo de pli ol 40 gradoj. (Aragon estas la Saharo de Hispanio). Sekvas Barcelona ĝis decembro 1937. Ofensivo sur Ebro ekde fino de julio 1938 ĝis novembro 1938. Juan Ferraro trarompis malamikajn liniojn kaj savis la baterion veninte ĝis Gerona. Pro tio li ricevis medalon por kuraĝo en la ĉefstabo en Lérida. En decembro 1938 en Barcelona la adiaŭa mitingo por internaciaj brigadoj. Festa enmanigado de memordiplomoj kaj reiro al la franca landlimo, sed denove - sur fronton, en la Balkanan batalionon. Refoje al la franca landlimo en februaro 1939.

Juan Ferraro, Ivan Dolinšek transiris la limon la 10-an de februaro 1939, kune kun homa torento konsistinta el 500.000 emigrintoj, batalintoj, virinoj, infanoj, maljunuloj, rekte en la francajn koncentrejojn.

Pri Dolinšek, en la tria tomo de la libro "Ĥpanija 1936-1939" Ivo Bodlović ĉi tiel mencias: "la 27-a de decembro 1937, Teruel. Dok oko mene padaju poginuli i ranjeni drugovi, Dolinšek skataĉe u jedan kanal, preuzima zastavu od ranjenog zastavnika, podiže je visoko, ali i njegova ruka, pogođena zrnem, pada".

Duro Birovljev skribis en la kvara tomo: "Negde sredinom maja 1940.g. iz logora Girs, gardmobilci odvođe dra Milovana Ĉetkovića, Ivana Dolinšeka i mene na rad u jedno selo kod Lila". En tiu libro troviĝas fotografaĵo el Gurs, el la jaro 1939. Sub la fotografaĵo la nomoj: Guido Nonvejer, Atleto, Joso Vrdoljak, Ivan Ropac, Ivan Dolinšek, Ŝiško, Peruško, Milan Kalafatić.

El la koncentrejo Gurs, Dolinšek fuĝis en Belgion kie li estis kaptita de germanoj kaj ili lin forkondukis en koncentrejon Felsenkeller. De tie li fuĝis en Austrion, en Vienon, kie li kontaktis kun aŭstria rezistomovado kaj tie li kunlaboris kun aŭstriaaj membroj de Komunista partio kaj kun aliaj kontraŭfaŝistoj. Post la liberigo de Vieno li laboris iun tempon kiel interpretisto ĉe la stabo de sovetaĵ unuoj, kaj poste li revenis patrujon.

Ivan Dolinšek ricevis plurajn ordenojn por sia revoluciula agado. Ĉe la lasta adiaĵo sur la tombo de Ivan Dolinšek parolis Josip Licul en la nomo de interbrigadistoj, Branko Vlah en la nomo de la Ligo de batalintoj kaj Berto Petro en la nomo de Sindikato. Ili salutis interbrigadiston, batalinton por la libereco kaj veteranon de la sindikata movado. Ĉeestis ankaŭ sep esperantistoj el Rijeka.

Rado Ŝkalamera

Umro španski borac
Ivan Dolinšek

Umro je Ivan Dolinšek. — Ferraro, revolucionar i stalinski španski borac i kapetan dobrovoljačkih jedinica. Svoje pokrete otpora u Austriji, a nakon povratka u oslobođenu Jugoslaviju obavljao je razne odgovorne zadatke u privredi i u društveno-političkim organizacijama.

Rođen 6. kolovoza 1914. godine u Travanama kraj Tuzle. Bliže Blatice zbog radikalnih ideja brzo dođe u sukob sa tadašnjim vlastima, rastura naprednu radničku i marksističku literaturu. Zbog prijetnje hapšenjem od Francusku gdje se povezuje s KP, a po direktivi KPJ u slovenačkim i hr...

~ 1936.

Novi list, 25.01.1988.

Frakasita la peno de Hitler kapti Titon

LA ĈEVALSALTO

La ĉevalsalto, aŭtoro Petar Mišković, tradukinto Senad Ćolić. Aerinvado al Drvar en 1944, Epopeo kaj historiaj faktoj, Eldonis ELBIH, Sarajevo, 1986, paĝoj 88, broŝurita, dek bildoj, 3 skizoj. Eldonkvanto 2000. Dekkvar-paĝa enkonduko de la eldonisto sub la titolo: Kontribuo de Jugoslavio en la dua mondmilito.

ELBIH eldonis jam serion da libroj el politika literaturo: du verkojn de Tito (La nealianciteco - konscienco de la homaro, kaj Por unueco kaj aŭtentaj principoj), tri verkojn pri Tito (Tito kaj nealianciteco, La legenda militestro, Tito pri Esperanto) kaj sciencan studon de Edvard Kardelj: La historiaj radikoj de nealianciĝo.

Anksaŭ "La ĉevalsalto" apartenas iom al tiu serio, ĉar temas pri Tito, kvankam, aliflanke, oni povas ĉi tiun libron envicigi en la historian literaturon, aŭ pli ĝuste en la milit-literaturon. La aŭtoro mem en mallonge antaŭvorto tre koncize kaj trafe konstatas: "Tiu ĉi libro rakontas surbaze de aŭtentaj fontoj kaj dokumentoj pri unu el la plej gloraj bataloj de la jugoslavia revolucio, pri herosa rezisto de batalantoj kaj popoloj en la bosnia urbeto Drvar dum la subita germana aerinvado en 1944 kies ĉefa celo estis likvidi estraron de la popolliberiga movado kaj ĝian gvidanton, marŝalon Titon".

Esperantujo havas, do, ankoraŭ unu fojon okazon ĝui la rakonton pri la fama batalo en Drvar, kie Tito disfrakasis atakon de Hitler kaj lian intencon senkapigi la Popolliberigan Armeon de Jugoslavio. Ĉi-foje la malpotenco de Hitler kapti Titon estas rakontita per unu tuta libro. Antaŭ 34 jaroj la evento estis priskribita nur kiel unu inter multaj detaloj, sur kvar paĝoj, en la dika libro de Vladimir Dedijer pri biografio de Tito, en tre bona Esperanta traduko de Mason Stuttard.

Hitler kun tuta sia forto estis nepovinta malebligi al Tito eskapon kaj savon el fortega aeratako, el bombardado, el paraŝutistaj SS-trupoj spogataj de fortaj motorizitaj batal-unuoj. "La ĉevalsalto" priskribas kiel tio okazis.

"La ĉevalsalto" entute ne estas legaĵo peza, tro faka, militistar studejo por malvasta rondo de fakuloj. Ĝi estas nek teda "oscadiga unuflanka propagandilo", sed honeste skribita raporto pri historiaj faktoj, pri unu eksterordinara evento elinter la brilaj ekzemploj de kvarjars batalo por nacia libereco kaj sendependeco.

Temas pri tre serioza, sanga batalo kaj pri kruda milita vivo, pri vivo nek amuza nek distra, sed la sinsekvo de la priksribitaj okazintaĵoj kaj la facila stilo estas tiom interesaj, tiom riĉaj je neordinaraj surprizecoj, je neatenditaj situacioj ke granda plimulto de la libro fariĝas legata per strefta atento kaj haltigita spiro. Frandaĵo. La leganto de paĝo al paĝo ĉiam pli kurioze sekvas la esceptan dramecan evoluon sur batalkampo kvazaŭ spektante rapidkurantaĵn bildojn de iu bonefarita larĝekrana filma scenejo. Fulmrapide ŝanĝiĝas la scenejo. Tagnoktaj bataloj en kiuj ne horoj sed minutoj estis ŝarĝitaj per novaj okazintaĵoj. En iuj momentoj la leganto eksentas kvazaŭ la realo transformiĝas en legendon. Realisma rakonto devenas kvazaŭ fabela evento, historia persono devenas legenda figuro, historiaj faktoj kvazaŭ imagitaj mirindaĵoj. Kaj ĉiuj tiuj bildoj estas esprimitaj per simplaj, klaraj, facile kompreneblaj vortoj.

Drvar fariĝis unika urbo en la tiel nomata "eŭropa fortikaĵo" de Hitler. En Drvar estis la sidejo de la Supera Stabo de la Popolliberiga Armeo de Jugoslavio. Tie estis Tito. Tie estis militaj reprezentantoj de la aliancanaj armeoj: soveta delegacio kaj oficiroj de la angla (Randolph, filo de Winston Churchill) kaj usona militmisioj. Drvar estis la sola urbo en la okupita Eŭropo en kiu troviĝis militaj reprezentantoj de ŝtatoj de kontraŭhitlera koalicio. La militoperaco "ĉevalsalto" estis unu el la plej esceptaj kaj plej delikataj entreprenadoj kiujn la germanaj militfortoj plenumis dum la periodo dum la dua mondmilito. La estro de la Tria Regno Adolf Hitler mem estis iniciantinto de tiu operaco. Jam en la jaro 1943 la kapo de Tito estis ĉantaĝita je 100.000 oraj germanaj regnomarkoj.

Kiel en aventuraj romanoj oni zorgotreme travivas danĝerajn situaciojn timante pri la sorto de la ĉefa heroo, tiel legante "La ĉevalsalton" oni ofte ekpensas ĉu sukcesos kaj kiel sukcesos Tito eliri el teruraj okazaĵoj, kiel li eskapos al faŝistaj ĉesistoj al homo. Estis infero. La sola sukceso de la plej elita aerinvada germana batalgrupo "Pantero" estis la konfisko de la marŝala uniformo de Tito, en tajlorejo de Supera Stabo.

Tito en Drvar, 1944.

La libro estas ilustrita per dek fotografiaĵoj, dek impresaj dokumentoj. Inter ili eble la plej impresa estas bildo montranta kiel germanaj soldatoj priesploras militkaptitan partizaninon pri sidejo de la Supera Stabo kaj pri restadejo de Tito.

Nun jen kelkajn rimarkojn. Aŭtoro Petar Mišković interese skribis kaj Senad Čolić bone tradukis. Tamen kelkaj paĝoj estas tre ŝarĝitaj per nomoj kaj mallongigoj (propraj nomoj, loknomoj, nomoj de politikaj, armeaj kaj aŭtoritataj organizoj kaj instancoj). Eble en tiaspeca literaturo ĉi tio ŝajnas preskaŭ neevitebla, sed tamen ĝenas.

Propraj nomoj de iuj konataj personecoj estas (neglekte aŭ pretervide) malĝuste skribitaj (Churchil anstataŭ Churchill, Fitzoj Mac Lean anstataŭ Fitzroy MacLean, Sreten Ĵuljević anstataŭ Sreten Žujović, Meteoti anstataŭ Matteotti). Nekonsekvence estas skribitaj aliaj nomoj. Loknomo Banja Luka ripetiĝas multfoje en tri diversaj formoj: Banja Luka, Banjaluka kaj Banja-Luka. Ĉe la geografia nomo Kroata Ĉemarujo oni ne scias ĉu temas nur pri Hrvatsko Primorje (malgranda regiono kies ĉefa urbo estas Rijeka) aŭ ankaŭ pri Dalmatio, do pri la tuta kroata marbordo. (Ĉu oni diru: Marbordlando, Apudmarujo, Apudmario, aŭ Ĉemarujo?) En la teksto de la verko la nomoj estas skribitaj kiel oni ilin Esperante legas (nur la unuan fojon oni donas ankaŭ la originalan formon). Sed, nekonsekvence, oni ne skribas "firer" sed nur "Führer", ne "reselŝprung" sed nur "Rösselsprung". Kontraŭe al tio, oni skribas nur "Abver" kaj nenie "Abwehr".

Se la nomo estas von Varnebichler, oni devus lin legi fon Farnbichler kaj ne fon Farnbiler. Hans Zig estas verŝajne Hans Sieg.

La nomojn de brigadoj kaj divizio el regiono Lika oni skribis Dua lika brigado, Tria lika brigado, Sesa lika divizio, likaj proletoj, likaj trupunuoj, ktp ĉirkaŭ tridek fojojn. Ĉe nejugoslava esperantisto tiaj esprimoj povus esti tute konfuzigitaj, ĉar ili naskiĝas nekonvenan asocion. Lika signifas serbo-kroate propustan, propustljiv, propuŝatajuĉi, ŝupalj. Laglora Sesa divizio ne estas ŝuplja, nek ekzistas ŝuplji proleteroj, ŝuplje jedinice, ŝuplja brigada. Lika estu eble en esperanto Likao kaj liĉki likao.

Ankoraŭ unu nekonvena esprimo: bataleto. Ekzemploj: "akraj bataletoj", "plej fortaj bataletoj", "gravaj bataletoj", "post fortaj bataletoj", "dramecaj noktaj bataletoj", "plurhoraj dramecaj bataletoj". En ĉiuj tiuj kazoj la vorto bataleto estas maltaŭga, asocias al io infanca, neserioza. Ĝi povus esti ŝanĝita per lukto aŭ per pafado, fusilpafado, interpafado, kunpuŝiĝo, interpuŝiĝo, kolizio...

La nomo de la komandanto de la Tria dalmata brigado verŝajne estus Vlado Pezelj kaj ne Vlado Pezelja.

Esprimo "ega proksimeco" sonas iomete strange, kontraŭdire, simile al "zdravo boletan". Anstataŭ "la urba tombaro" pli konvene estus "la urba tombejo" (kiel tradukis Mason Stuttard kaj kiel estas la titolo de la romano de Karol Piĉ "La Litomiĉla tombejo").

"Afekta marŝado" estas vera miskompreno, malĝusta traduko de "usiljeno marŝirango". Bone estus "rapidiga marŝo" kaj ankoraŭ pli bone "akcela" aŭ "akceliga", aŭ "akcelanta marŝo".

La esprimo "komunikilo" ripetiĝas plurfoje en senco "komuniko", "vojo", "ŝoseo", "trafikarterio", "komunikejo". Komuniko unuavice signifas ilon, rimedon, de telefonon, leteron, gazeton, radion, aŭtomobilon, aviadilon kaj eble apenaŭ lastvice ankaŭ vojon. La serbo-kroatan terminovorton "komunikacija" en ĉi tiu primitiva verko estus pli bone traduki: komuniko.

Por ke oni uzu la mallongigojn egalforme, estus bone anstataŭ JKJL (Jugoslavia Komunista Junulara Ligo) skribi IKJJ (Ligo de Komunista Junularo de Jugoslavio). Vidu "Leksikonon de sociolitika kaj memadministra terminologio", IKS, Zagreb.

En PLSPT - Popolliberiga Soldataro kaj Partizanaĵ Taĉmentoj de Jugoslavio kaj en PLSJ (PLS) - Popolliberiga Soldataro de Jugoslavio pli bone estus "Soldataro" ŝanĝi je "Armeo". Popolliberiga Armeo estas jam tre kutime uzata formo en Esperantujo. La esprimo "soldataro" ente-

nas ankaŭ iun negativan sencen, iun kromsignifon de io antipatis, malplaĉa kaj aĉa. Vidu en PIV sub 2.: trupoj, bando, hordo. "Soldataro" povas esti serbo-kroate tradukita: soldateska.

Rade Škalamera

Rijeka, la 7-an de junio 1988

11

31.05.1988.

jugoslavia stelo

Petar Mišković, LA ĈEVALSALTO. Aerinvado al Drvar en 1944. Epopeo kaj historiaj faktoj. Eldonis: ELBIH, Sarajevo, 1986. Paĝoj: 88. Broŝurita. Dek fotoj, tri skizoj. Dek kvar-paĝa ankonduko de la eldonisto sub la titolo: Kontribuo de Jugoslavio en la dua mondmilito. Tradukinto: Senad Ĉolić.

RECENZO

Kiel aventura romano

ELBIH eldonis jam serion da libroj el politika literaturo: du verkojn de Tito, tri verkojn pri Tito kaj du serbiajn studojn de Edvard Kardelj.

Ankaŭ „La ĉevalsalto“ apartenas iom al tiu serio, ĉar temas pri Tito, kvankam, aliflanke, oni povas ĉi tiun libron envidigi en la historian literaturon, aŭ pli ĝuste en la militliteraturon. La aŭtoro mem en mallonga antaŭvorto tre koncize kaj trafte konstatas: „Tio ĉi libro rakontas surbaze de aŭtentaj fontoj kaj dokumentoj pri unu el la plej glorsaj bataloj de la jugoslavia revolucio, pri heroo rezisto de batalantoj kaj popoloj en la bosnia urbo Drvar dum la subita germana aerinvado en 1944 kies ĉefa celo estis likvidi estraron de la popolliberiga movado kaj ĝian gvidanton, marŝalon Titon“.

Esperantuloj havas, do, ankaŭ unu okazon ĝui la rakonton pri la fama batalo en Drvar, kie Tito disbrakis atakon de Hitler kaj lian intencon senkapigi la Popolliberigan Armeon de Jugoslavio. Ĉifole la malpotenco de Hitler kapti Titon estas rakontita per tuta libro. Antaŭ 34 jaroj la evento estis priskribita nur kiel unu el inter multaj detaloj, sur kvar paĝoj, en la dika libro de Vladimir Dedjger pri biografio de Tito, en tre bona Esperanta traduko de Mason Sturtard.

Drvar fariĝis unika urbo en la tiel nomata „eŭropa fortikaĵo“ de Hitler. En Drvar estis la sidejo de la Supera Stabo de la Popolliberiga Armeo de Jugoslavio. Tie estis Tito. Tie estis militaj reprezentantoj de la aliancanaj armeoj, soveta delegacio kaj oficiroj de la angia kaj usona militistoj. Drvar estis la sola urbo en la okupita Eŭropo en kiu troviĝis militaj reprezentantoj de ŝtatoj de kontraŭhitleria koalicio. La milit-

operaco „ĉevalsalto“ estis unu el la plej esceptaj kaj plej delikataj entreprenajoj kiujn la germanaj militfortoj plenumis dum la periodo de la dua mondmilito. La estro de la Tria Regno Adolf Hitler mem estis iniciatinto de tiu operaco. Jam en la jaro 1943 la kapo de Tito estis ĉantaĝita je 100.000 oraj germanaj regnomarkoj.

Kiel en aventura romanoj oni zorgotreme travivas danĝerajn situaciojn timante pri la sorto de la ĉefa heroo, tiel legante „La ĉevalsalton“ oni ofte ekpensas ĉu sukcesos kaj ĉu sukcesos Tito eliri el teruraj okazoj, ĉu li eskapos al lastaj ĉasistoj al homo. Estis infero. La sola sukceso de la plej elita aerinvada germana batalgrupo „Fentoro“ estis la konflikto de la marŝala uniformo de Tito, en tajlorejo de la Supera Stabo.

La aŭtoro Petar Mišković interese skribis kaj Senad Ĉolić bone tradukis. Tamen kelkaj paĝoj estas tre ŝarĝitaj per nomoj kaj mallongigoj (propraĵaj nomoj, loknomoj, nomoj de politikaj, armaj kaj aŭtoritataj organizoj kaj instancoj). Eble en tiuspeca literaturo ĉi tio ŝajnas preskaŭ neevitebla, sed tio tamen ĝenas.

Propraĵaj nomoj de iuj konataj personoj estas (neglekte aŭ pretervide) malĝuste skribitaj (Churchil anstataŭ Churchill, Fitzoi Mac Lean anstataŭ Fitzroy MacLean, Sreten Juljević anstataŭ Sreten Zujović, Meteor anstataŭ Meteorit). Nekonsekvence estas skribitaj aliaj nomoj: loknomo Banja Luka ripetigas multfoje en tri diversaj formoj. Oni ne skribas „firer“ sed nur „Führer“, ne „reselsprung“, sed nur „Rösselsprung“. Kontraŭe al tio, oni skribas nur „Abver“ kaj nenie „Abwehr“. Se la nomo estas von Varnbuehler, oni devas ĝin legi von Varnbuehler

kaj ne von Farnbuehler.

La nomojn de brigadoj kaj divizioj el regiono Lika oni skribis Dua lika brigado, ktp.

Ankoraŭ unu nekongvena esprimuzo: batalo („akraj bataloj“, „gravaj bataloj“, „post fortegaj bataloj“, „dramecaj noktaj bataloj“). En tiuj tiuj kazoj la vorto batalo estas maltaŭga, asocias al io infaneca, neserioza. Ĝi povas esti ŝanĝita per lukso aŭ per paŝado, fusilpaŝado, interpaŝado, kunpuŝigo, interpuŝigo, kolizio...

La esprimo „komunikilo“ ripetigas plurfoje en senco „komuniko“, „vojo“, „ŝoseo“, „tralikartorio“, „komunikejo“. Komunikilo unusolve signifas ilon, rimedon, da telefonon, leteron, gazeton, radion, aŭtomobilon, aviadilon kaj eble apenaŭ lastvice ankaŭ vojon. La serbo-kroatan terminovorton „komunikacija“ en ĉi tiu primitiva verko estus pli bone traduki „komunike“.

En PLSPT — Popolliberiga Soldataro kaj Partizanaj Taĉmentoj de Jugoslavio, kaj en PLSJ (PLS) — Popolliberiga Soldataro de Jugoslavio pli bone estus „Soldataro“ ŝanĝi je „Armeo“. POPOLLIBERIGA ARMEO estas jam tre kutime uzata formo en Esperantujo. La esprimo „soldataro“ antenas ankaŭ iun negativan sencen.

„La ĉevalsalto“ entute ne estas legiĝo peza, tre faka, militistara studaĵo por malvasta rondo de fakuloj. Ĝi ne estas tinda „ospediga unuflanka propagandilo“, sed honeste skribita raporto pri historiaj faktoj, pri unu eksterordinara evento elinter la multaj ekzemploj de kvarjara batalo por nacia libereco kaj sendependeco.

Rade Škalamera

Univerzalni pojmovi na esperantu, engleskom i hrvatsko-srpskom

LAPIDARNOST-REDUNDANTNOST, VOKALNOST-KONSONANTNOST I RIMIČNOST
UZORKA UNIVERZALNIH POJMOVA NA ESPERANTU, ENGLISKOM I HRVATSKO-
-SRPSKOM

Dr Josip Golčič, Dom zdravlja - Rijeka

SAŽETAK: Materinji jezik je jedno od 3.000 različitih sredstava sporazumijevanja, na koje spontano prevodimo većinu svojih misli i osjećaja, da bi ih saopćili onima koji to sredstvo razumju (1). Kada bismo mogli misli direktno čitati (2), nebi ih trebalo prevoditi na 3.000 jezika jer su misli zajedničke za sve ljude. Engleski sve više postaje, a esperanto je točno pred 100 god.stvo- ren nebi li postao svjetski jezik. Varijable u naslovu se lako objektivno mjere, relevantne su za komuniciranje i mogu biti prilog komparativnom vrednovanju različitih jezika. Na uzorku od 73 univerzalna pojma-sinonima u engleskom, esperantu i hrvatsko- -srpskom, analizirane su sve tri varijable. Esperanto je pokazao najbolje kriterijske rezultate, pa bi ga i zato, a ne samo stoga što je nacionalno ničiji i svačiji, trebali, uz svoj materinji, svi narodi svijeta prihvatiti i dalje razvijati, kao drugi-svjetski jezik i most međunarodnog sporazumijevanja.

MOTO: Sa malo riječi mnogo reći; riječima tijesno mislim široko.

UVOD: Vrijediš koliko stranih jezika govoriš. To je nažalost istina, srećom samo djelomična. U jezičnom Babilonu poliglota se stvarno bolje sporazumijevaju. Ali, svi se ti jezici baziraju na istim općeljudskim pojmovima, mislima i osjećajima, koje samo izražavaju i prevode na tolike različite riječi. Stoga je spoznajno vrednije stvarati ili usvajati nove pojmove, nego li ih znati prevoditi na razne rječnike-verbalne kopije. Ljudska se kreativnost rasipala u stvaranju obilja riječi-sinonima, umjesto da stvara nove pojmove i za njih samo po jednu, ali vrijednu riječ, precizan termin. Da su svi ljudi oduvijek govorili samo jednim jezikom, taj bi sedes očito bio pojmovno bogatiji od svih postojećih i neopterećen tolikim balastom "indigo rječnika". Nakon su- ludih militarističkih troškova, danas su pri vrhu besmislenosti oni za prevođenje se jezika na jezik. Iza drugog svj.rata engle-

ski se uz suport najvećeg kapitala nametnuo kao vodeći, pa malim narodima i jezicima prijeti lingvistički imperijalizam-kolonijalizam od velikih jezika, koji nemaju čak ni Vukovo causa brevis, genijalno pravilo ekonomičnosti. U sjeni velikih jezika već 100 g. širi se i razvija esperanto, koji je i stvoren da bi bio najlakši i najizražajniji jezik, kako bi se konačno i proleter i svih zemalja svijeta mogli najprije razumjeti, a onda i ujediniti; bez prvoga je drugo utopijska fraza i politička floskula. Sa etičkog i sa spoznajnog aspekta ljudskom rodu treba odevno jedan zajednički jezik, svačiji a nacionalno ničiji, bez čega je nemoguće besklasno društvo, definitivno razoružanje i konačni svjetski mir, samoupravljanje i drugi futurološki ideali.

PROBLEM: Komparativno analizirati 3 varijable u 3 jezika na uzorku univerzalnih pojmova, kao prilog vrednovanju njihove komunikativnosti.

NUL HIPOTEZA: Ta se tri živa jezika ne razlikuju međusobno u tri varijable na uzorku univerzalnih pojmova.

METODA: Za engleski i esperanto sam se, uz hrvatski, odlučio zato što prvi postaje, a drugi je trebao, ili bi trebao postati, svjetski jezik. Lapidarnost-redundantnost je mjerena ukupnim brojem svih slova i važna je za ekonomičnost, pogotovo pisanog komuniciranja. Vokalnost-konsonantnost je mjerena i ukupnim brojem vokala i onih na posljednjem slovnom mjestu, jer njihov omjer daje ljepotu i melodioznost govoru, po čemu je naš jezik pri vrhu svjetskih jezika, odmah iza talijanskog(3). Rimičnost je mjerena ukupnim brojem rime tj. identičnim barem završnim slogom, po čemu je naš jezik, navodno, vrlo siromašan(4). Kako ne postoji konačna, općeprihvaćena lista univerzalnih, općeljudskih pojmova, a za takav sam se jezični uzorak odlučio, počeo sam od elementarnih potreba i aktivnosti zajedničkih svim ljudima, od njihovih osobina i prirodne okoline i našao ovih 40 imenica, 27 glagola i 6 pridjeva ili ukupno 73 univerzalna pojma bez pretenzije da popis bude konačan; svatko može dodati ili izbaciti svaki novi relevantni pojam : sunce, nebo, svjetlo, zrak, voda, vatra, vrijeme, prostor, dan, noć, zvuk, toplina, ime, istina, sloboda, mir, rat, novac, čovjek, muškarac, suprug, dijete, otac, sin, brat, prijatelj, tijelo, glava, oko, uho, usta, srce, ruka, noga, kruh, mlijeko, životinja, ptica, riba i biljka(40) živjeti, umrijeti, disati, piti, jesti, raditi, spavati, ležati, učiti, misliti, govoriti, odgovoriti, pitati, gledati, vidjeti, slušati, čuti, stajati, hodati, trčati, plivati, skočiti, sjediti, ljubiti, kupiti, prodati, platiti(27) mlad, zdrav, dobar, lijep, sretan, gladan(6),

REZULTATI I DISKUSIJA: 40 imenica, 27 glagola i 6 pridjeva ili 73 pojma, puta 3 jezika je 219 pojmova koji se kao vrste riječi nisu

statistički značajno razlikovale ni u lapidarnosti, ni vokalnosti, ni rimičnosti, jer su se nađene razlike uglavnom poništavale. Jedino su pridjevi značajno zastajali za glagolima i imenicama u rimičnosti, ali ni to nije relevantno zbog malog broja pridjeva u uzorku. Stoga u tablicama 1.-4. prikazujemo samo kako prolaze naša 3 jezika u svih 219 pojmova u broju svih slova, u broju svih vokala i i konsonanata, u broju svih završnih vokala i u broju svih rima. Tablica 1. i 2. nemaju razlike statistički značajne na $P 0,05$ ($X^2 = 3,319$ i $X^2 = 1,516$). Tablice 3. i 4. imaju razlike statistički značajne na $P 0,01$ i $P 0,05$ ($X^2 = 29,889$ i $X^2 = 9,119$). Vidimo da je esperanto u svim varijablama najbolje prošao, jer ima najkraću prosječnu riječ od 4,8 slova, ima i najbolji omjer vokala-konsonanata od 47,4 - 52,5 %. U završnoj vokalnosti je superioran sa 20,6%, kao i u rimičnosti sa 78,1%. Rezultati dakle odlaćuju nul-hipotesu, pa se može reći da ove varijable razlikuju ove jezike u uzorku razmotrenih univerzalnih pojmova. Vrijedilo bi rezultate provjeriti i na nekom drugom uzorku, recimo od 100 najčešćih riječi govornog i pisanog jezika.

Tablica 1. broj svih slova:

1. esp.	354	M=4,8
2. eng.	377	M=5,2
3. hrv.	405	M=5,5

Tablica 2. broj svih vokala-konsonanata:

1. esp.	168 - 47,4 % vok.	186 - 52,5 % kons.
2. hrv.	172 - 42,5 % vok.	233 - 57,5 % kons.
3. eng.	148 - 39,2 % vok.	229 - 60,7 % kons.

Tablica 3. broj svih završnih vokala:

1. esp.	73 - 20,6 %
2. hrv.	51 - 12,6 %
3. eng.	19 - 5 %

Tablica 4. broj svih rima:

1. esp.	57 - 78,1 %
2. hrv.	31 - 42,5 %
3. eng.	22 - 30,1 %

ZAKLJUČAK: Na uzorku od 73 univerzalna pojma esperanto je imao najbolje rezultate, bolje od engleskog i od hrvatskog u lapidarnosti, vokalnosti i u rimičnosti, iako je star tek sto godina i premda je na njemu do sada stvaralo najmanje ljudi. Kako je on otvoren za naj-

vrednije lingvističke pronalaski i novine svih jezika svijeta, možemo se nadati da će njegove izražajne mogućnosti i dalje rasti, brže od svakog pojedinog nacionalnog jezika, koji je već imao višestoljetnu šansu za razvoj.

LITERATURA:

1. Golčić, J. Psiholingvističke razlike u sadržaju, rječniku i rimariju između pjesama za djecu i dječjih pjesama, Disert. Fil. fak. Zgb. 83.
2. Rasil, B. Osvajanje sreće, Minerva, Subotica 1982. III izd.
3. Babić, Š. U čemu je ljepota hrvatskog jezika? Jezik, 4. Zgb, 1963.
4. Kaštelan, J. Lirika A. G. Matoš (i naš prvi rimarij) Rad JAZU, 310. Zgb. 1957.

Rijeka, juna 1987.

Doc. Dr. Josip Golčić
psiholog

Josip Golčić

Ni konatiĝu kun germana profesoro Rikardo Ŝulco

Mariensht. 38
Rikardo Ŝulco, D-4958 MINDEN
libro de la lingvo de la Kroataj

1988-04-14

Kara Brjo Ĥević,
mi ĵus estas elleginta la romanon de Miroslav Kaleja "Rando de l' pudento". Literatura grandiosa verko! Mi multe ĵuas la legadon. La lingvaĵo bone estas sen manĝbaro. Ĝi estas multe malpli ol tiu de la Moderna Kroata Prozo de 1970.

Ĝiaj bonaj salutoj

... ..

Rikardo Ŝulco, germana profesoro pri romanaj lingvoj, estas konata en Esperanta literaturo kiel originala verkisto kaj tradukisto. Esperanton li lernis en 1932 j., sed pro malfavoraj politikaj cirkonstancoj en Germanio ne okupiĝis pri ĝi. Post la milito, li konvinkiĝis, ke ankoraŭ ekzistas la Zamenhofa Internacia lingvo kaj pro ĝia graveco li rezignis pri ĉiuj aliaj aktivecoj kaj ekde 1974 li nur poresperante laboris. Pri tio pravas speciale liaj du verkoj en germana lingvo: MEIN GELIEBTES ESPERANTO kaj EUROPÄISCHE HOCHSPRACHE ODER SPRACHIMPERIALISMUS?

Precipe legindaj estas liaj germanlingvaj libroj: DAS WUNDERSAME LEBEN DES ARMEN DR. LAZARUS kaj WAS ESPERANTO BETRIFFT.

En la Esperanto literaturo li fariĝis konata pro siaj diversaj tradukaĵoj, ni menciuj nur: La PERDITA HONORO DE IU KATARINO BLUM de la nobelulo Heinrich Büll, ankaŭ per siaj originalaj poeziaĵoj.

En 1985 j. Ŝulco aperigis en Esperanto la verkon: PLEDO POR UNUECA LINGVO. Ĝi estas konsiderinda kontribuo por Esperantologio. En tiu ĉi verko li prezentas ideojn kaj kritikejn pri logika uzado de la Lingvo.

Omaĝe al Zamenhof en la centjariĝo de Esperanto aperis lia verko (1988) SUR LA VOJO DE LA ANALIZA SKOLO dediĉita unualoke al la memoro de Ludoviko Mimoo Espinalto, inicianto de la Analiza Skolo, ankaŭ al la Esperantistaj verkistoj, redaktistoj kaj aliaj aŭtoroj.

En la jaro 1985 Rikardo Ŝulco estas akceptita kiel "adjunktodocento" en la Internacian Akademion de la sciencoj en San Marino, kaj 1986 la Germana Esperanto Ligo akceptis lin kiel sian honoran membron.

La libron BANDE DE L' PRUDENTO, esperantigita romano de Miroslav Krleža, li mallonge recenzis jene: "Literature grandioza verko. La lingvaĵo tamen estas iom mankhava, kvankam multe malpli ol tiu de la "Moderna kroata prozo".

Anja Hurčak

80 JAROJ

1907 1987 DE ORGANIZITA
E ESPERANTO
MONDO EN
RIJEKA

30. 10. 1987.
51101
RIJEKA